

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка
A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 7 (484), July, 1988, Vol. XLI

Відповідальний Редактор — Ілля Дмигів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук,
д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1988 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окрем. число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл.
Аргентина (амер дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф.
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кр.	130 кр.	70 кр.	25 кр.

В усіх інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам
вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку
знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬ-
ТУРНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 7 (484)

ЛИПЕНЬ, 1988

Річник ХІІ

Зміст VII-ої книжки

Присвяти

Василь Олеський В ПОКЛОНІ ОСНОВООЗЛОЖИНОЦІ ОУН	171
Анатолій Федрик ПОЛІТИЧНА СПАДИЩИНА ПОЛК. СВІСЛА КОПОВАЛЬСЬКОГО	178
А. В. Б. ІДЕЯ І ЧИН АБН	197

З матеріалів VII ВЗ ОУН

ВІДКРИТТЯ VII ВЗ ОУН	199
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИЗВОЛЬНОГО БОРОТЬБИ І РОЛЯ ОУН	201

Питання національного визволення

Володимир Бонібіан ДІВАЗІЯ ВИЗВОЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	206
Степан Жовтківський ЧОТИРИ МОСКОВСЬКО СУВІСЬСЬКІ КУЛЬТУРИ	216
Світослав Корнієвський ШІРІА БЕСІДА	224
Н. Курчаківський-Григ. «РІБНИКІВ МОСКВИ» ПО ВОСЬМИ ЛІТАХ	236

З дому неволі

ГОЛОС ПЕРЕСТОРОГИ	242
В УКРАЇНІ ПОСТАЛА АСОЦІАЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ	244
УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КЛУБ У КИСВІ	246
Галина Мисаківська Я ВЖЕ ВІДНОГО НЕ СПОДІВАЮСЯ І ДИВЛЮСЯ НА СВІТ ПОРОЖНІМИ ОЧИМА	246
Василь Стус НАШИХ ОКРЕМИХ ДІЛІ НЕМАЄ, А Є ОДНА ВЕЛИКА ДІЛІ НАШОГО НАРОДУ	249

Наука, досвід

Світослав Краймар З ВИСОГИ ЛІПЬКИХ БАШТ (Закладення 4)	251
Д-р Пилип Пиріда НАУКОВО-ПРОФЕСІЙНА ТА ПРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ ЕМІГРАЦІЇ (1920-1944)	264
Михайло Кольчаківський ПОМЕР Д-Р МИХАЙЛО КУШНІР	274

Спогади

Богдан Чижик КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ ТИ ЦАР, А КОЛИ ПОТЕРИШ ПОРАЗКУ ТИ БАНДИТ (Продовження 4)	283
--	-----

З листів до Редакції

Степан Мудрик-Москвич ДО СТАТТІ «У СОРОКОВІ СМЕРТІ ВІСЛАВА ХОМОВА-ЛІМНИЦЬКОГО»	296
--	-----

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

*Іх Блаженство Метислав Скрипник, Глава УАПЦ, Іх Блаженство кардинал
рослав Іван Любачинський, Патріярх Помісної УКЦ, Преосвященний Владика
Михайл Гринчишин, Адміністратор Апостольського Екзархату УКЦ у ВВ,
священики і громадянство під час посвячення пам'ятника св. Володимира
Беликого в Лондоні, в неділю 29 травня 1988.*

Присвяти

Василь ОЛЕСЬКІВ

В ПОКЛОНІ ОСНОВОПОЛОЖНИКОВІ ОУН

*Слово речника Проводу ОУН на Академії у Роттердамі
у 50-ліття смерті сл. п. полк. Євгена Коновальця*

У житті кожної нації, а особливо нації поневоленої, часто у найважчих часах її існування, на історичній арені появляються небуденні постаті, які своєю індивідуальністю, голошеними ідеями і своїми ділами знаменують дану епоху і стають прапором-дороговказом для свого і майбутніх поколінь. Їхню велич і непроминальне в часі значіння в даному народі полягає найперше у відкритті і зрозумінні ними найглибших почувань і прагнень свого народу, хай і не завжди ще ним вповні усвідомлених у конкретних цілях, в уявленні цих прагнень і поширенні їх у зрозумілій для всіх формі та в організуванні народу до боротьби за здійснення його життєвих ідеалів.

Українська нація видала зі себе багато великих постатей на протязі тисячолітньої історії, діла яких мають епохальне значення. У духово-релігійному і державному сенсі таким було хрещення України св. Володимиром Великим тисячу років тому. У державно-мілітарному сенсі такими були діла гетьмана Богдана Хмельницького, який підняв народ до боротьби за свою державу і її здобув. До таких належить гетьман Іван Мазепа, який станув на про з найбільшим ворогом України, імперіалістичною Москвою, і цим започаткував нову епоху боротьби української нації за свої права. В часі найбільшого поневолення і занепаду, український народ вилонив зі себе великого генія-пробудителя Тараса Шевченка, вплив якого на розвиток української духовости і національної свідомости триває до наших днів.

До великих постатей української нації двадцятого століття, які відбили печать свого духа на дорозі ставання нації до вільного державного життя, належить сл. п. полк. Євген Коновалець, творець і провідник Організації Українських Націоналістів, пам'ять якого відзначаємо сьогодні у 50-ліття Його трагічної смерті з рук московсько-большевицького вбивці.

В чому полягає значення і велич цього небуденного Мужа, ім'я якого після так довгих і бурхливих на події років осталося далі свіжим і дорогим в пам'яті українського народу, в пам'яті вже кількох поколінь? Відомо, що не був Він ані кабінетним теоретиком, ані не залишив великих писаних політичних трактатів, не був Він і великим трибуном, проте сила Його незвичайної особовості промінювала на довкілля і мобілізувала до активної дії все ширші круги народу. А коли хвилі української визвольної революції винесли Його на керівне становище, Він був визнаний безспірним авторитетом не лише своїми однодумцями, але й цілим українським народом.

Суть Його величі полягає найперше в тому, що Він, пройшовши, замолоду нормальний виховний процес у патріотичній родині, в школі, церкві, молодіжних організаціях, завершений університетськими студіями і військовим вишколом, глибоко збагнув трагічне становище, в якому від кількох століть перебуває український нарід під різними чужими окупаціями, у висліді чого велика, колись державна і висококультурна нація була зведена до рабського животіння на своїй власній землі. Тому децизія Коновальця присвятити себе всеціло служінні великій справі визволення українського народу з чужого ярма і відбудови української держави була природним завершенням Його внутрішнього переконання. І справді, змістом Його життя була повна самопосвяти, послідовна і плянова праця і боротьба за здійснення на українській землі вселюдських і національних ідеалів — волі, правди і справедливості.

Станувши на шлях всецілого служіння нації, полк. Євген Коновалець присвятив особливу увагу розбудові української військової сили, без якої не можна збудувати держави ані її втримати. Маючи старшинський вишкіл і відповідний досвід фронтової війни в австрійській армії, Він, опинившись у вирі революції в серці України, Києві, організує і очолює українську збройну одиницю, Корпус Січових Стрільців, який відіграв вирішну роллю в перших днях творення Українською Центральною Радою української держави, будучи тоді і опісля головною військовою опорою українських урядів. Він теж збагнув тоді, що розбуджена під впливом творчості Шевченка, Франка, Лесі Українки українська національна стихія, яка виявилась в часі визвольної війни в масових маніфестаціях різних прошарків українського народу, не є вистачальною у будові і закріпленні держави. Бракувало здисциплінованої і свідомої своїх завдань української армії, і бракувало української політичної організації чи організацій, спертих на українських державницьких традиціях і на українській націо-

нальній духовості, з чіткою політичною програмою будови української держави.

Як переконаний соборник, Коновалець заступався за інтереси всієї соборної України, відкидаючи партикулярні інтереси окремих її частин, якщо вони йшли на шкоду цілості. «Через вільний Київ до вільного Львова» — було Його гаслом, якого придержувався до кінця життя, одночасно стаючи в обороні кожного клаптика української землі перед зазіханнями захланних сусідів.

Безкомпромисовість і невгнутість супроти всіх ворогів української державности ціхували Його поставу і стали Його принципами під час Визвольної війни, що часом доводило до ударів між ним і з командою УГА з причини переходу її на сторону Денікіна, чи з Армією УНР на тлі українсько-польських стосунків, і ці принципи були покладені Ним в основу революційно-визвольних організації УВО-ОУН.

З припиненням воєнних дій регулярних українських армій в обороні української держави не припинилася боротьба українського народу за свої права, бо раз нарід дозрів до такого рівня національної свідомости, що зумів власними силами збудувати чи відновити свою державу, і силою зброї її обороняти, такий нарід вже не капітулює і не зрікається своїх національних ідеалів і цілей. Тому Визвольна війна 1918-20 років стала лише початком довготривалої, затяжної, кривавої боротьби українського народу за волю і державність.

На чолі цієї боротьби у нових обставинах на українських землях, окупованих сусідніми народами, та в новій міжнародній констеляції станув полк. Євген Коновалець, найперше як Командант Української Військової Організації, а від 1929 року — Провідник Організації Українських Націоналістів. Створення ОУН було епохального значення ділом полк. Євгена Коновальця, бо в основи цієї організації покладено найкращі здобутки української духовости, культури, політичної думки і традицій. Ідеологія українського націоналізму, як політично-визвольного руху, базується на ідеалістичному християнському світогляді, визнаваному українською нацією на протязі тисячоліття, з якої природно випливає соціяльна і політична програма державного будівництва, з усіма правами і вольностями для її громадян. Головною політичною метою ОУН є *відвоювання* української державности на всіх етнографічних українських землях *власними силами* українського народу, які потрібно організувати для боротьби. Боротьба за українську державу має вестися у *всїх обставинах, революційними* методами, на *всїх* просторах окупованої України і проти всіх ворогів української державности. У зовнішній політиці

строго притримуватись *суверенітету* української нації, а нашими приятелями є лише ті держави і народи, які не є проти української державности і з якими еднають нас спільні інтереси.

Поява на українській арені ОУН з її ідейно-політичною плятформою, з чітко сформульованими цілями і стратегією боротьби для їх досягнення, як теж активна дія її членів в Україні і за кордоном, зробила *революційний перелом* в думанні і настанові до національних проблем широких кругів українського народу, які почали масово підтримувати всі почини Організації. Український націоналізм став головною рушійною силою в житті нації, а його виразником і реалізатором у практичних діях стала ОУН, до якої масово горнулась молодь і старші на всіх землях України. Всенациональний і соборницький характер ОУН зробив її сприйнятною для кожної чесної і свідомої української людини і вона була визнана українським народом як авангардна сила у його боротьбі за волю. Одна за одною почали відходити в тінь, а то й зникати зовсім з політичної арени традиційні українські політичні партії, базовані на чужих ідейних і політичних принципах і з неясними національними політичними цілями. ОУН під проводом полк. Євгена Коновальця скоро стала силою, з якою почали серйозно числитися свої і чужі політичні чинники, а українська проблема знову стала актуальною у світі з наближенням неминучого конфлікту світового засягу.

Ростом сили ОУН і українського визвольного руху в загальному найбільше занепокоїлась большевицька Москва, найбільший ворог української державности, яка в той час, у ці жахливі тридцять років, заповзјалась нечуваним терором зломити національний хребет відродженої у боротьбі української нації, масово винищуючи цілі верстви народу, особливо свідому українську інтелігенцію і церковно-релігійних діячів, жертвами чого впали такі визначні постаті як митрополит Василь Липківський і вся ієрархія Української Автокефальної Православної Церкви, а кілька років пізніше вся ієрархія Української Греко-Католицької Церкви, академік Сергій Єфремов — голова Спільки Визволення України, Микола Павлушков — голова Спільки Української Молоді, ціла плеяда українських письменників і культурних діячів та мільйони українських селян. У тому диявольському плані обезголовлення української нації Москва вирішила вбити Провідника Українського Визвольного Руху, полк. Євгена Коновальця, що й завершила цей черговий злочин у Роттердамі у злопам'ятний день 23-го травня 1938 року, подібно як 12 років раніше, 25-го травня 1926 року в Парижі, елімінувала з українського політичного життя Головного Отамана Симона Петлюру, кол. Голову української держави.

Вбиваючи Провідника ОУН і цілого українського націоналістичного визвольного руху, большевицька Москва сподівалася не лише обезголовити цей всенародний рух, але цілком його знищити. Та хоч завдано болючого удару цілому рухові і народові, який рости великі надії з особою полк. Євгена Коновальця, то ані знищити ОУН, ані спинити визвольну боротьбу вже не вдалося ворогові, бо, як твердив Коновалець: «Волі українського народу до самостійного життя не знищать ні ворожі тюрми, ані заслання, бо Україна є нездобутим bastionом героїв і борців».

І справді, на базі ідеологічних і політичних принципів, що їх опанцював полк. Євген Коновалець, які лягли в основу українського націоналістичного визвольного руху і Організації Українських: Націоналістів та які видержали пробу життя на протязі шістдесяти років і стали власністю цілого народу, ОУН продовжувала діяти після смерті її Основника і Провідника. Перші тяжкі проби у її боротьбі прийшли напередодні і під час Другої світової війни, когд двічі український нарід, проти волі могутніх тоді держав, віддвлював свою державність — найперше при активній участі ОУН під проводом полк. Андрія Мельника на срібній землі Карпатської України на чолі з її Президентом Августином Волошином, а відтак з ініціативи ОУН під проводом Степана Бандери у горі Льва на чолі з Прем'єром Українського Державного Правління Ярославом Стецьком і силою української зброї боронив її передпереважаючими силами ворогів. Широка збройно-політична боротьба проти гітлерівської Німеччини, яка окупувала українські земі, та проти поновної окупації большевицької Росії наприкінці йни, яку розгорнула ОУН і створена нею Українська Повстанська Армія під проводом ген. Романа Шухевича-Чупринки, створила нову героїчну епоху боротьби української нації за волю і державність.

Борода ця мала всенародній і всеобіймаючий характер — ідейно-елітичний, збройний, дипломатичний. На великих просторах України, під охороною УПА і під керівництвом ОУН-УГВР, діяла українська влада. Для координації боротьби всіх поневолених нардів покладено підвалини під Антибольшевицький Блок Народівочолений Ярославом Стецьком, через якого ідеї визвольної боротьби поширилися по всій імперії і по всьому світі. Будучи вірною повітам Коновальця, українська нація, під напрямними українського націоналістичного руху і ОУН, у тяжких часах двофронтів війни проти двох потужних і жорстоких наїзників зберегла св суверенітет, свою національну гідність і честь.

У цій рротьбі понесено великі людські жертви. На полі бою або з ру ворожих катів впали тисячі найкращих дочок і синів

української нації, між ними провідні члени ОУН — Олена Теліга, Дмитро Мирон-Орлик, Іван Климів-Легенда, Микола Сціборський, Омелян Сеник, Олег Кандиба-Ольжич, Йосиф Позичанюк, Осип Дяків-Горновий, Дмитро Маївський, Петро Полтава; генерали і командири Карпатської Січі і УПА — Михайло Колодзінський, Зенон Коссак, Ростислав Волошин-Павленко, Дмитро Клячківський, Дмитро Грицай-Перебийніс, Василь Сидор-Шелест, Олександр Гасин-Лицар і багато інших, на чолі з легендарним Командиром УПА, вірним послідовником Коновальця, ген. Романом Шухевичем-Чупринкою, що в той час очолював ОУН в Україні і Генеральний Секретаріат Української Головної Визвольної Ради. А згодом, коли під ударами і героїчними акціями українського підпілля і мільйонних мас українських та інших політичних в'язнів почали захитуватися основи тиранічної системи російської імперії, процес, що триває по сьогодні, найвищі керівники імперії вирішили знову застосувати методу фізичної ліквідації провідників українського націоналістичного руху. З рук московського вбвці падають чергові співробітники і послідовники полк. Євгена Коновальця Степан Бандера, Провідник ОУН, і Лев Ребет, провідний член ОУН.

Та помимо цих великих людських втрат і жертв, помимо великого спустошення, що його зазнав український нарід під час після Другої світової війни, боротьба українського народу продовжується, а на місце впавших борців і провідників українського визвольного руху приходять все нові сили з гущі українського народу.

Сьогодні, у Ювілейному році 1000-ліття Хрещення України, ми є свідками великого національного і релігійного оновлення українського народу, при одночасному занепаді панівної досідилою накиненої марксистівської матеріялістичної ідеології і поведованої на ній тиранічної імперської системи. Національна ідея націоналізм як найбільша рушійна сила всіх проявів життя народів, є сьогодні знову в активному наступі в Україні і в інших країнах поневолених російським імперіялізмом. Є це могутня сила, яка зросла і закріпилася у довголітній пляновій праці і боротьбі організованого українського націоналістичного визвольного руху і подібних рухів других народів.

П'ятдесят довгих років ділить нас від смерті Основоположника і Провідника ОУН, полк. Євгена Коновальця, який поклав тривкі підвалини, базовані на українських первнях, для вбідного походу української нації до волі. Його ідеї, Його діла і життєвий приклад далі просвічують нам шлях у наших прямунках до великої мети. Віддаючи Йому наш глибокий поклон в ціт Його

трагічного загину і в місці Його тимчасового спочинку, одночасно прирікаємо — спільними силами українських націоналістів і всіх українських патріотів далі продовжувати започатковане Коновальцем діло визволення української нації з чужої займанщини і неволі аж до переможного кінця, до досягнення найвищої мети української нації — відвоювання Української Самостійної Соборної Держави.

Вічна і славна пам'ять Великому Синові України, Основоположникові і Провідникові ОУН, полковникові Євгенові Коновальцеві!

Роттердам, 21 травня, 1988 р.

«Український Народе!

Підпалювачами війни, які намагаються завоювати світ, є більшовики, є російські імперіялісти-шовіністи-колоніялісти. Вони — провокатори нової світової війни!

Гасло ОУН: Геть світову війну! Геть імперіялістичні війни! Геть загарбництва чужих земель! Геть з атомовою зброєю! Геть російські війська з Афганістану! Геть з Польщі, Туркестану, Білорусії, Литви, Грузії, Азербайджану, Угорщини, Чехії, Словаччини й інших поневолених країн! Геть, Московіє, з України! ОУН — за визвольну революцію народів, яка зсередини завалить тюрму народів — СССР і знищить більшовизм, тиранію, рабство, колгоспну систему, суцільний етатизм, насильне панування імперо-колоніального російського окупаційного режиму, комунізму над народами й людьми. Визвольна революція знищить русифікацію, тобто російський стиль і зміст життя в Україні й інших уярмлених народів. Владу перебере український нарід, як суверен своєї прадідної землі».

(З Маніфесту VI ВЗ ОУН)

Анатоль БЕДРІЙ

ПОЛІТИЧНА СПАДЩИНА ПОЛКОВНИКА ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

Відзначаючи п'ятидесятиріччя з дня смерті 23-го травня 1938 року з руки російського терориста сл. пам. полковника Євгена Коновальця, основним питанням є: яку тривалу науку повинні винести й практикувати українці на основі його політичної концепції та діяльності? Відповідь на це питання зводимо до чотирьох його знаменних залогень: 1) *примату* змагання за Українську Самостійну Соборну Державу і безкомпромісного відстоювання концепції УССД у найвідрадініших обставинах; 2) *необхідности* незалежницької зовнішньої політики, основаної на концепції УССД і власних сил українського народу; 3) *необхідности* революційної організації донцовського типу; 4) *необхідности* революційно-повстанської військової сили для відвоювання УССД.

1. Першенство безкомпромісової боротьби за УССД

Концепція української суверенної соборної держави полонила Євгена Коновальця ще в його студентських роках перед Першою світовою війною. Це було заслугою студента з південної Причорноморської України Дмитра Донцова, який в свою чергу був прийнятий дкержавницько-самостійницькою ідеєю, голошеною східньо-українським діячем (із Полтавщини) Миколою Міхновським. Донцов признав цей домінуючий на нього вплив писань Міхновського у своїм творі «Рік 1918», Київ: «Самостійна Україна» на мене, ще молодого студента, зробила незатертий вплив... я розумів, і від Міхновського навчився розуміти, цей (український революційний) *рух як протиросійський* взагалі, не тільки протирежимний». З огляду на свою самостійницьку діяльність, Донцов був змушений виїхати в 1908 р. поза межі російської імперії та опинився на українських землях, окупованих Австрією. В 1913 році, 30-річний д-р Дмитро Донцов був запрошений виголосити доповідь на Другому Всеукраїнському Студентському З'їзді у Львові на тему «Сучасне політичне положення нації і наші завдання». Чільним учасником з'їзду і слухачем доповіді був 22-річний Євген Коновалець, про якого довідуємося: «З'їзд залишився у Полковниковій трівкій пам'яті, особливо завдяки відомому рефератові Дмитра Донцова про 'Сучасне політичне положення нації і наші завдан-

ня'... Знайомство з людьми цього кола дало мені щойно змогу зрозуміти гаразд принцип Соборности України і кермуватись ним як основною засадою в моїй праці далі' — заявив згодом Коновалець¹.

Під кінець 1917 р., москалі звільнили Коновальця з полону, до якого попав ще в 1915 р., будучи старшиною австрійської армії. Він приїхав до Києва і очолив формовану там сотню Січових Стрільців, що скоро збільшилася до куреня, який боровив Київ перед інвазією російських військ Леніна й Троцького після проголошення Українською Центральною Радою Четвертого Універсалу про повну суверенність української держави. Весною 1918 року курінь поширився до полку Січових Стрільців. Коли владу в Українській Державі перебрав режим гетьмана Павла Скоропадського, Січові Стрільці поставилися до цього перевороту пасивно, вважаючи, що не форма режиму, а суверенність України є найважливішим принципом, якого вони боронили. Літом 1918 року за згодою Гетьмана був зформований «Окремий Загін Січових Стрільців», який, однак, виступив проти гетьманського режиму, коли цей проголосив у жовтні федерацію з Росією. Владу перебрала Директорія УНР, а загін розрісся до дивізії, а далі до Корпусу Січових Стрільців, будучи головною військовою формацією УНР у визволенні Києва від москалів вдруге. Населення тоді говорило про Коновальцеве військо: «Святі якісь люди йдуть на Київ. Вони нічого для себе не бажають. Усе дають за волю народу. То були часи незрівняного героїчного підйому Січового Стрілецтва»². Формація була розв'язана в грудні 1919 р. У роках 1918-1919 постать полковника Є. Коновальця виросла до національних розмірів побіч гол. от. Симона Петлюри.

В 1928 році Полковник написав працю *«Причинки до історії Української Революції»* (передрукована в книзі Кучабського, як вгорі), в якій він виразно відмічує, що найважливішим принципом Січового Стрілецтва було боронити суверенність України, без взгляду на режим та устрій, чи потім боротися за її відвоювання від чужих загарбників. Державна політика була головною темою частих зустрічей в Києві полк. Коновальця з Миколою Міхновським і Дмитром Донцовом. Коновалець писав: «Проголошення гетьманом федеративного маніфесту було тим остаточним чинником, що пхнув Січових Стрільців до виступу в обороні ідеї української державности... Національно-державний момент був провідним чинником усієї військової організації Січових Стрільців».

У квітні 1920 р. Уряд УНР уклав із Польщею т. зв. Варшавський договір, яким УНР погодилася на відлучення від України її західних і північно-західних земель та включення їх до Польщі.

1. Остап Грицай, «Життя і діяльність Євгена Коновальця до Революції 1917 р.», *Євген Коновалець і його доба*, Мюнхен, 1974, стор. 31.

2. Василь Кучабський, *Корпус Січових Стрільців*, Чикаго, 1969, стор. 126.

Цей катастрофальний договір спричинив великі конфлікти в українському народі. Тож полк. Коновалець був рішенням продовжувати боротьбу за Українську Державу, але лише соборну, що апріорно об'єднуватиме всі українські етнографічні землі. Цей принцип наголошений на з'їзді представників українських військових організацій, заініційованого Коновальцем у серпні 1920 р., в рішеннях якого читаємо: «З'їзд стоїть на становищі повної соборності й самостійності України без огляду на те, в які соціальні та політичні форми виляється ця самостійність...»³.

Є. Коновалець оснував літом 1920 р. таємну Українську Військову Організацію (УВО), якої кредо подане в заяві «Український бойовик іде!»: «І ціль у нього одна: воля у власній державі. Суверенна, Соборна Українська Держава — то його найближча Мета, а шляхом до Неї — Боротьба»⁴. У відозві УВО 1-го листопада 1928 р., полк. Коновалець писав: «У кожного з нас повинна зродитися, як фізична потреба, тільки одна правда: Самостійна, Соборна Національна Держава!»⁵.

Коли ж полк. Коновалець набрав переконання, що самої військової організації замало і потрібно створити ідеологічну організацію борців за УССД, то у статті «Військовий вишкіл» (*Розбудова Нації*, Прага, липень-серпень 1928), він твердив: «Які підходи, міркування й методи до визвольної акції в поодиноких українських угрупованнях не були б, одно для всіх українців, оскільки вони не фантасти чи злочинці, мусить бути ясным: відновлення й закріплення Української Держави є, буде й мусить бути найбільше важливим моментом нашої боротьби».

Створивши Організацію Українських Націоналістів, Полковник у своїй кінцевій промові на основуючому Конгресі 3-го лютого 1929 р. сказав: «Мусимо собі ще раз коротко узмисловити величину нашого зобов'язання: мобілізуючи і спираючись на широкі народні маси, мусимо, ведучи їх, боротися і добитися віднови Самостійної Соборної Української Національної Держави на всіх просторах життя українського народу»⁶.

Примат боротьби за суверенну соборну державу сильно підкреслений у передовій статті «Наші основні позиції на Західній Україні», поміщеній в офіційній *«Розбудова Нації»* за травень-червень 1932. Там читаємо: «Визвольна справа — здобуття Самостійної й Соборної Української Держави — стає на цілий ріст перед сучасним поколінням. Щораз більше й ширше усвідомлюють собі українські маси ту істину, що від політичного визволення залежить не тільки всебічний розвиток українського народу, але саме його життя-буття. А коли так, то постуляту політичного визво-

3. Гляди «Причинки до історії...», в Кучабського, стор. 445.

4. Вид. Пропагандивного відділу УВО, УВО, 1929, стор. 5.

5. Там же, стор. 10.

6. Гляди П. Мірчук, *Напис історії ОУН*, Мюнхен, 1968, стор. 92.

лення не можуть усувати в тінь такі 'вимоги життя' чи 'реальні здобутки', що сконкретизовані в кличах: 'зберігати стан посідання', 'в кооперації наше майбутнє'. Щобільше, вони стають шкідливими тоді, коли відтягають маси від політично-визвольних змагань, бо тим самим засуджують український нарід на вічне нужденне животіння паріїв-рабів... А тому — наша визвольна справа передрішує вибір революційного шляху боротьби... Отже українську національну революцію приймаємо ми як основне правило всіх наших чинів».

Така настанова була типово Коновальцевою й стала знаменною для націоналістів-революціонерів на чергові десятиліття. Її визнавці вважали, що при ніяких умовах з ніяких так званих тактичних міркувань не вільно відкладати боротьби за УССД на другий плін, а чи її заступати якимибудь іншими «актуальними» справами.

Полк. Коновалець найбільше підсилював такий розвиток ОУН на Західньо-Українських Землях у провіднім активі, що дістав назву «тридцятників». Наслідки виявилися після загибелі Полковника: одна група скоро відійшла від його політичної лінії. Проте основний актив Організації під польською окупацією та молодші члени ПУН пішли шляхом викарбованим полк. Коновальцем: їх начальною метою була незмінно боротьба за УССД. Так оформилася ОУН під проводом Степана Бандери, що при першій нагоді під час розгару німецько-російської війни проголосила відновлення української держави Актом 30-го червня 1941 р. Це вихованці славного Полковника, які стали на проу з могутньою гітлерівсько-нацистською Німеччиною, доказуючи ділами і своїм життям, що УССД для них благословенна і свята ідея щодо якої немає компромісів, немає ніяких «тактичних відступів», як це знаменито висловився сл. пам. полк. Михайло Колодзінський перед нацистським консулом в Хусті 15-го березня 1939 року: «В словнику українського націоналіста немає слова 'капітулювати'. Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на коліна — ніколи!».

2. За власнопідметний міжнародний фронт проти окупантів

Полк. Євген Коновалець є основником зовнішньої політики ОУН, опертої на концепції УССД. Українська національна політика перейшла в 1920 роках тяжку кризу так званих орієнтацій на посторонні потуги в боротьбі за українську державу. Тоді були актуальними дві такі антисоборницькі орієнтації: визволення Придніпрянщини від москалів при допомозі Польщі (УНРівська концепція) і визволення Західньої України від Польщі в опреті на Росію (концепція Петрушевича). Полк. Коновалець, як Начальний

Командант УВО протиставився обидвом. У публікації під наголовком «УВО» (1929) читаємо: «Рішуче відкидаючи орієнтацію як на Польщу, так і на большевиків, УВО уважає зрадником визвольних змагань українського народу тех ті одиниці з-поміж українців, які пропагують орієнтацію на того чи іншого окупанта України і намагаються витворити серед української спільноти прихильні до Москви або Польщі настрої». З огляду на вплив цих «орієнтацій» на деяких членів УВО, частина старшин старшого покоління відійшли від УВО, коли в ній перемогла концепція Коновальця. За те безкомпромісова постава полк. Коновальця в цьому питанні зискала собі молоде тодішнє покоління.

У своїй промові на Конгресі Українських Націоналістів Полковник наголосив саме переважність незалежної від посторонніх сил зовнішньої політики ОУН: «Віднова Соборної Української Держави сама собою однозначна з ліквідацією московської імперії, як і польського історичного імперіялізму, спричинить таку докорінну перебудову цілого Сходу Європи і великої частини Азії, що це з конечности вплине не менш глибоко й на політичний вигляд всієї решти світу». Коновальцева візія майбутнього міжнародного ладу віддзеркалена у відозві Конгресу: «Відкидаючи орієнтації на історичних ворогів Української Нації, ОУН буде в союзі з народами, які вороже відносяться до окупантів України...». Цей принцип повторений у Постановках Конгресу на Другім Великім Зборі (квітень 1941 р.) у кличі «Воля Народом — Воля Людині!».

Щоб визвольну політику ОУН втримати незалежною від впливів чужих сил, полк. Коновалець зразу запланував свій переїзд до нейтральної країни. Він переїхав у 1930 р. з родиною до Швейцарії. У листі до одного члена УВО в Канаді, І. Рурика, він писав: «Можливо, що в зв'язку з моїм переїздом начнуться різні сплетні, чому я виїхав з Німеччини... мій переїзд був плянований уже давно, і то з Німеччини до якоїсь нейтральної країни... думаю, що з нейтрального ґрунту краще нам організувати нашу визвольну акцію»⁷.

У 1930 р. польські окупанти провели на Українських Землях т. зв. пацифікацію українського національного життя. Тоді, за директивами Полковника, ОУН провела велику пропагандивно-інформаційну акцію в Європі, зокрема на форумі Ліги Націй в Женеві, проти польського імперіялізму. Засновано пропагандивно-політичні осередки в Данцігу, Римі, Берліні, Женеві, Брюсселі, Празі, Відні, Парижі, в Канаді та США, а далі в Литві, Болгарії та навіть у Японії. Один чільний член ОУН — Андрій Федина — влучно оцінив цю міжнародню діяльність: «Полковник Коновалець, як колись Хмельницький чи Мазепа, дивився далеко вперед і шукав можливих союзників для українського визвольного руху.

7. Е. Коновалець і його доба, стор. 373.

У Данцігу була створена окрема референтура для справ Сполучених Стейтів, Канади і Південної Америки»⁸.

Щодо Німеччини, то знайомий Коновальця Євген Бачина-Бачинський записав у своїм щоденнику під датою 27-го грудня 1931, наступне: «Полковник признався, що вже давно мріє про припинення всяких взаємин з німцями, яким не вірить 'на понюх табаки', як колись казали, бо вони напевно зрадять українців і загарбають нашу батьківщину. Каже, що німці — наші вороги більше за поляків»⁹.

Ці прогнози вкоротці сповнилися, бо в січні 1934 р. гітлерівська Німеччина заключила договір з Польщею. Реагуючи на цей договір, Коновалець скріпив заходи ОУН щодо зискання приятелів у Великій Британії. Він вислав до Лондону інж. Євгена Ляховича, який стверджує, що ще «перед 1933 р. мав декілька розмов з полк. Є. Коновальцем, який був виразно стурбований загально поширюваним поглядом, що політика ОУН, мовляв, є пронімецька. Це наносить шкоди нашій справі, — говорив він, — і було б дуже корисним, якщо б ця справа була вияснена в Лондоні, а саме: маючи на увазі нашу далеку майбутність, ми воліли б кооперувати з Британією у вирішуванні справ на Сході Європи, ніж з кимнебудь іншим»¹⁰.

У червні 1933 р. відбулася важлива конференція Проводу ОУН спільно з Крайовою Екзекутивою із ЗУЗ. За свідченням Євгена Врецьони, «полк. Коновалець висловився проти 'нав'язування зв'язків з гітлерівцями', мотивуючи своє становище негативним ставленням націонал-соціалістичної партії до всіх народів Східної Європи — до слов'ян у цілому, а до українців зокрема. Гітлер шукає у Східній Європі не союзників, а життєвого простору для своєї нації. Для ілюстрації своїх тверджень, він прочитав деякі місця з 'Майн Кампф'. . . треба прийняти, що й вимоги щодо України, накреслені Гітлером у 'Майн Кампф' будуть виконані, як тільки партія матиме для цього фізичну можливість. . . У політиці кожна однобічна орієнтація згубна. Однобічна орієнтація поневоленої нації веде до 'загнутурення' і до цілковитої катастрофи»¹¹.

У листі до Є. Ляховича з 2-го травня 1935 р. Полковник так висловив своє розуміння зовнішньої політики ОУН: «Я завжди обстоював і, мабуть, на тому всі ми погоджувалися, що наша увага мусить бути сконцентрована на чотирьох великодержавках: Англія, Італія, Німеччина і Ніппон. . . На кожний випадок, ці події в міжнародній політиці, що їх ми зараз заобсервуємо, є для української проблеми катастрофальні. Справа в тому, що через французько-большевицьке залицяння й нарешті через пакт —

8. Гляди «Нарис історії ОУН», стор. 486.

9. Гляди «Є. Коновалець і його доба», стор. 719.

10. Там же, стор. 915.

11. Там же, стор. 476-477.

найважливіший наш ворог, себто большевицька Росія, — значно себе посилив і, діставши вплив у концерті європейських держав, безперечно, зможе далеко успішніше паралізувати всі наші стремління до визволення українських земель з-під большевицького ярма. Знову ж наслідком залицянь та порозуміння німецько-польського наш, з черги другий ворог, себто Польща, теж значно себе посилив, і те посилення відчули вже якслід ЗУЗ... ми втратили дві бази... маю тут на увазі Німеччину й Чехо-Словаччину. Німеччину ми втратили через порозуміння з Польщею, ЧСР — через її порозуміння з большевиками». І далі Полковник зазначив: «На мій погляд, наша політика в даний момент повинна: 1) За всяку ціну старатися включити українську проблему у сферу, так сказати б, заінтересування великобританської політики. 2) Під теперішній момент тільки в Англії можемо мати базу для дальшого ведення нашої соборницької політики... 3) Ми в нашій міжнародній діяльності не повинні допустити до того, щоб нас використувано як знаряддя одної великодержави проти другої».

Коновалець далі висловив принцип безкомпромісової ОУНівської політики такими словами: «Хоч ми вважаємо Росію найгірнішим з усіх окупантів, однак ми будемо в майбутньому поборювати всіма силами всілякі самовільні спроби *всіх інших інтервентів* вирішувати справи Східної Європи проти волі українського народу або без порозуміння з ним...»¹².

Полк. Коновалець вислав також в 1934 р. представника ОУН на Далекий Схід, двох в 1935 р. і трьох у 1937, для нав'язання з японськими протиросійськими колами.

Розвиток міжнародних подій у 1936-38 рр. напевно не тішив полк. Коновальця, бо тоді проходив процес формування двох блоків — Японії, Німеччини й Італії — з одного боку, і Великобританії й Франції — з другого. Перші об'єдналися в Пакті Анти-Комінтерну, що хоч був проти комунізму, то не був за розчленування російської імперії на суверенні держави уярмлених націй. Знов же англійський прем'єр Невіл Чемберлен виявляв капітулянтські розицці супроти Німеччини, а французька політика була пасивна, чи дещо проросійська. В Іспанії розгорілася громадянська війна. Гітлер прилучив Австрію до Німеччини. У такій ситуації загинув полк. Коновалець.

Якщо уважно проаналізувати дальші процеси в зовнішній політиці ОУН, то муситься прийти до висновку, що люди, які безпосередньо перебрали провід ОУН у свої руки, відразу радикально відійшли від залогень ОУН, реалізованих полк. Коновальцем. Щойно коли оформився Револуційний Провід ОУН, очолений Степаном Бандерою, зовнішня політика Організації повернула до принципів із років 1928-38.

12. Лист з 5-го червня 1935, там же, стор. 917.

3. Необхідність авангардної революційної організації

Під впливом писань Дмитра Донцова та власного політичного досвіду полк. Є. Коновалець набрав у другій половині 1920 років переконання, що замало мати військово-боеву визвольну організацію, якою була УВО, але ще потрібна політична-ідеологічна організація. Цю думку виразно помічасмо в різних місцях його праці «Причинки до історії Української Революції». У цьому напрямі зміряла під його керівництвом Перша Конференція Українських Націоналістів (листопад 1927)¹³. Важливим кроком в цьому ж напрямі була Друга Конференція Українських Націоналістів (квітень 1928), на якій Полковник провів рішення, що нова організація має протиставитися до всіх легалістично-опортуністичних партій¹⁴. Від концепції Коновальця тоді відійшла група «націоналістів-легалістів» Дмитра Палієва, що утворила фронт Національної Єдності.

На Першому Конгресі Українських Націоналістів (січень 1929) Полковник визначився по боці ідеології Міхновського й Донцова, яку форсували С. Ленкавський, С. Охримович і Ю. Вассиян (в ділянці ідеалізму). Цей початковий період у формуванні ОУН Коновалець завершив у своїй заключній промові на Конгресі словами: «доба, в якій живемо, безмірно велика. Це одна з тих революційних епох, які простягаються на цілі десятиліття, і в якій кується новий світ і нова людина. . . віднову Самостійної Соборної Української Національної Держави. . . можемо досягнути *тільки революційними, ніколи не еволюційними шляхами*»¹⁵. У Постановках Конгресу підкреслено, що одним із найперших завдань ОУН є «викликати в українському народі державно-творчі зусилля, розгорнути українську національну силу. . .»¹⁶. Як твердить Степан Ленкавський, на молодь, яка включилася до новопосталої ОУН на ЗУЗ і ПЗУЗ, велику переконливу силу мало Коновальцеве заложення: «Як не буде в нас сили, не досягнемо нічого, хоч би все найкраще для нас складалося. Як жеж будемо мати силу, тоді вийдемо побідно з найгіршого лихоліття і здобудемо все, що нам треба» (С. Ленкавський, «Націоналістичний рух на ЗУЗ та I Конгрес Українських Націоналістів»)¹⁷.

Провідники ОУН на Рідних Землях розпрацьовували стратегію «перманентної революції», як зростаючої всесторонньої організованої боротьби проти окупантів, в той час коли кадри ОУН на еміг-

13. Гляди *Нарис історії ОУН*, стор. 76-80.

14. Гляди «Повідомлення», там же, стор. 87.

15. Там же, стор. 92.

16. Там же, стор. 100; гляди також ЗЧ ОУН, ОУН, 1955, БУП ч. 1, стор. 15-16.

17. «Є. Коновалець і його доба», стор. 399.

рації процесу революціонізації не переживали. Для ЗУЗ, полк. Коновалець призначив у червні 1930 р. Крайовим Провідником сот. Юліана Головінського (нар. 1894), під якого керівництвом проведено масову саботажну акцію проти польських окупантів, що викликала жорстоку польську «пацифікацію». Полк. Коновалець видав тоді «Відозву Проводу», в якій читаємо: «ОУН свою визвольну місію вбачає в організації народних мас на окупованих землях, у виробленні в них активізму та підготовки їх до збройного зриву — національної революції»¹⁸. Поляки зловили сот. Головінського і 30-го жовтня 1930 року в жорстокий спосіб замордували його. Це був перший визначний герой *революційної* ОУН. Продовж чергових тижнів боевики ОУН зліквідували кількох польських окупаційних урядовців. ОУН ставала з кожним днем все більше боевою підпільною організацією. Очоловав її на ЗУЗ Степан Охримович (нар. 1905), якого теж вкоротці зловили окупанти, та який після найжорстокіших катувань помер у квітні 1931 р. У липні 1931 р. полк. Коновалець призначив на цей пост Івана Габрусевича (нар. 1902), якого поляки зловили в березні 1932. За його керівництва ОУН зліквідувала м.і. польського шовіністичного політика Тадеуша Голуфку і комісара окупаційної поліції Чеховського.

Розвиток революційної визвольної боротьби мав цілковиту апробату полк. Коновальця, який висловив обурення на свого політичного референта в ПУН, Дмитра Андрієвського, мовляв, його поради «означали б від націоналістів на окупованих землях щораз більше віддалюватися і засуджувати ПУН стати з часом Проводом ОУН на еміграції без зв'язку і впливу на розвій революційних сил, що діють на окупованих теренах»¹⁹.

У листі з 15-го квітня 1932 р. до Д. Андрієвського Полковник писав: «ОУН — революційна організація, і як така, має вона до вибору різні методи підготовки революції. Вона теж не може себе згори позбавляти, коли знайде така потреба, такого методу, яким являється терор... більшість учасників Збору не були в принципі противні тому, щоб, коли вимагати того будуть обставини, не вживала ОУН теж того методу для поборювання окупантів українських земель... На західних землях той рух виявляє більше радикальні тенденції, ніж це декому з нас бажане. Не виключено, що ми вже в недалекому часі опинимося супроти того руху в ролі батьків без відповідного впливу на його дальший розвій... Молодий націоналістичний рух на західних землях нас ще толерує. Я певний, однак, що з його скріпленням і внутрішнім оформленням, він, коли ми не намагатимемось знайти спільну мову, витворить свій власний провід... Доходимо до таких мудрочів, що

18. «Розбудова нації», вересень 1930; також у «Нарис історії ОУН», стор. 240.

19. Лист до Є. Онацького з 18-го травня 1932, «Є. Коновалець і його доба», стор. 667-668).

пропонуємо західньо-українським націоналістам іти лінією найменшого спротиву»²⁰.

У листі з 17-го квітня 1932 р., Полковник писав: «Я тверджу, що ми повинні захоплюватися, що кинені нами ідеї й гасла знайшли такий податний ґрунт серед нашого молодого покоління»²¹. У цім самім листі, Коновалець фактично визнає існування в 1932 році (!) двох родів ОУН: «закордонної діяльності ПУН, яка своїм характером, коли не діяльністю, зовсім легальна, а на кожний випадок напівлегальна, із діяльністю ОУН на Західніх Землях, яка в силу обставин, що там склалися, як і самим характером тої діяльності, як революційної, не є і не може бути легальною, бо тоді вийде, що ПУН — чисто емігрантська установа. . . І взагалі, що та ОУН має робити, коли їй не можна виконувати революційних чинів?»²².

У листі з 17-го червня 1932 р. Полковник м.і. писав: «У проводі мусять бути тільки такі особи, які по своїй психічній структурі були б революціонерами, які ніяк не можуть погодитися з сучасним положенням українського народу. . . Провід мусить мати зв'язок із українськими теренами і мусить вчуватися в положення»²³.

У листі з 1-го липня 1932 р., він твердив: «Поскільки ж справа про Палієва, то я рівнож до певного часу був переконаний, що нам його можна буде використати. Тепер я ту надію втратив. . . він спинює процес кристалізації і диференціації українського громадянства на два табори. . . сидження на двох стільцях недопустиме і деморалізує. . . Зматеріялізовання й опортунізм громадянства, а зокрема нашої інтелігенції на ЗУЗ, дійшли до того степеня, що властиво не можна вже відділити, що в нас ще доцільне, а що — хрунівство. Реакція проти того мусіла зродитися, і я особисто благословляю, що та реакція виходить саме від націоналістичної молоді. . . З того може вийти тільки відродження нації, і можуть бути створені ті необхідні передумови для ставлення чи підготовки революції. . . Боротьба за душу нації — то процес тяжкий і його в рукавичках вести не можна. . . Не вузька партійність, а глибокий ідеалізм ціхує нашу молодь. . . Ми ж тої молоді на ділі не вели досі, ми дали певні імпульси, а вона сама почала думати глибше, ніж ми самі»²⁴.

Полк. Коновалець так оцінив деяких членів ПУН: Дмитра Андрієвського — «він націоналіст, але не націоналіст-революціонер»; Макара Кушніра — «він націоналіст, але не націоналіст-революціонер. . . противників націоналізму в середині самої нашої нації, то він завжди готовий їх виправдати. . . оскільки йдеться, одначе

20. Там же, стор. 670-674.

21. Там же, стор. 676.

22. Там же, стор. 677-678.

23. Там же, стор. 683-686.

24. Там же, стор. 687-688.

про воюючий націоналізм, риса ця досить небезпечна»; Омеляна Сеніка — «революціонер і соборник... має від'ємну рису характеру — дразливість і перечуленість на пункті критики та його особи, чи його діяльності»; Леоніда Костарова — за включення його до ПУН «виную Сціборського і цього ніколи не зможу йому простити»²⁵.

У липні 1932 року відбулася в Празі (ЧСР) важлива конференція ОУН, на якій полк. Коновалець остаточно передав провід ОУН на ЗУЗ в руки молодого покоління. Цього ж року ОУН дістала двох свіжих героїв: Василя Біласа і Дмитра Данилишина, повішених поляками. Пропагандивний референт КЕ Степан Бандера провів тоді величезну акцію звеличення їхнього чину. За це на пропозицію д-ра Володимира Горбового, полк. Коновалець передав провід на ЗУЗ в руки Степана Бандери (нар. 1909). Замітними визвольними чинами за керівництва Бандери були: атентат на большевицький консулят у Львові для заманіфестування протесту проти народовбивчого голоду, зорганізованого під їхньою окупацією (жовтень 1933), та вбивство польського міністра внутрішніх справ Б. Перацького (червень 1934). Ці чини були беззастережно апробовані Коновальцем, який покликував все більше молодих революціонерів до головного проводу: Івана Габрусевича — на ідеологічно-вишкільного референта ПУН, Олексу Гасина (нар. 1910) до військової референтури, Ярослава Стецька (нар. 1912) на голову Підготовчої комісії Другого Великого Збору. Дмитра Грицяка (нар. 1907) він призначив Крайовим провідником у 1938 р. 1935 року Полковник зформував Крайову Екзекутиву ОУН на Північно-Західних Українських землях із самих молодих членів: Микола Кос, Ярослав Старух (нар. 1910), Яків Бусел, Ростислав Волошин (нар. 1911), Василь Сидор (нар. 1911) і ін.

Убивство полк. Євгена Коновальця не привело до упадку ОУН, а тим більше, її революційного розмаху, а лише привело до хвилявого безголовства, чого наслідками були: недостатня участь всіма силами ОУН у будові української держави на Закарпатті (1938-39), брак від ПУН підготовчих матеріалів з приводу німецько-польської війни (1939), шкідлива інструкція ПУН припинити діяльність ОУН на землях, окупованих москалями у вересні 1939. Але вже півтора року пізніше викристалізувалося нове керівництво, що завершило своє формування покликанням Революційного Проводу 10-го лютого 1940 року і відбуттям Другого Великого Збору (квітень 1941), на якому вибрано на Голову Проводу ОУН Степана Бандеру — найгіднішого спадкоємця Організації Українських Націоналістів, яку виплекав і якою керував сл. пам. полк. Євген Коновалець.

25. Там же, стор. 694-697.

4. Необхідність військової сили для відвоювання УССД

Необхідність військової сили — це четвертий найважливіший принцип, характеристичний для постаті полк. Коновальця. Здається, ніхто краще не розумів цього кардинального принципу в двадцятих роках, як саме він, за винятком гол. от. Симона Петлюри. Цей принцип сильно наголошений в його «Причинках до історії Української Революції». Саме задля вирощування свіжої української військової сили з молодих річників, Полковник сформував підпільну Українську Військову Організацію 1920 року, яка виховала в десятках тисяч західніх українців розуміння важливості війська для здобуття УССД і вишколила сотні готових до революційно-повстанської боротьби боевиків.

Коновалець був військовим стратегом революційного-повстанського типу й наголошував відповідну до цієї стратегії тактику. Доказом того є семилітня поява «Сурми» — органу УВО, де друкувались вишкільні матеріяли, придатні й по п'ятидесяті роки. Історичну аргументацію про необхідність націоналістичного війська він подав у статті «Причинки до історії Української Революції», а актуальні завдання військової підготовки до визвольної боротьби він вложив у статті «Військовий вишкіл», написаній весною 1928 р. (передрук у «Розбудові нації», липень 1928) Коновалець хвалить у статті сот. Ріко Ярого як такого, що думає категоріями революційно-повстанської стратегії.

Полковник наполягав на включенні УВО до ОУН саме з мотивів якнайбільшого наголошення в ОУН військового чинника. На Конгресі Українських Націоналістів він безпосередньо очолював військову комісію і виголосив доповідь на тему «Військова справа». До вибраного Проводу ОУН він включив військовиків ген. М. Капустянского, полк. М. Сціборського та сот. Р. Ярого. Коновалець опрацював Постанови Конгресу в ділянці «Військової політики», з котрих три перші стисло передають концепцію революційного війська: «1. Організація української військової сили буде поступово розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожої займанщини, національної революції, державного закріплення. 2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів і вишколених провідників, перебере окремий військовий осередок. 3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний народ, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливити упорядкування Української Держави».

У Проводі почала відразу діяти військова референтура під керівництвом ген. М. Капустянского, але він хоч був націоналістом і військовиком, то не ставив революційно-повстанської стратегії й тактики, а підходив до справи згідно з правилами регулярної ар-

мії. Щойно в другій половині тридцятих років Коновалець почав міняти настанову референтури в правильному напрямі, завдяки включенню до неї молодших військовиків-революціонерів, як Олексу Гасина і Михайла Колодзінського.

Полк. Коновалець доручив, щоб від самого початку формування Крайових Екзекутив обов'язково входили туди референти військового вишколу. І так першим військовим референтом на ЗУЗ Коновалець назначив М. Колодзінського (нар. 1902). Військові референтури мусіли теж діяти в Окружних і Повітових екзекутивах.

Гідною відмічення є стаття «Перманентна революція», поміщена в «Сурмі» за жовтень 1930 р. Тоді ж появилася «Відозва Проводу ОУН у зв'язку з «саботажною акцією» проти польських окупантів, в котрій полк. Коновалець зазначає: «ОУН свою визвольну місію вбачає в організації народніх мас на окупованих землях, у виробленні в них активізму та підготовлення їх до збройного зриву — національної революції».

Після схоплення поляками Колодзінського в січні 1932 р., Коновалець назначив на його місце Дмитра Грицяя. Полковник радів кожним скріпленням військової референтури, як, наприклад, спеціальним курсом для інструкторів військового вишколу, відбутим у Данцігу (Гданськ) у вересні 1933 р. У звіті керівника станиці ОУН у Данцігу, Андрія Федина, за першу половину 1930 років, читаємо: «Полковник Коновалець, як колись Хмельницький чи Мазепа... завжди клав велику вагу на військову ділянку і тому її особисто форсував. Він старався про приміщення молодих членів Організації в старшинських школах в армії голландській, італійській, німецькій, литовській»²⁶.

За наголошування військової ділянки деякі члени ПУН критичували Коновальця, а чи прямо перестрашилися її серйозним ставленням на Рідних Землях. Однак Коновалець запевняв їх, що він панує над цими процесами, бо, як писав у листі до М. Сціборського з 3-го червня 1932 року, «я на 26-м році життя ніс відповідальність за тисячі людей і за правильну організацію українських визвольних змагань, — і то старався її нести щиро і не зі страху, а за совість, і — що ту відповідальність почуваю в собі безперестанно і по сьогоднішній день...».

Коли ж поляки арештували Дмитра Грицяя, то на його місце як військового референта на ЗУЗ Полковник поставив 1935 року Олексу Гасина. Рівночасно Коновалець вирішив зформувати Крайову Екзекутиву для ПЗУЗ, у якій військовим референтом він призначив осінню 1936 р. Василя Сидора (нар. 1911). Сидор, за апробатою Полковника, почав формувати на Волині й Поліссі літом 1937 року перші військові чоти ОУН під назвою «Вовки». Вес-

26. «Нарис історії ОУН», стор. 486.

ною 1938 р. Олекса Гасин поїхав до полк. Коновальця разом із Зеноном Коссаком у справі потреби змінити Крайового Провідника на ЗУЗ, на що Коновалець погодився і призначив на цей пост Дмитра Грицяя. Але Гасина Полковник залишив при собі, включивши його до військової референтури ПУН. До спілки з Гасином, Коновалець опрацював «Військовий підручник». Військова референтура видала тоді збірники «За збройну Україну» та «Війна й Техніка». В цьому останньому збірнику, що появився вже після загибелі Полковника, є багатозначна стаття «Военне значення й стратегічне положення Закарпаття». Коновалець ще ввів покликати окремий штаб для опрацювання проблеми Закарпаття з військового боку в складі: ген. М. Капустянський, підполк. М. Колодзінський, ген. Курманович і підполк. Колосовський.

Смерть полк. Євгена Коновальця стримала на деякий час розвиток революційно-військової боротьби ОУН за УССД, бо Провід опинився в руках не революціонерів. Але військовики-революціонери йшли незмінно шляхом, визначеним Коновальцем. Зокрема група старшин включилася до творення війська Карпатської України, на чолі з Михайлом Колодзінським, Романом Шухевичем, Зеноном Коссаком, Олексою Гасином. Для них незрозумілою була заборона ПУН включатися до Карпатської Січі членам ОУН із ЗУЗ, попри яку тамтуди перейшли численні військовики: Осип Карачевський, Гриць Барабаш, Осип Линда, Іван Бутковський, Євген Врецьона, Юрій Лопатинський, десятки підстаршин та сотні членів-вояків.

Восени 1939 року, коли вибухла польсько-німецька війна, військові референти ОУН на ЗУЗ і ПЗУЗ організували більші військові відділи до боротьби з окупантом. Але війна скінчилася по кількох тижнях, а ЗУЗ і ПЗУЗ залляла московська інвазія. Однак вже наступного 1940 року був зформований при Револуційнім Проводі ОУН Військовий Осередок, що після Другого Великого Збору ОУН (квітень 1941) розширився до розмірів Головного Військового Штабу ОУН. Так почалася героїчна й славна доба легендарної Української Повстанської Армії. Всі згадані особи стали генералами, полковниками й командирами цієї армії. Це були «Його воїни», за висловом Володимира Макара, — воїни славної пам'яті полковника Євгена Коновальця.

А. В. Б.

ІДЕЯ І ЧИН АБН

45 років існування і живучости міжнародного політичного руху — це досить довгий проміжок часу, зокрема коли такий рух є втримуваний середовищами поневолених народів. 45 років — це два-три покоління. Значить, ідея такого руху є реально потрібною й оправданою.

Говоримо тут про ідею АНТИБОЛЬШЕВИЦЬКОГО БЬОКУ НАРОДІВ, що була заініційована ще 1941 року на Другому Великому Зборі ОУН під проводом Степана Бандери, але практично винесена заходами ОУН-УПА на ширший міжнародний форум 1943 року на конференції поневолених народів Східної Європи й Азії, формально завершену 1946 року постановою організації АБН під керівництвом Голови Українського Державного Правління Ярослава Стецька.

13-15 травня ц.р. АБН відбув свою чергову конференцію, тим разом у Вашингтоні, столиці США. З погляду живучости ідеї радісним і многонадійним фактом була не лише численна участь зацікавлених, але зокрема народжених поза Україною людей, маючи на увазі українську групу. Насправді майже вся підготовка конференції була в руках цих молодших активістів під досвідченим керівництвом президента АБН п-і Слави Стецько.

Доцільно спинитися над переконанням, що саме АБН-івська праця є одною із найбільше атрактивних ділянок, які притягають молодих патріотичних активістів. Притягаючим чинником є своєрідна місійність перед світом оборони знедоленої, знеціненої і атакованої України, як також сама ідея широкого міжнародного діяпазону АБН та задоволення конкретними успіхами, що приносить праця на цьому відтинку. Контрастом до цієї ділянки є український громадський відтинок, який забирає не раз велику енергію на різні міжгрупові маніпуляції та спори, що кінчаються мінімальними успіхами для визвольної боротьби українського народу.

Від різних подібних формацій АБН відрізняється і тим, що дає йому насагу, що АБН не обмежується до певного одного географічного району чи то Східної Європи, чи Центральної Європи, а чи народів в межах СРСР. АБН є універсальним, чи пак — глобальним рухом, включаючи в свої ряди всі народи, поневолені й під контролею російських імперіялістів. Другою типічною ознакою АБН є безкомпромісове голошення і реалізування концепції ліквідації російської імперії. Тому АБН — рух реальний на протязі десятиків років і буде реальним доти, доки існуватиме російська тюрма народів.

Вашінгтонська конференція наочно доказує оправданість обидвох цих заłoженъ АБН. Тут були представники поневолених націй з цілого Советського Союзу, тобто з прибалтійських країн, Білорусії, України, кавказьких і азійських районів імперії. Були представники поневолених в Азії, з країн поза СССР, зокрема дуже чисельною була в'єтнамська група, кількаособова афганська група, група еспаномовних представників поневоленої Куби, Нікарагви й з Африки. Були визнавці православних Церков, східньо-католицької і римо-католицької, протестантських Церков, Юдаїзму й Ісламу. Були чільні особистості вільного світу, які охочі допомагати поневоленим Росією націям здобути суверенність і волю. Зокрема згадуємо голову Азійської Антикомуністичної Ліги Народів д-ра Осамі Кубокі, який репрезентує сім мільйонів членів лише на терені Японії і спеціально прибув прямо з Токіо. Дальше — члена Парляменту Великої Британії Джона Вілкінсона, який очолює Європейську Раду Свободи, американських генералів Кігана та Джона Сінглярба — голову Ради США для Свободи Світа, чільного шведського приятеля поневолених націй Бертіля Гегмана, представника міністра оборони Карлюччі — капітана фльоти Джері Берка, Герберта Ромерштайна з Інформаційної Агенції США, редактора «Вашінгтон Таймс» Боршгрейфа та десятки відомих діячів із США і Канади.

Конференція проходила під кличем: «Чи Советський Союз переживе?» — чи переживе теперішню глибоку кризу, поскільки це остання велика імперія з давно пережитої доби. Сливе кожний доповідач, а було всіх сорок, з різних аспектів вказували на занепадницькі й розкладові процеси в російській імперії. У ряді ядерно опрацьованих докладів про визвольну боротьбу поневолених націй внутрі Советського Союзу — литовців, латвійців, грузинів, білорусів, туркестанців, українців, естонців — опінія звучала одноголосною, що Горбачовська «перестройка» разом із «гласністю» є призначені для скріплення російської імперії. Використання московського реформізму національними рухами йде в напрямі відвойовування позицій на культурному фронті, релігійному, освітньому та державницькому. Становище національних борців добре озмислені в одному матеріалі з України: «демократизація і гласність — не подарунок із Москви. Це життя. За них треба воювати, виборювати їх, захищати від реакціонерів усіх мастей. . .» Тут не є мова про Горбачовську «демократизацію» і «гласність», а про національну боротьбу в інтересах уявлених народів.

Об'ємистість і многогранність АБН виявилася кількакратно: в реферуванні ситуації в поневолених націях, в обізнаності щодо стратегічних питань, у фаховій аналізі ідеологічного бою між волелюбним світом і російськими імперіялістами. Зформувалася опінія, що «гласність» Горбачова — це черговий імперський обман поневолених і вільних народів, метою якого є не дати волю народам, а переорганізувати імперську структуру, змодернізувати її для свіжих загарбницьких підбоїв і народовбивства. Свідомість

імперських цілей горбачовської політики віддзеркалена у заяві кількох національних рухів, в якій читаємо: «Актуальні національні проблеми здійснюються без врахування волі націй... В екологічній політиці, в тому числі екології культури, влада не враховує інтересів націй і тому її рішення часто антинаціональні». Тому «сьогоднішній модель ССРСР не здатний забезпечити нормальний рівнорядний розвиток націй і навіть гарантій від асиміляції і геноциду».

Сливе кожний учасник із кількохсот присутніх мусів вийти з враженням живучості ідеї АБН і реального існування спільного фронту уявлених націй, діючого проти російської імперії незалежно від того, наскільки цей фронт організаційно скоординований. Величезної атрактивної сили дає АБН-ові його незалежність від політичних урядів західних держав, так як незалежною і самобутньою є боротьба уявлених націй за своє життя. Хто зорієнтований, як приклад, на політику теперішнього американського Стейт Департаменту та інших державних установ, той йде по лінії т. зв. конвергенційної теорії, пропагування прав людини в межах імперії, коляборації з єдінонеділимськими лібералами, легалізації українського національного життя в рамках імперської держави, культ-обміну з коляборантами й вислужниками імперії. Зате АБН стоїть непохитно на національних позиціях — позиціях розгортання національно-визвольних революцій в конфронтації з імперіалістами. Не за «демократизацію» ССРСР, що є обманом, а за справжню демократію після здобуття суверенності поневоленими народами на основі концепції: «Воля народам, воля людині!» Не за підсилювання націонал-комуністичних ідейок хвильовістів, скрипників і винниченківців, а за боротьбу на християнських позиціях і знищення комунізму-ленінізму. Не за псевдо-легальну діяльність у межах УССР, БССР і т.п., а за ліквідацію цілої окупаційної колоніальної системи УССР-БССР.

Середовище Організації Українських Націоналістів може бути у великій мірі горде, що з року в рік організує щораз то більші визвольного характеру імпрези виключно власними засобами українських патріотів, що коштують десятки тисяч доларів, на які ніяке інше середовище неспроможне, а тому інші угруповання свою діяльність ведуть не за свої власні гроші і мусять нагинати себе, сплачуючи данину, або відполітизовувати себе так званими громадськими форумами.

На конференції АБН у Вашингтоні стверджено можливості й передумови розширення визвольної боротьби уявлених націй такою у ділянці відновлення повстанської боротьби, що засвідчена переможним ужиттям модерної зброї афганськими самостійниками.

Конференція закінчилася схваленням «Відкритого листа» до президента Рональда Регана напередодні його поїздки до Москви. Листа особисто передано в Білому Домі.

З матеріалів VII ВЗ ОУН

ВІДКРИТТЯ VII ВЗ ОУН

Дорогі Подруги і Друзі!

Відкриваючи VII Великий Збір Організації Українських Націоналістів, скликаний Проводом ОУН згідно з устроєм ОУН, найперше щиро вітаю усіх присутніх, делегатів і запрошених Проводом учасників, які прибули з різних країн і континентів, щоб взяти активну участь у цьому найвищому форумі нашої Організації. Вітаю наших Сеньйорів, які від початків існування Організації пов'язали з нею свій життєвий шлях і до сьогодні крокують разом з нею до великої мети. Вітаю усіх співтворців величної і героїчної епохи української Нації під час Другої світової війни, які в рядах ОУН і покликаних нею до життя державно-визвольних і збройних формаціях Українського Державного Правління, Української Повстанської Армії, Антибольшевицького Блоку Народів і Української Головної Визвольної Ради у двофронтовій війні проти німецького і російського загарбників черговий раз доказали світові про незламну волю українського народу до державного життя на своїй землі. Вітаю членів Організації з молодшого покоління, які у несприятливих умовах чужини збагнули і засвоїли ідеї українського визвольного націоналізму і в рядах ОУН борються за здійснення найвищих ідеалів своєї нації. Зокрема вітаю колишніх Воїнів УПА із сорок'ятиліттям постанови УПА і у сорокову річницю їхнього рейду на Захід. Щиро вітаю усіх тих членів Організації, які несуть тягар праці на різних відтинках нашого політичного, громадського, культурного, релігійно-церковного і господарського життя. Всіх нас єднає велика мета — здобуття волі і державної незалежності нашому українському народові.

Наш Великий Збір розпочинаємо в день 28-ої річниці смерті нашого Великого Провідника-Револьюціонера сл. п. Степана Бандери, що загинув героїською смертю від ворожої отруйної пістолі 15-го жовтня 1959 року в Мюнхені. Нехай же цей день пригадає нам цю світлу Постать з її хрустальним характером, чистотою національної Ідеї і безкомпромісовою поставою до ворогів України. Хай в наших серцях оновиться вогонь невгасаючого почуття любови до України, як нею палало серце Степана Бандери, до висоти думки і чину Того, хто дав зміст і напрям Українській Револьюції,

витиснувши на ній печать свого великого духа. Я впевнений в тому, що Дух його вітає тут між нами, щоб скріпити нас до дальшого змагу і боротьби на шляху до здобуття Української Держави.

Десять років тому відійшли у вічність сл. п. Степан Ленкавський, Голова Проводу ЗЧ ОУН, і сл. п. Григорій Драбат, заступник Голови Проводу ОУН, які на протязі довгих десятиліть формували зміст і унапрямали дію ОУН.

Наш Великий Збір ОУН відбуваємо рівнож під ще свіжим враженням відходу у вічність нашого Великого Керманича, сл. п. Ярослава Стецька, співторця героїчної епохи української нації, довголітнього речника України на міжнародній арені, ідеолога, стратега і Провідника ОУН, Голови УДП і Президента АБН. Його відсутність боляче відчуваємо всі — спільно і поодинокі, особливо на цьому Великому Зборі, бо не стало між нами Людини, яка своєю візонерською передбачливістю досі надавала правильний напрям для Організації і цілого народу в поході до волі. Велику втрату поніс наш нарід, а з ним і наша Організація з відходом у вічність Голови Помісної УКЦ, Блаженнішого Патріярха Йосифа І. і членів Проводу ОУН в Україні сл. п. д-ра Володимира Горбоного і сл. п. Катерини Зарицької, спітворців відновлення Української Держави Актом 30 Червня 1941 року, активних Борців і довголітніх Страдників большевицьких тюрем, які ще за життя стали символами несплямлених носіїв і сподвижників великих ідей української нації на шляху її ставання до вільного державного життя. Всі вони, як і їхні великі попередники — Петлюра, Коновалець, Бандера, Шухевич, Донцов, Єфремов, митр. Липківський, митр. Шептицький і багато інших — залишили нам їхні непромінаючі діла, їхній життєвий приклад і великі дороговкази, а їхній дух вітає між нами і надає нам сили і насаги до дальшої боротьби.

Живемо в часі великих зрушень на міжнародній арені, на якій зустрічаються два ворожі собі світи — світ волі і мозаїки суверенних держав свободних народів, і світ рабства і тиранії, з великою кількістю поневолених народів. Визвольний націоналізм і ставання до державного життя досі підневільних народів знаменує нашу епоху. Головним ворогом для державницьких аспірацій поневолених народів є імперіалістична Росія, яка у своєму марші для підбою все нових народів стала теж ворогом усіх свободних народів. Аналіза цього становища у світовому засягу і знайдення відповідного місця і ролі України у розв'язці світової кризи буде предметом нарад Великого Збору.

Подібні процеси і зрушення відбуваються сьогодні в комуністсько-російській імперії, де під тиском активного і пасивного спротиву поневолених народів дійшло до глибокої кризи панівної марксистсь-

ко-імперської системи у самих її основах, з одночасним зростом сили визвольних рухів поневолених народів, особливо українського народу. Сьогоднішнє становище в Україні і імперії повинно бути предметом обговорення і вирішень VII Великого Збору, з особливим визначенням ролі ОУН у цих процесах і в дальшій боротьбі за здійснення ідеалів нації.

Наш Великий Збір відбуваємо у 70-ліття Визвольної війни українського народу, який після довговікової неволі станув знову на шлях державного будівництва і силою української зброї захищав новоздобуту волю і державу. На цьому довгому шляху боротьби за свої права, український нарід виловлював зі себе все нові сили й форми цієї боротьби на різних відтинках національного і релігійного життя — УАПЦ, СВУ, СУМ, УВО, а особливо ОУН, яка на протязі близько шістдесяти років стоїть в її авангарді, а під час Другої світової війни з її почину відновлено українську державу на чолі з УДП, і створено нову мілітарну силу — Українську Повстанську Армію, 45-ліття постанови якої урочисто відзначаємо в цьому році. Аналіза пройденого шляху визвольної боротьби українського народу, ролі в ній ОУН, знайдення нових чи утвердження існуючих стратегічних і тактичних прийомів цієї боротьби на майбутнє мають зайняти відповідне місце цього Великого Збору.

Напередодні великого Ювілею Тисячоліття хрещення України, Великий Збір ОУН проаналізує цю світлу подію в історії нашого народу, а в окремому зверненні до українського народу і світу з цієї нагоди стане теж в обороні перед зазіханням Москви присвоїти собі цей наш Ювілей, як це намагається вона зробити з цілою княжою добою української історії.

Невідклично приходить час, коли з природних причин і для добра визвольної справи конечною стає потреба всецілої інтеграції наших молодших кадрів до праці нашої Організації у всіх її ділянках і на всіх щаблях її організаційної побудови. Наш сьогоднішній Великий Збір повинен бути переломовим у цьому відношенні і повинен винести відповідні постанови.

Це в короткому ці найважливіші проблеми, яким VII Великий Збір ОУН повинен присвятити головну увагу, відсуваючи на другий план менш важливі справи, а то й зовсім маловажні у світлі великих подій, які заіснували у світі, в імперії і в нашій Батьківщині-Україні.

На початку наших зборових нарад, вшануємо світлу пам'ять і віддаймо глибокий поклін усім Борцям-Героям, відомим і невідомим, які впали на стійці у боротьбі в Україні, або все своє життя присвятили служінні українській визвольній справі і відійшли у вічність в часі від останнього VI ВЗ:

Блажен. митр. Андрей (Укр. Греко-Прав. Церква, Канада),
Преосв. Олександр Хіра (єпископ підпільної УКЦ), замуч. на
Сибірі — 1983,

Ярослав Стецько (Голова Проводу ОУН, Голова УДП і Президент АБН — 1986),

Д-р Володимир Горбовий (член Проводу ОУН в Україні — 1984),

Катерина Зарицька (член Проводу ОУН в Україні — 1986),

Свєген Новий (член Проводу ОУН в Україні — 1983),

В. Румига (член ОУН-УПА, розстріляний 1981 року),

Юрій Бутницький (член ОУН-УПА, розстріляний 1981 року),

Борис Тереля (член Українського Національного Фронту, загинув у боротьбі з КГБ 1982 року),

Петро Шпачук (член ОУН-УПА, розстріляний 1982 року),

Микола Огородничук (член ОУН-УПА, розстріляний 1982 року),

В. Ю. Стасів (член ОУН-УПА, розстріляний 1982 року),

Марія Швед (монахиня підпільної УКЦ, замордована у Львові 1982 року),

Яків Островський (сотенний УПА, розстріляний 1982 року),

Євфимій Сотський (член УПА, розстріляний 1982 року),

Василь Карчун (член підпільної УКЦ, замордований у Тернополі 1982 року),

Олексій Степанюк (член ОУН-УПА, замучений у концтаборі 1982 року),

Олексій Тихий (український патріот, замучений у Пермському концтаборі 1984 року),

Юрій Литвин (український патріот, член Гельсінської Групи, замучений у пермському концтаборі 1984 року),

Валерій Марченко (український патріот, замучений у Ленінградській тюрмі 1984 року),

Олександр Палига (член ОУН-УПА, розстріляний на Волині 1984 року),

Микола Дуфанець (вояк УПА, розстріляний),

Артем Бубела (вояк УПА, розстріляний),

Пилип Рибчук (вояк УПА, розстріляний),

А. Миндзара (член ОУН-УПА, розстріляний),

о. Антін Поточняк (курінний УПА, пров. член ОУН і член ЦК УНФ),

інж. Олекса Нікітин (співорганізатор вільних профспілок, закатований),

Григорій Чубай (поет, загинув у концтаборі),

Михайло Левицький (член ОУН-УПА, розстріляний на Волині 1984 р.),

Ніль Якобчук (член ОУН-УПА, розстріляний на Волині 1984 р.),
Василь Боднар (член ОУН-УПА, розстріляний на Волині 1984 р.),

Борис Антоненко-Давидович (письменник, бувший в'язень, помер в Києві 1984 р.),

Іван Шаповал (член ОУН-УПА, розстріляний на Тернопільщині 1983 р.),

Фелоник (член ОУН-УПА, розстріляний на Ровенщині 1985 р.),
Юхим Хотинський (член ОУН-УПА, розстріляний на Волині 1985 року),

Василь Стус (український патріот, визначний поет, замучений у Пермському концтаборі 1985 р.),

Надія Суровцева (укр. патріотка, довголітній в'язень московських тюрем, померла в Умані 1985 р.),

Олена Антонів-Красівська (укр. патріотка, загинула трагічно у Львові 1985 р.),

Петро Поплавський (православний священник, замордований у Польщі 1986 р.),

Анатолій Марченко (укр. патріот, замучений у в'язниці 1986 р.),
Роман Дідух (член ОУН-УПА, розстріляний в Україні 1987 р.).

Відаймо шану й збережим у пам'яті жертви Чорнобильської трагедії, особливо українських пожежників, які віддали своє життя при рятуванні українського народу під час злочинного ядерного вибуху.

Померлі члени на чужині:

Альфред Газенбрукс-Західний (бельгієць, воїн УПА, 1979 р.).

Павло Котлярчук (1982, В.Б.),

Іван Тимчук (Володимир Шарко, 1982, Канада),

сотник Іван Гвоздик (1982, В.Б.),

Михайло Кунька (1982, В.Б.),

Марія Солонинка (1982, Канада),

Любомир Рихтицький (письменник, 1983, США),

Ілько Рожак (1983, США),

ред. Іван Крушельницький (1983, В.Б.),

д-р Микола Філь (1983, Німеччина),

мгр Осип Тюшка (кол. член Проводу ОУН, 1983, Австрія),

Ірина Костів (1983, США),

Григорій Кріслатий (1983, США),

Федір Стасів (1984, В.Б.),

мгр Марія Фаріон (1984, США),

проф. Симон Вожаківський (1984, США),

Андрій Бандера (1984, Канада),
Василь Косюк (1984, Аргентина),
д-р Богдан Дзерович (член УДП, 1984, США),
Омелян Кошарський (1984, Австралія),
Наталка Бандера-Куцан (1985, Німеччина),
д-р Михайло Шевчук (1985, Австрія),
Михайло Баняс (1985, Канада),
Стефан Кубик (1985),
mgr Василь Щербій (1986, США),
сотн. Богдан Микитин (1986, В.Б.),
mgr Василь Бородач (1986, Канада),
сотн. Ігор Гаврилів (1986, В.Б.),
о. Методій Ничка (1986, Канада),
інж. Петро Пашник (1986, Німеччина),
д-р Іван Новаківський (1986, США),
Богдан Ковбасник (1986, В.Б.),
інж. Степан Місько (Австралія),
Михайло Байлак (1987, Бразилія),
Ярослав Деремєнда (член Проводу ОУН, 1987, В.Б.).

Хай вічною і славною буде їхня пам'ять в Українському Народі!

Дорогі Подруги і Друзі!

Стверджую, що VII-ий Великий Збір ОУН був скликаний Проводом ОУН у приписаному Устроєм ОУН часі і формі і що присутні на ньому делегати творять потрібне кворум для правильності відбуття Великого Збору і всіх його вирішень та постанов. Складаючи на Ваші руки одержавний на VI Великому Зборі мандат для Проводу, Головної Ради, Головного Суду і Головної Контролі ОУН, проголошую VII Великий Збір Організації Українських Націоналістів відкритим.

15.10.1987 р.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ І РОЛЯ ОУН

(Програмова доповідь на VII ВЗ ОУН)

На протязі довголітньої боротьби поневолених націй проти російського колоніального поневолення остаточно викристалізувалися позиції цих двох, ворожих до себе сил на сучасному етапі.

Кінцевою метою Росії в стосунку до підбитих нею народів є цілковите поглинення їх у свій національний, російський організм, а не лише економічний визиск, як це було з західними колоніальними імперіями. Тому вже за царату застосовано політику етноциду дорогою суцільної русифікації всіх ділянок життя поневолених народів, яку при допомозі брутальної сили і насилля продовжують нові імперські можновладці — московські большевики. Приймавши марксистівську матеріялістичну ідеологію як базу для політичного і соціально-економічного ладу імперії, спертого теж на духовості і способі життя російського народу, імперіяльна політика прямує до уніфікації життя всіх народів, а через неї теж до їх остаточної ліквідації. Після довгих років підготовки супроводжуваної винищуванням цілих верств народу, як це сталося з українською хліборобською верствою і творчою інтелігенцією у страшних 30-их роках, остаточно проголошено і в конституції узаконено постанови «нової історичної спільноти — советського народу», обмеживши при цьому до мінімум рештки прав для окремих республік. На сторожі прав цього «советського» народу поставлено комуністичну партію, яку теж узаконено в конституції як єдину керуючу політичну силу імперії. В той спосіб формально-правно і адміністраційно забезпечено дальше існування і розвиток цього штучного новотвору «советського» народу, але з півною російською мовою, культурою і з одним соціально-економічним централізованим ладом. Впроваджуючи в життя оце нове поняття однієї спільної вітчизни з допомогою цілого адміністраційного і репресивного апаратів, одночасно поведено концентричний наступ на культурне і духове життя поневолених націй, щоб прискіпшеним темпом довести до злиття всіх націй в одному советсько-російському народі.

Та не все пішло згідно з пляном московського центру, бо життя народів має свої, неписані закони. Насильством можна фізично знищити велику кількість людей, можна силою запровадити неприродну соціально-економічну систему, силою зброї можна завоювати інші народи, але не так легко є викорінити і знищити

духовість народу, його традиційний, віками засвоєний спосіб життя, чи вбити національні почування, природно притаманні кожній людині. І на тому тлі прийшло до зудару двох протилежних і взаємно виключаючих себе концепцій у всіх ділянках життя — культурно-релігійного, соціально-економічного, і політичного — репрезентованих большевицькою Росією з одного боку, а з другого — Україною й іншими поневоленими націями. Довготривала боротьба між цими двома силами, яка мала різний характер, включно з кількаразовими збройними ударами, і яка триває до сьогодні, йде головню в площині насильного насадження й утримання першої, російської концепції, і оборони та дальшого поширення і скріплення другої, української. І помімо того, що за першою стоїть мілітарна сила і тоталітарна система, сперта на імперіялістичні кола російського народу, національна ідея — націоналізм України та інших підневільних народів є сьогодні в наступі.

Нинішнє забурення на самих вехів'ях імперської структури не є вислідом кабінетних теоретизувань. Під тиском зовнішніх обставин і сил стверджено потребу т. зв. революційної перебудови цілої соціально-економічної системи, силою накиненої і насильством втримуваної на протязі сімдесяти років, тобто визнано її як непридатну самими її творцями. І не важно під цю пору, чи і як ця перебудова буде переведена, бо поки що не знайдено спасення для цього розв'язки, але фактом є, що марксизм і комунізм, як ідеологія і соціальна система стали дорешти скомпромітовані в очах всіх народів. Отже, фактор уніфікації життя всіх народів імперії на базі марксизму і большевицького зразка соціалізму, як засіб злиття народів імперії, перестав бути вирішним.

На арені дальшої боротьби в основному залишаються вирішення національних питань народів імперії. В протизагу до російського шовіністичного месіанізму й імперіялізму, Україна і другі поневолені народи видвигнули великі ідеї національної волі і державної незалежності всіх народів, соціальної справедливості, повноту творчого розвитку людини і всебічного духового розвитку націй. Філософії ненависті з її клясовою боротьбою, національна ідея протиставить шляхетний гуманізм християнської людяности. Національна ідея, націоналізм, не переслідує, не вбиває всього, що не вкладається в уніфікаційну догматику, а засвоює шляхотні ідеї людства і, збагативши їх в національному кліматі, вносить свій вклад у світову скарбницю вселюдської культури. За втілення цих великих національних ідей йшла боротьба довгі десятиліття, вона з посиленою натугою ведеться сьогодні на всіх просторах імперії.

У зв'язку із замішанням, яке постало в центрі імперії і широ-

кою хвилею відбулося у різних ділянках життя, частинно унаєвнилися дотепер приховувані і придушувані сили окремих верств народу чи цілих народів, включно теж з російським народом. Знаменним для нас є факт, що жодна з російських опозиційних груп, а їх досі вийшло на поверхню життя кілька десятків, не заторкує інтегральності імперії, змагаючи лише до зміни чи покращання панівної системи. Це дуже важливий фактор у дальшій визвольній боротьбі поневолених народів, особливо у мобілізації національних сил, бо знімається чергова маска з російського імперіалізму, що його дотепер прикривали заслоною інтернаціоналізму на базі комуністичної доктрини. Явний російський шовінізм і націонал-імперіалізм сприятиме до дальшої поляризації народів на національній основі.

Одночасно вийшли на поверхню теж деякі національні сили, доказом чого є масові маніфестації на чисто національному ґрунті в Казахстані, Латвії, Литві, Таджикистані, кримських татар, протести творчої інтелігенції в Білорусі і Україні в обороні рідної мови, культури, історії. Великий зріст релігійного життя і пов'язані з ним масові здвиги, особливо в Україні і Литві, сприяють теж національному усвідомленню широких кругів народу. Всі ці явні акції, побіч з укритами і непомітними, скріплюють національні суспільства, які, як видно з крайової документації, існують окремо від офіційного, і які є базою для політичної роботи і боротьби свідомих національних сил. У своїх працях Степан Бандера вказує, що одною з важливих передумов успішності української національної революції є її масовість, тобто участь у ній якнайширших кругів народу, національна свідомість яких є доведена до високого рівня. Цю тезу доповнює Ярослав Стецько твердженням, що у процесі дозрівання революційної ситуації потрібно кожній оборонній чи наступальній акції окремих груп населення, навіть в чисто побутових справах, надавати політичну закраску і зміст. У поєднанні цих двох факторів — масовості і політичної цілеспрямованості всіх акцій широких кругів населення зростає політичний потенціал цілого народу. Це довгий процес, але зате його здобутки є тривалі.

З повищих кількох стверджень виходить, що визвольні процеси в Україні й інших поневолених народах набирають на силі, а одночасно підвалини, на яких побудована російська імперська система, захитані у найбільш важливих й чутливих площинах — ідеологічній, соціально-економічній і в національних відносинах.

На відповідному етапі росту цих визвольних процесів стає потрібною і вилонюється унапрямлююча керівна сила, свідомо своїх вищих цілей.

В Україні такою організованою силою від десятків років являється ОУН, яка пройшла довгий і тернистий шлях внутрішнього росту, політичних і революційних дій та славного етапу збройної боротьби і державного будівництва на великих просторах українських земель.

Тому її роль у визвольних процесах на сучасному етапі і в недалекому майбутньому є вирішною, бо єдино ОУН має всі потрібні дані для того, щоб вести народ правильним шляхом до досягнення його кінцевої мети.

ОУН має завершену стратегію боротьби на різних її етапах і точно окреслену мету. Вона має розроблену до деталей політичну і соціально-економічну програму, сперту на ідеології українського націоналізму, та програму державного будівництва. Вона має відносно великі кадри свідомих своїх завдань і з великим досвідом, розміщені на всіх просторах України, імперії і в діаспорі. Її ідеї, її боротьба є відомі сьогодні в українському народі. Отже є всі необхідні дані для того, щоб у відповідному моменті знову ініціювати і посилити політичні акції і боротьбу на ширшу скалю, щоб тріщини, які заїснували в імперській будівлі, послідовно збільшувати і поширювати, випереджаючи ці російські сили різних політичних напрямків, які стараються рятувати імперію.

Настав час, щоб від дотепер часто імпровізованої і доривочної, а теж стихійної праці, зумовленої обставинами або браком потрібних сил і засобів, перейти до більш тривалих, плянованих дій. Об'єктом нашої дії повинні стати всі прошарки нашого народу — селянство, робітництво, технократи, творча інтелігенція. Окрему увагу звернути на міста, до яких переселяється чимраз більше сільського українського населення, через що вони автоматично етнічно українізуються, з метою відукраїнізувати їх у всіх ділянках життя, відсуваючи все далі впливи російської чи зрусифікованої адміністрації. Потрібно мати на увазі і пенетрувати нашими ідеями ворожий окупаційний апарат, вщеплюючи в них почуття непевності, страху і ізоляції. Піддержати і допомогти у дальшому рості українських катакомбних Церков, особливо відновлюючи УАПЦ в Україні. Особливою увагою наділити працю серед молоді, яка є спрагнена правдивого знання про свій нарід і його історію, з метою залучити її до активних корисних дій. Все і всюди пропагувати ідею української державности і потребу активної боротьби за її відновлення. Знайти поєднання дій підпільного сектора боротьби з явним.

Та найбільш потрібно дбати про розбудову і ріст свідомого патріотичного активу, особливо його провідного ядра, щоб в міру

потреби ми могли не лише вимінюватись інформаціями і узгоджувати погляди, але щоб *координувати практичні дії*.

У нашій праці узгляднювати подібне до нашого становище у всіх поневолених народах і сателітних країнах, нав'язувати з ними потрібні контакти теж в площині організаційній, щоб могли координувати з ними наші дії. Спільними силами і зусиллями всіх народів допроваджувати до дальшого поступового послаблення російської імперії, не дати їй можливості вийти з теперішньої кризи, бо єдино внутрішній розклад імперської системи під тиском її ударів підневільних народів може довести до її цілковитого упадку.

Теперішнє міжнародне становище теж у великій мірі сприяє дальшому погіршенню економічної кризи імперії, яка не в силі сьогодні конкурувати з демократичними країнами, через що відстає на десятиліття в більшості галузях господарства, у висліді чого життєвий стандарт населення імперії далеко нижчий від решти цивілізованого світу, що теж підсилює всезростаюче незадоволення всього населення.

Щоб успішно проводити потрібну дальшу працю і боротьбу, використовуючи пригоже для цього теперішнє внутрішнє і зовнішнє становище, потрібно теж психологічної перестановки наших кадрів і всього суспільства, увага яких, посилена праця і збільшені засоби повинні бути скеровані на цей головний відтинок нашої боротьби на цьому етапі.

Визвольні процеси, які провадять до заіснування революційної ситуації, як передумови до самої революції, що є нашою головною стратегічною метою, можуть тривати довго, але сам революційний зрив може наступити несподівано і моментально.

І до такої можливості наша Організація мусить бути приготова-на і завжди готова, щоб стати на чолі визвольно-революційної боротьби народу за волю і державність.

*Питання національного визволення**Володимир БОЛЮБАШ*

ІНВАЗІЯ ВИЗВОЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

I

«Революції і визвольні рухи народжуються на національному ґрунті. І народжуються тоді, коли стають нестерпними злидні й безправ'я мас, коли придушується національна гідність і відкидається право на самостійний вибір».

М. С. Горбачов, *Перебудова і нове мислення*,
Київ, стор. 153.

Здається, що кожен провідник, який бореться за національне визволення свого народу, за національну гідність нації, підписався б під оцим націоналістичним спостереженням, що так динамічно маніфестує себе на проміжку всієї історії людства.

Але ми не ставимо собі завдання полемізувати на цьому місці з Горбачовим про лицемірність, забріханість і солдафонську доктринерність, що так рясно вилазить з його праці про «нове» мислення. Нашою ціллю є ознайомити наших читачів із змістом передової статті «Поле нашої дружби», що її помістила в газеті «Радянська Україна» за 22-го січня цього року Л. Нагорна, доктор історичних наук та відома великодержавна коляборантка. Треба відзначити, що це одна з «живіших» статей серед потоку стерильної до задушення макулятури, якою насичена ця газета. Але дефіцитність цієї статті, як і кожна офіційна розвідка на тему національного питання і міжнаціональних відносин, лежить у шаблонній термінології явищ і процесів, що не тільки не відображують глибоких соціопсихічних тенденцій, прямувань і аспірацій не-російських народів в «імперії зла», але їх суцільно спотворюють і затакують.

За хитро-мудро надуманою доктриною «багатонаціональної співдружності» націй і народностей в московській імперії Нагорна обманює себе й своїх читачів твердженням про «розв'язання національного питання» на базі «інтернаціоналістського за своїм духом і характером політики» російського більшевизму.

За схемою великоросійських держиморд і падлюк (Ленін), Нагорна повторяє до блювання ті самі збанкрутовані тези большевизму про «ліквідацію національного гніту», «створення нового типу націй» та створення «єдиного радянського народу», що ґрунтується «на принципах взаємодовір'я, рівності, співробітництва, відсутності будь-яких національних привілеїв». Тут, лакей за шмат московської ковбаси, переказує месіянське марення російських імперіялістів та вважає бажане — за дійсне, неіснуюче — за реальність.

Ані в біблійній історії, ані мітології людства не знаходимо моделей «інтернаціоналізму» на зразок російсько-советського типу. Отож — що природа поділила, мусить залишитися подільним. Справді, в нашому столітті гітлерівський нацизм створив ідеологію «Нової Європи», а японський мілітаризм — ідею «азіатсько-тихоокеанської домінації», але обидві імперіялістичні ідеології лопнули під тиском духу свободи і збройного протистояння агресорам.

Російський большевизм — через припадок в історії — підкорив десятки історичних народів. В ім'я «пролетарського інтернаціоналізму» він зліквідував мільйони жителів не-російської національності. Також в ім'я «братерського інтернаціоналізму» Москва напала на Афганістан, і вже понад вісім років чинить різню в цій країні. Але Афганістан стане кладовищем для російського нападника. Відлуння зазваної в Афганістані поразки матиме нищівний ефект на зовнішню і внутрішню структуру російської імперії.

Потворна імперія абсолютного зла переживає епоху системної кризи політичного, соціального, релігійного і філософського конфлікту. Серед поневолених Москвою народів постає нова віра, нові символи з новим значенням. Тоталітарна держава, типу советської, не здатна створити психологічний клімат для міжнаціональних спілкувань і співдружності. Ця держава-імперія закономірно створює до себе відчуження, ненависть і цинізм не-російських народів. Як штучний організм, він немає власних духовних сил на існування.

Заперечивши автономність людини, її гідність, моральність, релігійність і національність, її рідний патріотизм і рідну мову, російський советизм створив серед народів духовний вакуум, що заповнюється тепер апіорними людськими правдами, що даються нам внутрішнім пізнанням буття. Кожне глибше переживання незavidної долі народу, кожен глибший конфлікт збуджує і активізує потенційні сили національних почувань. Перед духовним зором народу постає символіка Бога, України, Духу і Прометей.

«Національне питання — одне з найбільш складних і драматич-

них в історії людського суспільства», — каже Нагорна, а вже цитований Горбачов висловив твердження, що «визвольні рухи народжуються на національному ґрунті» і що вони нарощуються, «коли придушується національна гідність і відкидається право на самостійний вибір».

Наше століття — це століття розпаду десяти імперій і століття становлення понад сто народів-держав за природнім принципом національного самовизначення. Організація Об'єднаних Націй приймає в ряди членства новопосталі держави за принципом національності, а не принципом політичних систем, релігійності, континентальності, расовості тощо. Отож, національність є найвизначальнішим фактором у людських міжнародних відносинах. Світові олімпіади відбуваються також за національним принципом.

Горбачов і Нагорна про це добре знають і на тему тих питань пишуть. Щобільше, Нагорна критикує імперіялістичну політику колоніальних держав, експлуатацію країн, що скинули колоніальне ярмо, та вказує на джерела нестабільності в сучасному світі, що «можуть перетворитися в бочки з порохом» (Горбачов).

За біблійним переказом, Христос таврував фарисеїв, що показували на скалочку в оці людини, а не бачили поліна у власному оці. За цим зображенням, Нагорна і її запрограмовані дурійкою імперіялізму однодумці піддають гострій критиці якісь абстрактні постаті іноземних імперіялізмів, але тотально промовчують найжахливішу форму сучасного російсько-советського імперіялізму. Адже ж десятки націй і народів за російсько-царського і російсько-комуністичного наступального імперіялізму стали жертвою завоювань, геноциду, голоду, експлуатації, викачування з них національних суб'єктивностей та проголошування їх віджилим анахронізмом без жодної перспективності на дальше автентичне існування. Україна, Кавказькі та азіатсько-мусульманські народи боролися проти російського імперіялізму, як тепер уже вісім років бореться афганський народ проти московського загарбання його країни.

Поневолені Москвою народи мають довгу історичну пам'ять, і свідомість зазнаних народознищуючих жорстокостей глибоко закарбувалися в колективну душу уярмлених народів. Чи на незагоєній, покаліченій і каліченій рані можна будувати «єдиний радянський народ»? Чи існує історико-психологічне підґрунтя до позитивного взаєморозуміння між народом-душителем націй і народами, що несуть на собі хрест народу-давуна? Коли Гітлер тероризував Англію, Черчіль його запитав: Якого роду народ, ти думаєш, ми є?

Доктор історичних наук або не розуміє феноменології буття нації, або великодержавна індоктринація затьмарила її рефлексію до такого ступеня, що вона не здатна інтелектуально аналізувати і синтезувати сукупність феноменів, що творять екзистенціальну суть нації, її стремління до самотності, самовладдя і самовиявлення.

Повторюючи за великоросійськими імперськими ошуканцями теревені про «новий шлях розв'язання національного питання, — шлях, який гарантує водночас і високий рівень інтеграційних процесів, і збереження національних цінностей», Л. Нагорна, бачачи революційний вибух нагромаджених у народі кривд, глибоких обурень і зневаг, запитує: «Де коріння тих інцидентів, які відбулися в Алма-Аті, Прибалтиці, інших районах країни? Чому цілі республіки й регіони опинилися в полоні утриманських настроїв. . . росту дрібнобуржуазної стихії? На якому ґрунті відродилися деякі архаїчні, реакційні традиції й обряди? Чому не дали реальної віддачі зусилля тисяч суспільствознавців, зайнятих дослідженням національних проблем?».

Під окресленням «інтеграційний процес» Нагорна приховує великоімперську централістичну політику всеохопної русифікації не-російських народів, нищення їхніх національних культур, витіснення їхніх національних рідних мов зі сфери комунікації, навчання і громадського спілкування та замінування і насаджувannya російської мови, російських кривавих символів, нанесених з чужого поля механізмом насильства і розгульного свавілля. Під цим термінологічним поняттям Нагорна проповідує не збереження національних цінностей, а вихолощування національних вартостей, національних традицій й обрядів, бо політика «інтеграційного процесу» — це кремлівська політика нівеляції націй і народностей, це заперечення історичної самотності народів і тотальна kontrolь їхнього минулого, тобто їхньої історії. Нарешті, визначення «інтеграційний процес» — це та сама збанкрутована, осмішена і життям відкинена політика московського деспотизму, що її офіційно проголошується як «соціалістичний інтернаціоналізм», «багатонаціональна співдружність» народів під наглядом великоросійського жандарма і держиморди, що повернув колесо історії, розвитку культури і цивілізації на довгі десятиліття назад.

Москва смертельно затривожилась об'єктивним розвитком і самовираженням націй в тому сенсі, що не-російські народи виявляють і втілюють поштовхи визвольного націоналізму, що впливає з внутрішніх глибин національних переживань, та спрямовують імпульси націоналізму на самозахист нації від штурмівщини російського імперіалізму.

Одночасно в республіках всієї імперії поневолені народи гостро поставили питання рідної мови, культури, історії. По-філософському вони переосмислюють такі поняття, як інтернаціоналізм, імперіалізм, месіянizm, імперський етноцентризм, визвольний націоналізм, поняття держави, моралі, релігії, співдружності і співробітництва між народами.

Питання співробітництва і співдружності між народами — суверенними державами, як історичний досвід пересвідчує нас у тому, визначається на базі взаємоповаги, взаємовигідних інтересів і взаєморозуміння. Позбавити народ почуття національної гідності, політичних, економічних і соціальних прав, відібрати від нього його підставові святая-святих, перетворити націю в безнаціональний агрегат «багатонаціональності» — ось до якої «співдружності» прямує псевдоінтернаціоналізм московського імперіалізму. Україна разом з іншими народами світу відповідально співпрацюватиме в усіх сферах міжнародного співробітництва, але та співпраця визначатиметься суверенно — Києвом, Мінськом, Вільнюсом, Ригою, Талліном, Тбілісі, Єреваном, Алма-Атою і т.д., а не Москвою. Політика «інтеграційного процесу» означає політику через московську петлю, — політику централістичного великоросійського імперіалізму.

Нагорна жалується, що «цілі республіки й регіони опинилися в полоні утриманських настроїв», і запитується, — чому? Відповідь на це питання дав невропсихолог Павлов. Він доказав, що умовний рефлекс собаки можна так витренувати, що на сигнал дзвінка в нього почне текти слина. Очевидно, за павловським вченням, собаці треба дати, наприклад, кусок м'яса (підкріплення), який собака пов'язує із звуком дзвінка. З другого боку, якщо собаці після кількох дзвенінь не дати підкріплення (їжі), він перестане реагувати на цей сигнал, і не виділятиме слини. Впливаючи в душу народу протягом десятиліть порожню комуністичну пропаганду, він від неї відкрито відвернувся, до неї з цинізмом поставився. Реакція собаки без підкріплення (їжі) і реакція людини до брехні і обману тут збігаються.

Російсько-большевицька пропаганда протягом свого 70-річного катастрофічного існування теревенить про рівноправність народів, про ліквідацію національного і соціального гніту, визволення людини від експлуатації людиною, та ще велику копицю всяких запевнень, обіцянок, нісенітниць. Наша мудрість каже, що людину можна обдурити раз, але не можна її обдурювати весь час...

Нагорна вдає блазня, коли запитує, мовляв, «Чому не дали реальної віддачі зусилля тисяч суспільствознавців, зайнятих дослідженням національних проблем?». Суспільствознавці — доктри-

нерські пропагандисти російсько-большевицького ортодоксального марксизму-ленізму протягом десятиріч товкли воду в ступі за наказами «найрозумнішої» комуністичної партії та ширили обманність, брехню і мрякобісся про «великоросійський народ», «відживання націй», «наближення націй» та «злиття націй» в один «радянський народ».

Про псевдонауковість тих «суспільствознавців» Горбачов в одній із своїх доповідей висловився так: «Соціальна структура суспільства зображалася ними схематично, як позбавлена суперечностей і динамізму різноманітних інтересів його різних верств і груп. . . Ленінські положення про соціалізм трактувалися спрощено, нерідко вихолощувались їх теоретична глибина і значимість. Це стосується й таких ключових проблем, як суспільна власність, класові і міжнаціональні відносини. . . Певного поширення набули легковажні уявлення про комунізм, різного роду пророцтва й абстрактні судження. . . Таке ставлення до історії позначилось негативно — і справді позначилось негативно на суспільних науках, їх ролі в суспільстві».

Шукаючи відповіді на поставлені питання, Нагорна, наслідуючи «апостолів гласності», визнає, що «Однозначну відповідь на ці запитання дати не можна. Очевидно, це сталося тому, що в мінливій і динамічній національній сфері немає нічого, завойованого раз і назавжди. Серед тих «живих» суперечностей, які є рушієм будь-якого прогресу, помітне місце займають суперечності національного розвитку, які треба вчасно помічати і розв'язувати. Відчутно даються тут взнаки і негативні риси й деформації минулого, наслідки екстремального розвитку перших радянських десятиріч, прорахунки й помилки у здійсненні національної політики».

Доктор історичних наук не може не знати, що проблеми національного питання — від самих початків становлення большевицької тюрми народів, особливо питання українського націоналізму з обов'язковим окресленням його як «буржуазний», були віддані під суворий нагляд окремих охоронних служб, що звершили астрономічні злочини супроти українського та інших пригнічених народів. На всіх партійних з'їздах кровожери говорили про «розв'язання національного питання» і водночас на всіх тих збіговищах громили «український буржуазний націоналізм». Прояви націоналізму «суспільствознавці» дуже вчасно помічали і його «по-своєму» розв'язували.

Безоборотна криза системи советсько-російського «інтернаціоналізму» знаходиться в останній фазі розладу, судорог і завмирання. Ощуканство, підлість, обманність і насильство російського комунізму не можуть ані оновити, ані духовно оживити енергію

не-російських народів і заново поставити її на рятування занепадаючої імперії. Павловське вчення про умовний рефлекс діє тут з визначальною закономірністю.

Сильний приплив національного патріотизму позначається з особливою потужністю в часи вирішальних «пограничних ситуацій», коли до голосу приходить любов до свого народу і ненависть до затискача-душителя, поневолювача і гнобителя націй і народностей.

II

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!

Василь Симоненко

Будучи зачаджена дурманом злочинної філософії російського месіянського «інтернаціоналізму» або ідеологічно солідаризуючись з ним в ім'я збереження найогиднішої і найжорстокішої імперії, Нагорна настійно вилазить з туманно-утопічною концепцією про «інтернаціональне виховання» водночас несвідомо стверджуючи, що та концепція «лишає людей байдужими». Ось форма її «аналітичного» філософування: «В аналізі... духовних процесів, що впливають на характер національних відносин, повинні враховуватися і реальні суперечності між національним та інтернаціональним, і можливість неадекватного, викривленого відбиття процесів інтернаціоналізації в національній свідомості, і минулі прорахунки у здійсненні національної політики. Необхідні пошуки нових форм і методів інтернаціонального і патріотичного виховання. Адже досвід показує: націоналізм піднімає голову там і тоді, де й коли пропаганда інтернаціональних цінностей ведеться поверхово, формально, лишає людей байдужим».

Але досвід підказує, що навіть архітект «інтернаціоналізму», В.І. Ленін, не знає, як його визначити, його концепційність закамуфлювати, ним народи обдурити. З цього приводу він каже: «Тут постає уже важливе принципове питання: як розуміти інтернаціоналізм?» (В.І. Ленін, К вопросу о национальностях или об «автономизации», Москва, 1956, стор. 23).

На погляд досвідних наук і суспільствознавчих знань, зміст нації вміщається в суцільності соціальних почувань і переживань, серед яких почуття національності становить найвизначальнішу категорію приналежності людини. В антропологічній еволюції становлення народів-націй остання на сучасному етапі розвитку ознаменується найвищою формою єдиної організації. Даль-

ша еволюція людства розвивається по лінії націоцентричної спіралі, бо почуття національності є наймогутнішим організуючим і цементуючим чинником. «Національність — це найглибша, найзагальніша підстава людської соціальності», — каже Ю. Вассиян. Розвиток і збагачення світової культури проходить за рахунок розвитку культурних надбань мовою національних культур.

Постулат Декарта, «думаю, отже існую», переживаю, оцінюю, пізнаю, — дав початок філософському відкриттю суб'єктивності людини. Філософія Канта, Гегеля, Фіхте поглибила пізнавальні тайники буття людини. Українська вільна наука кінця минулого і нашого століття зосереджувалась і зосереджується над питаннями історичної самобутності українського народу та питаннями наших історичних катастроф. Замислюючись над цими питаннями, Є. Сверстюк каже: «Ніякою логікою не пояснити нам наших відроджень після поразок і самого факту нашого національного існування: ми живемо в стихійно-іраціональному, в глибинах, самим корінням, що вічно пробивається паростками і рідко досягає нормального цвітання. Лише в глибинних джерелах вільно народжується наша сила. . . Тут спадає закон про незнищенність духовної енергії: не можна поховати ту силу, що вулканила Україну століттями».

Сучасник Сверстюка, О. Бердник, ідею націоцентричності передає так: «Ти вища, духовна Матір-Нація, Рідний Край, Народ, — Таємнича Сутність Буття, Незрима Індивідуальність, котра крізь серця і душі плінних дітей своїх несе з правіку до безмірності променисті скарби Слова, Творчости, Праці, Подвигів, Пізнання, Любов». До феноменологічного змісту, почуттєвих пізнань поняття «нація» Бердник відносить почуття національності, географію народу, любов до рідного слова і скарбів духовної спадкоємності, що включає народню словесність, народню мудрість, легенди, казки, перекази, мітологію, традиції і національну культуру. Психологічно переживання нації включає ступінь національної самосвідомості, полум'яний патріотизм, вертикальну єдність поколінь та самоздійснювання заповітів.

Нагорна і її компанія «супер-інтернаціоналістів» інтенсивно працюють над стерилізацією української національної самосвідомості, підмінюючи її обманливим «інтернаціоналізмом». «Демонічна реальність хоче спрямувати нашу свідомість на зовнішнє, плінне і ілюзорне, щоб переконати нас в необов'язковості рідного, народнього, історично-традиційного, а отже — кинути в хвилі небуття і забуття. . . Ось чому ворожі сили всіх віків хотіли одняти від Тебе головне — творчу суть національного духу і обмежити твій вияв лише зовнішніми лаштунками суспільної комедії», — каже попередньо цитований автор.

Становлення і нарощування національного духу, національної самосвідомості тісно пов'язані з рідною землею, культурною творчістю, матеріальною і духовною спадщиністю. Прадідівська земля містично впливає на морфологію і кристалізацію національних почувань, органічно єднає їх у взаємозв'язку з Україною.

Людина є здиференційованим буттям — мовно, національно, культурно, релігійно. За Шелером, вона охарактеризовується атрибутами унікальності, персональності, феноменальності і неповторності. Кожен народ і нація під сонцем ознаменовується тими самими неповторними індивідуальними властивостями. Нагорна і її псевдоінтернаціоналізм — це ошуканство і брехня. «Метод Природи не нівеляція, а розмаїтість і щедра багатогранність... Єдність розмаїтості — пензель Божого Творця», — каже Бердник. Він запитує, чому мають щезнути нації і народи, коли вони є носіями і творцями історії. Адже людина є історичним буттям і пов'язана насамперед з історією свого народу, його традицією, мовою, культурою. Людина є трансформатором й естафетою духу нації для живучих і прийдешніх поколінь. Знищити все те, як рекомендує Нагорна, то що залищиться? Замінити все автентичне імперсько «інтернаціональним», то що останеться? «Залищиться жадібна, хитра, підступна, зрадлива, чавкаюча, тремтяча за свою жидерну плоть істота, котра не відає — хто вона, звідки і навіщо. Залищиться тіньове буття, яке краще назвати Небуттям», — додає цитований мислитель.

Нагорна і шайка московських коляборантів зраджують у своїх писаннях тривогу про те, що на горизонті історичного кону наближається вирішальна битва між імперським «советським інтернаціоналізмом» і національним патріотизмом не-російських народів імперії. Несення кривавих збанкрутованих ідей і злого насіння з чужого поля вже не дасть плодів на зрошених кров'ю землях російсько-большевицької тюрми народів. «Поле нашої дружби» — наголовок статті Нагорної в «Радянській Україні», не лежить у площині з імперіялістичним російським народом, але з народами імперії, що стоять у змагальному протистоянні з «імперією зла». Розвал імперії невідхиально наближається. «Така Епоха гряде! Вона готувалася легіонами героїв, матерів, трударів, творців, шукачів неувяного. Вона дрімає в Лоні наших душ — в Лоні Матері-України, в Лоні Дружніх Народів», — пророкує цитований знавець дійсності.

Нагорна стверджує «оживлення націоналістичних настроїв» і що «обстановку гласності і демократизації дехто відверто намагається використати для розхитування дружби радянських народів, нагнітання пристрастей, а то й підірвних антирадянських дій».

У ряді республік, у тому числі й на Україні, за ширмою неформальних об'єднань робляться спроби скористатися політичною недосвідченістю молоді, обплутати її тенетами націоналістичних марень».

Нагорна, доктор історичних наук, не займається в цій статті аналізом причин і наслідків драматичного становлення визвольного націоналізму не-російських народів, але порпається в мертвих концепціях «інтернаціоналізму», формування мітичного «радянського народу» та шукання нових форм «оновлення» для здихаючої імперії. Партійний історик не бачить або не хоче бачити демонстрації духу свободи і демонстрації протистояння російському насильству.

Кремлівські злочинці не в силі змінити законів живої природи, психології народів і їхніх аспірацій до самобутности. Прийшов час, і народи домагаються і борються за свої історичні і природні права, за самовладдя, за національно-державний суверенітет. Універсальний феномен націоналізму став і продовжує бути найдинамічнішим чинником у розпаді всіх імперій нашого століття. Динаміка визвольного націоналізму поступально пульсує і живиться нескінченим допливом глибинних сил і настійним примноженням невичерпної енергії творчої інтелігенції.

Духовні впливи і надхнення ширяться потаємними і несподіваними шляхами. Їхньої сили неможливо ані припинити, ані загальмувати, ані за ґрати посадити. Ніяка поліційна система вже не в силі загальмувати стихії до волі й влади. Природа є не тільки консервативна, але також і аристократична. Вона не толерує у своєму організмі інших організмів.

Ідея «батьківщини» алегорично пов'язана з поняттям «батька» і поняттям «матері», а не з поняттям абстрактного інтернаціоналізму і поняттям «совєтського патріотизму». Сподіваємося, що Нагорна про це тямитиме, коли писатиме наступну статтю за обстановки «гласності», «демократизації» і дальшого тріумфу визвольного націоналізму не-російських народів.

Степан ЖЕНЕЦЬКИЙ

ЧОТИРИ МОСКОВСЬКО-СОВЕТСЬКІ КУЛЬТУРИ

Багато західних інтелектуалів і наївних лібералів є аж до дурману захоплені, або ще точніше — просто сліпо закохані пропагандою «гласности» нового найвищого московського керівника М. Горбачова, яку він став хитро голосити як тільки сів на найвищий кремлівський стілець вже два з половиною років тому. А тому, що це захоплення є сліпе, тому відкритим є питання, чи та «гласність», тобто демократизація і полегші, взагалі існує, та як її оцінити?

Дуже цікаві і влучні спостереження про сучасні відносини в московсько-комуністичній імперії після приходу до влади на Кремлі Міхаїла Горбачова висловлює добрий знавець Советського Союзу Леон Стайнметц у статті п.з. «Чотири советські культури», в журналі «Нашіонал Рев'ю», з якими українському загалові вартує познайомитися.

В Советському Союзі, тобто в московській комуністичній тюрмі народів, — пише він, — де вільні вибори є подією не до подумання, а мапа міста і телефонічна книжка — це глибоко засекречені державні таємниці, та де правдиві числа загального виробництва держаться в строгій тайні, тільки на проявах культури можна перевірити справжній розвиток отієї «гласности», про яку так багато, просто аж до зануди, говориться і пишеться в самому ССРСР, а ще більше на Заході, а яка ще досі, після двох з половиною років, нічого не дала, не дає, а ми додамо, і не дасть.

Чотири роки московсько-советської культури

В наші часи т. зв. советська культура (а насправді московсько-комуністична культура, бо нічого советського — ні советської культури, ні советського народу, ні советської держави немає) є більше заплутана і скомплікована, ніж це на Заході загально здають собі з того справу. Її, цю культуру, можна поділити на чотири категорії — урядову або офіційну, пів-офіційну, неофіційну і підпільну-дисидентську. Пов'язання, зміни і зударі поміж ними представляють собою цікавий образ московсько-комуністичних

махінацій, які проходять сьогодні в московсько-комуністичній імперії.

Урядова, чи офіційна культура є наявна і вона легка до заприличення. Вона є репрезентована пам'ятниками Леніна і Маркса, великими архітектурними спорудами, прославляючи московську комуністичну армію (такі, як у Сталінграді і Східньому Берліні), пропагандивними фільмами, які є найкращим способом фальшування історії, партійними п'єсами і дерев'яними (про-режимними) повістями та численними плякатами, які прославляють московську комуністичну державу та засуджують демократичний Захід.

Добре оплачувані «мистецькі працівники»

Творці всіх цих «творів» є дуже добре оплачувані в порівнянні не лише з рештою населення московської комуністичної імперії, але навіть в порівнянні з найліпше платними західними мистцями. Наприклад, скульптор Вучетіч одержав майже мільйон рублів за свій твір у Сталінграді, а скульптор Кербел одержав майже півмільйона рублів за його статую Карла Маркса в Москві. Для порівняння інженер в Советському Союзі заробляє 120 до 150 рублів місячно, лікар 150 до 170, а деякі режимні письменники, такі як повістяр Шолохов і драматург Сімонов мають «відкриті конта», що дозволяють їм вибирати для себе майже неограничені суми.

Що режим витрачає такі великі суми грошей на тих, як їх називають «мистецьких працівників», це свідчить про те, якою ціною режим наділяє їхню працю. Вони перетворюють абстрактні догми в зрозумілі форми і таким чином втовкмачують нову комуністичну віру в голови їхніх відданих.

Головний напрям московської комуністичної культури мало змінився від 1930 років. Горда декларація мистецького журналу «Искусство» в середині 30-их років, що «наше мистецтво є нашою комуністичною філософією в зрозумілій формі», є також важною сьогодні, як перед 50-ти роками. Горбачовська «гласність» не має майже жодного впливу на режимну культуру і не може її змінити, а тим менше, відкинути. Але ця режимна культура була *одиноким* культурою Советського Союзу тільки від 1920 років до середини 50-их. Від того часу вона мусіла поділити своє значення на *три* інші роди культури.

Півофіційна культура, у відмінну від неофіційної і підпільної культур, є не тільки дозволена, але часто навіть заохочувана і допомагана режимом. Від половини 1950 років вона то підносить-

ся, то спадає, як морська хвиля. Її приплив і відплив в основному залежить від відносини Советського Союзу із Заходом. Якщо московський комуністичний режим звертається до Заходу за допомогою — за хлібом, щоб прокормити своє населення, або за технологією, щоб стати мілітарною загрозою для того ж самого Заходу — він нагло починає звертати більшу увагу на західню публічну опінію. В таких випадках московсько-комуністичний режим намагається показати, (а це значить — обдурити) Заходові, що культурний спротив і непогодження (дисидентство) є дозволені в Советському Союзі, та що московсько-комуністична культура, а в парі з тим і населення — не є аж так пригнічувані, чи переслідувані, як це дехто представляє на Заході.

Виконавці півофіційної московсько-комуністичної культури

Найбільш відомими носіями чи творцями тієї півофіційної культури на Заході є фільмовий директор Міхалков-Кончаловський, маляр Глазунов і поети Вознесенський і Євтушенко (наш «землячок», народжений в Сибірі в родині переселенців, чи засланих, який не признається до українства). Вони часто відвідують Захід, де представляють себе як «дисидентів-непогоджених», хоч дуже помірковано (такі «смирненні революціонери» одержують великі державні дачі, позамістові вакаційні вілли-доми). Вони гордо нахваляються на Заході, які то вони мають великі труднощі при виступах, творенні, друкуванні в Советському Союзі, хоч їхні твори і праці завжди якось друкуються і виконуються, а ті «труднощі», про які вони розказують на Заході, є якісь маленькі, спричинені малими партійними бюрократами, що їх (ті труднощі) завжди якось їм вдається перемагати. Їхня «творчість» є більше скомплікована у змісті і більше заплутана в стилі, як режимових «мистецьких працівників», але, в основному, вони є «прорежимні» і прокомуністичні.

Добре виховані творці «ребеліанти» говорять на Заході: «Гляньте на нас, ми не є глухі, назадники, ні режимні запроданці — ми є інтелігентні, чутливі і розумні; ми навіть не погоджуємося з офіційною партійною лінією. На жаль, в партії знаходяться деякі передпотопні, назадницькі типи, але ми віримо, що є багато добра і правди в тому, що партія робить. А ми допомагаємо вдумливим культурним людям, що знаходяться в партії, у їх боротьбі, проти передпотопових назадників. А ви, на Заході, повинні нам допомагати в нашій боротьбі»...

Про поему Євтушенка «Бабин Яр»

Як відомо, в Москві в 1961 році була появилася поема «Бабин Яр», а її автор, Євтушенко, став сенсацією на Заході. Поема ця написана з чуттям, але час її написання і появи були холодно і хитро підібрані. В цій поезії автор засуджує німецьких нацистів за знищення групи жидів в ярі біля Києва, що називався «Бабин Яр», яким поет назвав свою поему. Щоб послабити звинувачення московських комуністичних ватажків в антисемітизмі, про який тоді наново заговорили на Заході, Євтушенко написав чи з власного стимулу, а чи на замовлення режиму цю поему, яка набрала великого розголосу на Заході, а, головним чином, серед жидів. Цей розрахунок виявився успішним.

Твір «Бабин Яр» — це невеличка поема на 92 стрічки, середньої поетичної вартости, але на Заході він викликав великанський розголос. Євтушенко зажив світової слави, як то кажуть, за одну ніч, за цей вияв нібито «щирого, не фальшивого голосу советської культури. . .» (аж дивно, що Євтушкові тоді не признано за цю поему нагороди Нобеля? — С.Ж.). Поезія ця викликала була деяку неприхильну реакцію в колі менших московсько-советських культурних діячів (чи не цілево було це зроблено — С.Ж.) щоб додати ще більшого розголосу для нього на Заході. Євтушенко став з того часу успішно використовувати свою популярність на Заході, роз'їжджаючи по Америці і Канаді та європейських країнах, читаючи славословні поезії про бородатого Кастра та Ортегу.

Подібне діялося і з московським комуністичним малярем Гзауновим: додаючи до його великих, але слабеньких під мистецьким оглядом, полотен, які він сантиментально назвав «Материнська земля» або «Моя Россія», до яких долучив портрети Леніна, лікаря Павлова і поета Маяковського, та опромінену подобу останнього московського царя, він став на Заході «славним», «відважним» і «дорогим». Цю свою славу він використовував на Заході для того, щоб успішно прославляти Горбачова як «направду культурного проводиря».

Що діється тепер в московській комуністичній імперії?

Це, що тепер діється в московській комуністичній тюрмі народів, не є нічого нового. Це, що тепер там проходить і називається «гласність»-«відкритість» за Горбачова, вже проходило за Хрущова під назвою «відлига», а за володіння Брежнєва «детант». Порівнюючи з «детантом» і з «відлигою», досягнення «гласности» не є

дуже великі. Хрущов звільнив був без жодних зобов'язань сотні тисяч в'язнів з гулагів і засудив чорні діла Сталіна. Він дозволив опублікувати кільканадцять досить значних творів, найвизначнішим з яких була повість А. Солженіцина «Іван Денисович».

Є відома суперечка Хрущова з деякими советськими модерними малярами, але маловідомим є те, що після насильного його усунення з найвищого кремлівського стільця, він сам почав малювати абстрактні картини та став читати повісті, про одну з яких, «Війна і мир» Л. Толстого, він мав жалуватися, що «ніхто мені не говорив раніше, яка це «хороша книжка».

І хоч менше число визначних творів було надруковано в Союзському Союзі за часів Брежнєва, але він був дозволив, що значне число визначних письменників і малярів могли емігрувати за кордон і в цей спосіб дав їм свободу в їхніх мистецьких працях.

Брежнєв про звільнення Горбачовим політичних в'язнів

Зовсім інакше мається справа з Горбачовим: його широко розклямоване повідомлення про звільнення значного числа в'язнів сумління та знаних політичних в'язнів, виявилось неправдивим. Щось біля сотні визначніших активістів та інтелектуалів були звільнені, але вони були скоро й тихо заступлені багатьма сотнями менше відомих оборонців людських прав і релігійної свободи. А ті, що були звільнені, після примусового підпису всякого рода визнань і заяв покаяття, були не звільнені, а помилувані; вони й далі вважаються «кримінальними», які знову можуть бути наново ув'язнені кожного часу і запроторені в тюрму.

Також досягнення Горбачова щодо «більшої свободи» в мистецтві, є рівнож дуже мізерні. Маленькі виставки нефігурального мистецтва, пара концертів сучасної музики та публікація лише пари дуже «переглянених» (цензурованих) книжок — меншевартісна повість Набокова (московського еміграційного письменника), одна сюрреалістична повість з початку ХХ століття Платонова, оповідання Булгакова, кілька праць деякого із середньо контрверсійних сучасних (розуміється, тільки московських — С.Ж.) письменників та пару неполітичних віршів померлих еміграційних (знову в більшості московських — С.Ж.) поетів, що появилися в журналах — оце майже все, що було дозволено горбачівською «гласністю». Тут слід додати, що всі ті праці роками кружляли у формі «самвидаву», який належить до одного з багатьох виявів московської комуністичної культури, приналежної до «неурядової», тобто неофіційної культури.

Ця неофіційна московська комуністична культура творить чи

не найбільшу складову частину сучасної московської комуністичної культури, бо вона не є обмежена тільки до московських творів. Насправді, немає людського знання чи дослідів з усіх закутків земної кулі, чи віку — в малярстві, літературі, музиці, філософії, науці, журналістиці — щоб не були тут репрезентовані. Ідеалістична філософія старинної Греції та експериментальні московські повісті ХХ століття, середньовічний європейський містицизм і сучасна рок-музика, ренесансова лірична поезія і твори Фройда та Янга, буддиська філософія і кубістичне малярство, писання св. Томи Аквіна, теорії генетиста Менделя, поезії з «Доктора Живаго», релігійні пісні Чайковського — цей список можна б продовжувати і продовжувати. Всі ці роди людської праці мають тільки те одне спільне між собою, що всі вони не є бажані в московській комуністичній «імперії зла». А небажані вони там є тому, що кожна з них на свій лад заперечують, визивають, чи просто — не підтверджують, а вірніше, заперечують вчення Маркса-Леніна, яке повинно охоплювати всі людські знання та відповідати на всі питання про людину і всесвіт. І так, наприклад, теорії Менделя є заборонені тому, що його твердження відносно генетичних законів заперечують вчення Маркса про головний вплив окруження; студія про старинну філософію Греції, яку написав один молодий здібний підсоветський науковець, є заборонена, бо її настанова є «ідеалістична», що наявно противиться тезі Маркса про класову боротьбу; рок-музика не є побажана тому, що її непогамований і неограничений характер виявляє — вільність, свободу.

Багато різних праць, що як цілість творять неофіційну московсько-комуністичну культуру, хоч і не відкрито, але досить явно розповсюджуються по цілій московсько-комуністичній імперії. Їх можна одержати на чорному ринку, в старих передреволюційних виданнях, або як нелегально спроваджені нові книжки, платівки, рекорди. Але вони є дуже дорогі: 50 рублів за книжку «Доктор Живаго»; 30 рублів за платівку; 100 рублів за збірку писань св. Томи Аквінського. Є в продажу також видання «самвидаву». Але хоч праці неофіційні є також заборонені, проте людей, що їх творять, перекладають, читають, перепроductують, а навіть копіюють (помножують) і розповсюджують — не арештують і не запротують в тюрми.

Що стається, коли змінється курс?

Коли змінюється курс і настає «відлига», «детант», чи як тепер — «гласність», то це стається так, що пару вибраних (самими кремлівськими ватажками) творів відтягається з неофіційної культури і — через їх виставлювання (малярські твори) чи опублікованих

державними видавництвами — передають їх до півофіційної культури. Це робиться дуже обережно і на найвищому рівні. Коли в пізніших 60 роках під час брежнєвської детанти було постановлено видати працю Пікасса, то це робив довірений Брежнєва, котрий наглядав над виданням, щоб було вміщено якнайменше кубістичних, чи сюрреалістичних ілюстрацій (більшість того видання було вислано за кордон).

Отже, процес «гласности», «відлиги» чи «детанти» діє тільки в двох частинах московсько-советської культури — в неофіційній і півофіційній. Він, цей процес, не має впливу на офіційну культуру, і ніколи не тичиться підпільної, чи дисидентської культури.

Підпільна московсько-советська культура розповсюджується й далі в цей сам спосіб, як неофіційна культура, з одною головною різницею: тим, кого зловлять при творенні, тлумаченні, читанні, слуханні чи поширюванні підпільних матеріалів дають важкі присуди.

Підпільна культура не є так різнородна, як неофіційна, але її засяг є все ж таки дуже широкий — від класиків, таких як Кестлерова «Темнота в полудне», Орвелова «Звіринецька ферма» і Солженіцина «Архипелаг Гулаг» (за читання його дають найвищі міри покарання) і «Ленін в Цюриху», до творів Джіласа, Амальрика і Михайлова, до кожного сучасного підсоветського чи західнього писання, що критично розглядає вчення ленінізму, жовтневую революцію, советсько-московську мілітарну й економічну політику, релігійну свободу в Советському Союзі, і т.п.

В музичній творчості під заборону входять пісні і співомовки, які висмівають московсько-советську державу. В образотворчому мистецтві під цю категорію підпадають малюнки і рисунки з антисовєтськими натяками, а також карикатури, які висмівають партійних ватажків. Політичні дотепи, які насміхаються із «святенних советських символів» (найбільш популярними є жарти про Леніна і революційного героя Чапаєва), є також заборонені. Словом, всі твори, які або виступають проти панування комуністичної партії або викликають моральний сумнів відносно законности, знаходяться у підпіллі.

*За горбачівської «гласности» переслідуються всі
неправославні релігії*

За час діяння горбачівської «гласности», нові й високі виміри кари визначається за читання і поширювання матеріалів, що відносяться до нетрадиційних релігій і сект, що не визнають мос-

ковського православ'я, а які дуже скоро поширюються і стають дуже популярними — Свідки Єгови, Адвентисти, Гарє Крішме й інші. Держава чується zagrożеною ними, бо вони є малі і в більшості нецентралізовані, через що їх є важко контролювати і маніпулювати державою, як це робить КГБ з головними віровизнаннями.

Відношення московсько-советської держави до неофіційної і підпільної культур є мірилом свободи, і саме в цій площині виявляється, що горбачівська «гласність» не має успіхів. Як довго московсько-советська культура є поділена між, з одного боку, на допомагану державою мульті-мільйонною доляровою пропагандою, а з другого боку на маленькі острівці звичайної інтелектуальної і мистецької творчості під постійною, а деколи і смертельною zagrożою, всяке говорення про «гласність» (демократію і полегші), є несмішним жартом.

Сказано ясно, зрозуміло і правдиво.

«Тяглість і цілеспрямованість характеризують визвольну боротьбу українського народу за останніх 35 років. Воєнні і після-воєнні роки, аж до 1952 року, це — збройна боротьба, пляцдармом, якої стали передусім західні частини українських земель. Це найбільш героїчний період в новітній історії українського народу. Основні ідеологічні, програмові і політичні заложення українського визвольного руху, зформульовані в цьому періоді, були освячені кров'ю і життям сотень тисяч найкращих синів і дочок українського народу, безстрашних носіїв тих дій. Караванський назвав цей період українським всенароднім повстанням, і таким цей період насправді був. Наперекір усякій логіці, у здавалося б безвихідній ситуації, проти порад всяких 'обережних' — український народ під керівництвом ОУН дав доказ своєї живучості і національно-державницької зрілості, бо єдино збройна конфронтація утверджує в народі віру у його сили і волю до дальшої боротьби. І хоч в тому періоді не досягнуто ще остаточної мети українського народу — УССД, закладено дуже сильні підвалини для неї».

(З матеріалів V ВЗ ОУН)

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЩИРА БЕСІДА

Питання: Як видно з останніх подій у світі, малі держави Латинської Америки, Африки та Азії не можуть оборонитися перед наступом комунізму. Найгірше, що вони не можуть дістати допомоги у таких держав, як США. Конгрес б'є усі заходи уряду спинити наступ комунізму в малих країнах. Місцеві комуністи організовують у своїх країнах протиурядову партизанку, яку Москва підсиляє добровільцями з Куби та інших сателітів. Тоді виникає потреба «переговорів» законно обраного уряду з партизанами, тобто визнання де-юре права терористів на якусь участь у владі. Цей процес завершується повною перемогою московських маріонеток. Чи є в сучасній ситуації якийсь радикальний метод, яким би вільний світ міг оборонити народи від поглинення їх народоджерною Москвою?

Відповідь: Головний козир комуністичних промоторів Москви у малих країнах полягає в тому, що демократичні країни, в тому і США, не мають тоталітарної влади, і уряд цих країн радиться у всіх кроках з демократично обраними представниками народу. І ці представники (як у конгресі США) не завжди підтримують розумну зовнішню протитоталітарну політику своїх урядів. Так, конгрес США в особі своїх ліберальних членів виконує роль спільника комуністичної агресії. Конгрес б'є допомогу загрозженим країнам, сприяючи розвитку в цих країнах озброєної Москвою опозиції, що веде кінець кінцем до комуністичного поневолення.

Я гадаю, що народи, загрожені можливістю обернення їх на колонії Москви, мали би обрати так само несподівану для Кремлю тактику. Ці держави мали би звернутися до США з проханням про прийняття їх до Сполучених Штатів на певних умовах, що гарантували б їм національний розвиток і широку самостійність в усіх питаннях, крім оборони країни. Мабуть, що для народу Нікарагви краще було б приєднатися на таких умовах до США, ніж потрапити в рабство до комуністичних вислужників Москви і бути гарматним м'ясом в її імперіялістичних зазіханнях. Безперечно, що це не легкий крок для малих народів, але якщо державні діячі малих держав зуміють переконати свої парламенти у доцільності такого кроку під сучасну хвилину, то парламенти їх у цьому під-

тримають. Звичайно, що вони мусять виробити цілу низку умов такого приєднання, забезпечивши собі повну незалежність в усіх галузях, крім оборони.

Із свого боку США мусять подбати про прийняття таких країн до своєї державної організації на правах незалежних штатів, тобто забезпечити цим країнам широкі можливості для незалежного існування і навіть участь в ОН. Бо, якщо можуть бути членами ОН абсолютно безправні совєтські республіки, то чому не можуть бути тими членами незалежні національні штати США, наділені широкими правами в усіх галузях, крім оборони?

Одна з умов вступу таких штатів до США має полягати в тому, що зберігається місцевий національний парламент, і за цим парламентом мусить бути гарантоване право виходу із США та відновлення повної незалежності.

Таким кроком малі нації збережуть себе від загрози комунізму, бо федеральний уряд США дбатиме про безпеку та недоторканість кордонів своїх штатів.

Питання: У пресі та в творах інодумців з ССРСР часто згадувано з певною іронією риси «нової людини», що нею нахваляється совєтська пропаганда. Інколи цю нову людину називають «homo sovieticus». Чи цей тип людини є універсальний для усього ССРСР?

Відповідь: Очевидно, що деякі частини ССРСР, а надто приєднані дещо пізніше Західна Україна та Прибалтика становлять певний виняток із загального совєтського людського матеріалу. Але, дивлячись на речі реальними очима, треба сказати, що процес вироблення «homo sovieticus» відбувається і там. Для прискорення цього процесу окупантами проведено кілька масових геноцидів: 1939-1941, 1945-1950. У менших розмірах цей геноцид не припинено й по сьогодні.

Що ж до цілого ССРСР та України зокрема, то ці геноциди відбулися там протягом громадянської війни і потім під час низки геноцидарних репресій: 1929-32, 1934-35, 1937-39 рр. Протягом цих репресій, буквально, виловлювано і знищувано всіх, хто самостійно мислить, хто дотримується релігійних правил, хто шанує свою національну самобутність, хто інакше ставиться до подій, ніж офіційні чинники, хто не погоджується (бодай у душі) з тим «новим світом», що його творили комуністичні фанатики. Особливо відчутних втрат зазнали український нарід та українська інтелігенція. Бо ж знищувано навіть українських комуністів.

Після таких масових геноцидів «помилуваних» (і стероризованих) дуже легко було обернути на той тип людей, на який хотіли їх обернути «сталінські соколи». Усе суспільство стало складатися

з двох категорій людей: керівників та виробників; на тих, хто тероризує, та тих, кого тероризують. Кардинал Сліпий так характеризує перший тип людей: «... Мої в'язничні зустрічі були з чужими людьми, змістом життя і душі яких, якщо це можна звати людською душею, були насильство, моральні й фізичні знущання, неправда і лож, беззаконство і ненависть...». Кардинал говорить про службовців КГБ, але це саме можна сказати про всіх советських керівників, які часто приходять на свої пости з КГБ, а коли й не приходять, то не набагато кращі від тих, що там служать.

Що ж до виробників, то це справді новий тип рабів, котрі будучи в усіх відношеннях рабами, переконані, що іншої країни «де так вільно дише чоловік» немає.

Риси обох цих типів «нової людини» дуже вдало передає така цитата: «... руйнування особистості, моральний маразм, двоєдушність, безсловесність, параліч волі людей і народів до опору, єдиномисліє, ідолопоклонство, деградація культури...» (Я. Сусленський).

Між цими двома типами «нової людини» останнім часом виробився третій тип — тип інодумців-дисидентів. Порівняно до перших двох цей тип мало-чисельний, але дуже характерний тип людини-громадянина. Цей тип був би, безперечно чисельніший, якби не нечувані масові репресії, які нищили усе добре, розумне й справедливе в людському середовищі.

Питання: На Заході дуже поширено демагогічну пацифістську ідеологію, яка страшними фарбами змальовує наслідки майбутньої війни. Але ніхто на Заході не задумується, яким буде життя у разі іншої альтернативи — у разі перемоги у світі комуністичної ідеології. Чи не варто було б західним засобам масової інформації трохи попрацювати в цьому напрямі, щоб дати нашому поколінню повне уявлення про те, що воно має до вибору?

Відповідь: Перебільшення жахів майбутнього світового конфлікту — це один з елементів політико-психологічної війни, що її веде СССР у світі. Спекулюючи цими жахами у своїй пропаганді, Кремлівська мафія зовсім не згадує про ті жахи, які характерні для «мирного» життя під комуністичним пануванням. Ступають у слід советській пропаганді і «ліберальні» кола Заходу, що володіють думами західного суспільства. Фактів же, які вже сьогодні ілюструють, яким буде таке комуністичне «майбутнє» Заходу ніхто правильно не витлумачує. А ці факти такі:

1. Про щасливе життя за залізною завісою свідчать тисячі втікачів, що різними шляхами намагаються покинути «табір» комунізму. Чому ніхто ніколи не підраховує, скільки неворотців з

країн комунізму щороку втікають на Захід? В'єтнамці воліють вмирати на човнах у морі, ніж жити під комуністичним ярмом. Доведені до розпачу берлінці кидаються на «берлінську», а справді «московську» стіну, щоб або вмерти від кулі яничар, або бути вільними.

2. Голод у Етіопії. Хіба це не яскравий доказ того, яке піклування й шану має населення комуністичних держав у своїх «вождів»? Жертвам голоду, створеного штучно, має помагати населення західного світу. «Свої» ж комуністи та їхні друзі за кордоном ніяк не дбають про ці жертви та про ліквідацію голоду.

3. «Поля смерти» у Камбодії. Хіба це не яскравий приклад того, що чекає народи за комуністичного панування. Але чомусь таке узагальнення нечасто звучить з уст ліберальних пацифістів.

4. «Виправні табори» у сучасному В'єтнамі, і такі ж табори в усіх комуністичних країнах, починаючи від Гулагу, де людину поставлено на один рівень з робочою худобою.

А заборона й переслідування релігії у державах комуністичного рабства? А повна відсутність людських прав, крім права на працю (не за своїм фахом, а за вибором органів примусу)? А «нерозкриті» вбивства інтелектуалів та небажаних осіб? А система тотального стеження і втручання до особистого життя? А відсутність будь-якого захисту від сваволі керівної мафії?

Я згоден, що західні письменницькі та журналістські кола повинні щодня писати про ці факти, бо це саме ті характерні риси «вільного» життя, що його матиме світ за комуністичної перемоги. Зваживши усі красоти цього життя, неважко переконатися у справедливості слів польського антикомуніста Юзефа Мацькевича:

«Катастрофа — це не смерть половини людства в атомній війні. Катастрофа — це життя усього людства під владою комуністичного режиму».

Питання: Останнім часом чимраз частіше надходять повідомлення про викриття у вільному світі советських шпигунів. Зовсім недавно розкрито сім'ю шпигунів Волкерів на американській флотії. Чи повинен Захід вжити заходів для недопущення і знешкодження шпигунства, чи шпигунство у користь СССР не завдає Заходові шкоди?

Відповідь: Поставивши собі за мету поневолення Заходу, комуністична мафія Москви не перебирає засобами. Усе, що сприяє перемозі Москви — дозволено. Історія показала, що своїми успіхами у громадянській війні, а також і в II світовій війні комуністи у великій мірі завдячували шпигунству. Тому й сучасні комуніс-

тичні боси Москви тратять мільярди на ведення шпигунства у країнах Заходу.

Знаючи пляни й наміри ворога, легше з ним боротися. Останнє викриття советських шпигунів у сфері морської комунікації показує, як уміло совети вербують шпигунів у збройних силах своїх противників. Маючи коди, вживані морською фльотою й авіацією США, Москва читала усі секретні важливі інформації, що ними обмінювалися ці роди військ з головною штаб-квартирою Пентагону.

Послідовність та всеохопність будь-якої советської діяльності (а надто у боротьбі проти Заходу), дає підставу припустити, що СССР засилає і засилає своїх шпигунів до всіх без винятку вільних держав, і, отже, те, що викрито у США, досі ще просто не викрито у інших державах. А те, що викрито у США, це лише частина усієї шпигунської мережі у збройних силах, де й далі діють невикриті шпигуни.

Факти широкого проникнення советських шпигунів до найсекретнішої інформації б'ють на сполох. Патріоти вільного світу мусять вимагати на підставі цих фактів зміцнення контррозвідних сил своїх держав, а саме створення спеціальних органів для боротьби із советським шпигунством. Доручити цю роботу наявним у країнах Заходу розвідним центрам було б нерозумно, бо за 60 років свого існування СССР інфільтрував ці органи своєю розвідною агентурою. Досить згадати британця Кім Філбі, який працюючи в англійській розвідці, знешкоджував усі заходи спрямовані на викриття советських шпигунів.

Отже держави, котрі не бажають, щоб їх секрети знала Москва, мусять подбати, про створення недоступних для советської інфільтрації органів, чиїм завданням буде збирати інформацію, стежити й викривати советських шпигунів, як у збройних силах так і в політичному та економічному житті.

Заразом західні парламенти мусять прийняти закон, за яким безпідставні атаки на державні розвідчі органи та безпідставні таврування їх у засобах інформації слід розглядати, як поміч шпигунам та зрадникам.

Якщо ж Захід не зробить належних висновків з фактів викриття советського шпигунства, він тим самим значно послабить свою оборону в майбутньому.

Питання: Десять років тому Верховна Рада СССР прийняла закон про те, що СССР має усіх осіб народжених від колишніх втікачів з СССР за советських громадян. Який, на вашу думку, таємний зміст криється за цим не зовсім зрозумілим законом?

Відповідь: Воно й справді дивно, навіть Верховна Рада ССРСР засвідчує своє право на душі всіх емігрантів з ССРСР, включно з поколінням. Нащо ССРСР юридично узаконює свої права на всіх народжених поза ССРСР осіб від втікачів із земного раю? Але тепер у світлі кампанії, яку ведуть деякі гебрійські організації проти українців та східньо-європейців узагалі, стає зрозумілим підступний зміст, який сховано за цим законом.

Вівши від десятків років свою пропагандивно-підливну роботу проти українців, певні советські чинники, очевидно, вступали у контакт з усіма ворожими до українців чинниками у вільному світі. І в процесі цих контактів, безперечно, обговорювалось питання про те, щоб повернути утікачів з ССРСР до ССРСР. Це заповітна мрія усіх московських лідерів, починаючи від Сталіна, котрий персонально вимагав видачі українців-діпів на повоєнних мирних конференціях. Ця мрія і змушувала КГБ та московську мафію вести пропагандивно-підливну кампанію проти української, литовської, лотиської та інших еміграцій, маючи на меті дискредитувати усю еміграцію, поставити її поза законом, нацькувати на неї певні середовища і домагатися її репатріації.

Така далекосяжна мета цієї кампанії КГБ.

Щоб заохотити ворожі до українців та інших емігрантів чинники у вільному світі, Москва зі свого боку зробила низку кроків. Крім фабрикації наклепницьких «свідчень», якими затягнуто у річище антиукраїнської політики цілу низку чинників вільного світу, Москва ще й видала указ про те, що вона юридично має право на всіх емігрантів, включно з поколінням. Таким чином створено юридичну базу для майбутньої репатріації.

Про те, що ідея репатріації знайшла своїх прихильників у вільному світі, свідчить інформація з Канади, де певні гебрійські чинники заявили, що вони змагають до видворення усіх колишніх діпів та їхніх сімей з Канади та повернення їх до ССРСР.

У світлі цих фактів стає зрозумілим підступний зміст закону, прийнятого 10 років тому Верховною Радою ССРСР. Кремль ніколи не мирився з існуванням ворожої його ідеології еміграції. І вів проти неї боротьбу всіма методами, включно із нацькуванням на неї певних кіл на Заході. Коли для пожвавлення цієї боротьби треба було видати закон, то видали закон. Адже неофіційні та офіційні діячі ССРСР мусіли якось запевнити своїх спільників на Заході, що за ними стоїть уряд, стоїть Москва. І прийнятий закон був таким свідченням, мовляв, ви робіть, що треба, щоб видворити емігрантів, а ми вже й закон маємо, що вони наші, і готові прийняти їх будь-коли.

Питання: У одній газеті я прочитав, що співпраця гебрів з

окупантом у II світовій війні була примусова (під загрозою смерті), тоді як українці співпрацювали добровільно. Чи це правильно?

Відповідь: До співпраці з окупантом гебреї та негебреї зголошувалися одразу після приходу німців. Тоді ще ніхто не знав, що Гітлер готував гебреям. Не знали того й самі німці, все ставало відомо лише після одержання наказу згори. До співпраці з німцями окремі гебреї так само зголошувалися добровільно. Ніхто не казав гебреєві: будь поліцаєм, а то тебе розстріляють. До створених німецькою владою Юденратів люди йшли працювати добровільно. Безперечно, що цьому сприяла загальна обстановка терору й ворожисть до гебреїв, котра змушувала їх шукати «мостів» з окупантом, щоб полегшити свою долю. Тільки виправдуючи гебрейську співпрацю, не треба забувати, що не лише гебреї, а й негебреї стояли перед лицем смерті.

У таборах радянських військово-полонених, що їх Гітлер здобув мільйони масово гинули колишні радянські солдати різних національностей, бо Сталін відмовився допомагати своїм полоненим через Міжнародний Червоний Хрест. Звичайно, Гітлер міг би забезпечити їх бодай півголодним пайком, беручи продукти з населення. Але він цього не робив, і полонені тисячами гинули з голоду. З цих приречених людей вербувалися різні «визвольні армії», починаючи від РОА (Русская Освободительная Армия). Люди йшли до цих «армій», рятуючись від голодної смерті. З цих смертників подекуди набирали і поліцію, де не вдавалося організувати її з місцевого населення. Порівнюючи долю гебреїв у гетах з долею солдат у таборах військово-полонених, важко визначити, хто з них більше перебував під загрозою смерті.

Правда, не вся поліція на окупованій Україні складалася з колишніх полонених. У багатьох місцях поліцію створено стихійно. У Польщі, наприклад, існувала лише польська поліція, і поліцаями були лише поляки. Населення дуже терпіло від утисків цієї «чужої» поліції. З приходом большевиків 1939 р. до радянської міліції зголошувався всякого роду люмпен, і то здебільша не-українці (не виключаючи й доброго відсотку гебреїв), які так само були ворожі до місцевої людності. Коли ж, після початку війни Німеччини з СРСР, большевики панічно втекли, українське населення стало стихійно творити поліційні станиці, щоб мати на своїй землі свою поліцію для охорони громадського порядку. Ніхто з тих, що йшли тоді до поліції, не мали найменшого поняття, що Гітлер готує акції винищення гебреїв, так само, як не знали цього гебрейські поліцаї.

Отже, зголошуючись до поліції, людина не думала про гебреїв, а про підтримання порядку на місцях. У такому добровільному

вступі до поліції нема жодного гріха ані антисемітизму, а звичайний громадський обов'язок людини.

Коли ж почалось знищення гебреїв, і в деяких місцях (не скрізь!) окупант використовував місцеву поліцію для етапування й охорони таборів, то місцевий поліцай стояв перед дилемою виконання чи невиконання наказу на території, де всякий непослух чи саботаж карано смертю, тобто й собі стояв перед загрозою смерті.

Дивно, що люди, котрі дуже легко знаходять виправдання для поведінки гебрейських поліцаїв, ніяк не хочуть бачити примусовості поведінки поліцаїв-негебреїв, підходячи до них, як до добровільних спомогачів окупантів. Це можна зрозуміти так, що людина, дезінформована ненависницькими мітами, не годна позбутись упереджень, і вони ведуть її до нібито справедливих, а насправді безпідставних звинувачень, за якими стоїть не справедливість і безсторонність, а упередженість і ненависництво. Розглядувана безсторонньо велика частина дій у цих звинуваченнях підпадає під класифікацію дій, виконаних під загрозою смерті.

Питання: У нашій пресі часто нарікають на колишнього советського диктатора Й. Сталіна за його жорстоке, терористичне панування. Але ж на мою думку, Сталін зробив багато для України також. Бож саме за Сталіна усі українські землі було зібрано у єдину, нехай і советську державу. Чи не думаете ви, що тільки за це українці мали б не ганити Сталіна, а навпаки поставити йому пам'ятник?

Відповідь: Мені важко повірити, що можуть бути люди, котрі так думають. Але з тим, що вони такі є, даю вияснення.

По-перше, Сталін і Москва з'єднали не всі українські землі. У СРСР і досі є багато теренів, заселених українцями і не включених до УССР. Частину української території (Перемищина) віддано Польщі.

Але коли об'єднання українських земель ішло поруч із знищенням самого українського народу, то як можна радіти з такого об'єднання? Жоден окупант українських земель не робив того, що зробила саме сталінська окупація західних земель України. (А перед тим це було зроблено на Східній Україні). Адже ні німці, ні поляки, ні чехи, ні мадяри, ні румуни, при всій їхній окупантській поведінці, не нищили чи не основної прикмети нації — її національної релігії. Маючи свою національну релігію, українці під будь-якою окупацією лишалися українцями. Коли ж українців позбавлено своєї релігії, це значить, що їх знищувано, як націю, і обернуто на «російське» або «советське» (ще й малокультурне) плем'я.

Знищення духовної та духовної еліти нації передбачає повну денационалізацію народу. Адже на місце місцевих парохів, Кремль посилає тепер на Західню Україну (як це робиться скрізь на Східній) вихованців московської, одеської та мінської семінарій, які не знають ні богослужбової ні живої української мови і які мають правити там за форпости русифікації. З цією метою на Західній Україні закрито всі духовні школи і підготовку священників перенесено до Загорську (Моск. обл.), Одеси, Мінську та Ленінграду. Місцеве населення Закарпаття та Галичини не приймає таких священників, тоді советські органи посилають каральні загони і нищать церкву. Такого варварства не допускався жоден досталінський окупант України. Тому говорити, що об'єднання українських земель у советській концтабірній державі є позитивне явище, що за нього треба зводити монументи окупантам, можуть лише люди, які не аналізують глибоко змісту подій, яким факт формального зачислення усіх українських земель до одного «райхскомісаріату» значить більше, ніж фізичне й моральне знищення самих жителів цього «райхскомісаріату».

Не турбує таких людей і той факт, що на місце знищеного і виселеного з України населення і Сталін і його наступники, заселяли і заселяють Україну чужинцями, переважно «всесоюзної» національності, створюючи з них інтелектуальну еліту місцевої людності.

Як на мене, то я не бачу чим «соборна» окупація та колонізація України краща від низки «несоборних» окупацій окремих українських земель, де українців не знищувано як націю, і де вони могли, бодай висловлювати своє прагнення до самостійності. У сучасній же «соборній» Україні, не тільки прагнення до самостійності, але саме вживання української мови до останнього часу розглядалося, як злочин, і все робиться щоб знищити національну окремішність та національну свідомість українців. Звільнення політичних в'язнів за Горбачова не торкнулося українських інодумців — оборонців рідної культури, мови й релігії. Така це плата за «соборність».

Питання: Останнім часом у світових, зокрема американських, засобах масової інформації з'являються матеріяли, що звинувачують у воєнних злочинах цілі національності. Як можна прокоментувати ці факти?

Відповідь: У окупованій Гітлером Європі були коляборанти. Вони були у Франції, Бельгії, Голландії, Польщі, Румунії та інших країнах, як теж на терені СРСР. Тоді ж такі у цих країнах діяли численні рухи Опору. Тому цитована в пресі заява Ізраеля Зінгера, ексекютивного директора Світового Гебрпейського Конг-

ресу, що «знищення Гітлером 6 мільйонів євреїв було здійснено не самими німцями, а радше з найактивнішою допомогою литовців, лотишів, українців, естонців та інших європейців», суперечить дійсності.

По-перше, чому бездержавні національності, гвалтом окуповані і позбавлені своєї незалежності Советами, опинилися на списку головних коляборантів? Невже литовці, лотиші, українці та естонці мають на своїй совісті 6 мільйонів жертв геноциду, включаючи туди жертви цього геноциду у Франції, Бельгії, Голляндії, Польщі, Австрії та самій Німеччині? Чи не є таке твердження наслідком засліплення національними забобонами?

По-друге, чому Ізраель Зінгер не говорпить про «литовських, лотиських, українських та естонських коляборантів», а про «литовців, лотишів, українців та естонців»? Таким способом вислову усіх литовців, усіх лотишів, усіх українців та усіх естонців зачислено до коляборантів, що просто межує з розпалюванням національної ворожнечі. Така ворожнеча сприяє КГБ та Кремлівській мафії і зовсім не сприяє справі миру у співпраці між народами. Звинувачення цілих націй у смертних гріхах практикували Гітлер і Сталін, а кремлівська мафія практикує і досі, але важко повірити, що Ізраель Зінгер поділяє їхні погляди.

Що ж до українців, то підчас II світової війни в Україні діяла Українська Повстанська Армія (УПА), яка билася проти німецьких і проти советських окупантів. Сотнями тисяч повстанців було заповнено советський Гулаг післявоєнних років.

З другого боку, відомо, що 60% генералітету Червоної Армії у II світовій війні були українці. Невже ж вони подавали Гітлерові свою найактивнішу поміч?

Всі, хто вчинив воєнні злочини, підлягає відповідальності. Але для участі у цій процедурі не можна залучати найтяжчих воєнних злочинців, якими є КГБ та советські юридичні органи. Так само не можна робити з цієї процедури засіб для розпалювання національної ворожнечі.

Питання: Світова громадськість безупинно шукає відповіді на питання: як уникнути III світової війни? Щоб уникнути її західні політики раз у раз роблять поступки Советам в усіх конфліктних питаннях, включно з втратою територій. Дехто покладає надії на переговори про скорочення озброєнь, дехто стоїть за одностороннє роззброєння Заходу. Який, на вашу думку, є найреальніший плян уникнення III світової війни?

Відповідь: Одностороннє роззброєння Заходу це самовбивча ідея, яку, безперечно, підживлюють советські «друзі» на Заході. На-

вряд чи треба говорити, що ця ідея не спинить ційну, бо Москва піде таки війною на безборонний Захід, наслідком якої буде найжахливіший в історії геноцид, де Захід зазнає куди більше жертв, ніж у будь-якій війні.

Шлях переговорів про скорочення стратегічних озброєнь, так само виявився нереальний. Совети підпишуть будь-який папір, який обмежує озброєння. Тільки вони не спинять множити озброєння. Американці виконують угоди, а Совети порушують їх. Так є, наприклад, з угодою 1972 р. про обмеження проти-балістичних ракет. Ленін колись сказав, що дипломатія це засіб класової боротьби. З цих міркувань вийшовши, він підписав Берестейський мир, цими ж міркуваннями керуються і сучасні советські дипломати — за всяку ціну дурити Захід.

Здається, що нема виходу з цього сліпого кута.

Але новітній технічний та науковий прогрес дає найкращу розв'язку питання про уникнення III світової війни. Ця розв'язка полягає в тому, щоб створити таку стратегічну оборону, яка знищуватиме ворожі ракети в їхньому леті в космосі. Проект такої оборони створили військові спеціалісти США. Вона зветься Стратегічна Оборонна Ініціатива (СОІ), а журналісти та преса дали їй назву Зоряна війна. Цей проект, якщо він буде здійснений, дасть змогу американцям не боятись атомної атаки з боку СРСР. Така оборона в руках США буде надійним засобом недопущення III світової війни.

Зрозумівши велику ефективність СОІ, Кремль пішов на відновлення переговорів про обмеження стратегічних озброєнь у Відні, аби за всяку ціну перешкодити здійсненню цього проекту і мати змогу і далі шантажувати світ атомною війною.

Отже, для уникнення III світової війни тепер нема потреби вести безконечні та безкорисні переговори про скорочення озброєнь, чи вдаватись до одностороннього роззброєння. Побудова надійної стратегічної оборони забезпечить тривалий світ на цій планеті.

Відмовитись від цього проекту тепер дуже небезпечно, бо коли такий проект існує, він рано чи пізно може стати надбанням СРСР, а тоді США стануть практично безборонні перед зухвалістю Кремлю.

Питання: Боротьба УПА проти кількох, озброєних до зубів окупантів не може не викликати захоплення у кожного, хто щиро, а не лицемірно, обстоює ідеали свободи, рівності й незалежності народів. Чи не гадаєте ви, що цю боротьбу слід було б популяризувати не тільки документальними матеріалами та публіцистичними засобами, але й літературними, мистецькими й музичними творами?

Відповідь: Усяка героїчна доба надихає мистців, які її належно відтворюють. Героїку козаччини відтворювали І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Гоголь, І. Ріпин, М. Лисенко. Героїку УПА, учасниками і свідками якої ми є, досі на належному рівні ще не відтворено. Тут багато причин. По-перше, страшний геноцид літературно-мистецької еліти, як на Східній так і на Західній Україні. Адже окупанти поголовно винищили тих, хто міг би правдиво відтворити історію подій перед, під час і після II-ої світової війни.

Таке відтворення можливе в сучасних умовах легально лише у вільному світі, бо на окупованій Україні можуть з'являтися хіба самвидавні твори.

Отже, існують два джерела появи високомистецьких творів про УПА: легальний у вільному світі та нелегальний, самвидавний в Україні. Обидва ці джерела треба мати на увазі і відповідно їх заохочувати до творчості.

Ми маємо у вільному світі чимало різних фондаций, які оголошують конкурси на кращий дитячий твір, на кращий історичний твір, на кращий бібліографічний твір тощо. Такі конкурси це шлях до заохочення мистців працювати над тою чи тою темою літератури.

Тема УПА — невичерпна. Навіть літературно малодосконалі розповіді учасників боїв УПА та пов'язаних з ними подій викликають зацікавлення і захоплення у слухачів та читачів, бо героїка завжди цікава й захоплива. А які б літературні й мистецькі шедеври міг створити на цьому матеріалі фаховий мистець?

Талант хай якого мистця може розвиватися лише при відтворенні справді захоплюючої та героїчної теми. Тільки та тема, де виходять на двобій добро і зло, правда і кривда, і то, коли людина чи спільнота в обороні правди робить нелюдські зусилля і досягає майже неможливої мети, тільки така тема може забезпечити талановитому майстрові успіх та визнання.

Треба заохочувати наших мистців працювати над темою УПА. Я гадаю, що для цього варто створити фонд і щороку оголошувати конкурс на кращий твір про УПА: поезію, повість, документальну розповідь, історичну розвідку, картину, фільм, музичний твір. Такий постійний щорічний конкурс буде гідним пам'ятником героям від їхніх побратимів та нащадків.

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ

«РУБІКОН МОСКВИ» ПО ВОСЬМИ ЛІТАХ

«Женева, 14 квітня. Пакистан, Афганістан, Советський Союз і Сполучені Штати Америки підписали нині договори, які дають можливість Советському Союзові забрати свої війська з Афганістану і відновити неутральну афганістанську державу»¹.

«Женева, 14 квітня. Маючи Сполучені Штати і Советський Союз як гаранторів, Пакистан і Афганістан підписали нині ряд договорів, над якими велися переговори майже шість літ, а які уможливають вихід советських військ з Афганістану, що має повністю закінчитися 15-го лютого слідуючого року»².

Зараз після окупації Москвою Афганістану (грудень 1979 р.) появились були наші міркування п.з. «Афганістан — Рубікон Москви». Закінчувались вони слідующим метафоричним образом: «... нападом на Афганістан володарі Кремля штовхнули з гори віз червоного російського імперіялізму і він після законів динаміки мусить котитися вниз. Десь у якійсь частині гори є розгалуження дороги: скрутить віз на ліво — покотиться у напрямі Третьої світової війни, скрутить віз на право — покотиться у напрямі революції»³. Чи наведені вище повідомлення означають, що Москві вдалося спинити віз перед розгалуженням дороги і він не покотиться ані на ліво, ані на право? Що напад Москви на Афганістан таки не був її Рубіконом?

Віз таки дальше котиться

«Женева, 14 квітня. Жмут договорів не включає завішення зброї і нині все вказує на те, що боротьба між урядом у Кабулі і повстанцями посилиться, як советські війська відійдуть».

«Шульц сказав, що у договорі немає нічого такого, що у якийнебудь спосіб обмежувало б США. Перед підписанням ми виразно заявили советським лідерам, що ми маємо право давати мілітарну допомогу рухові опору. Ми готові цим правом користуватися»⁴.

1. "The New York Times", 15.4.1988, стор. А 1.

2. "The Washington Post", 15.4.1988, стор. А 1.

3. В. Кульчицький-Гут. «Афганістан — Рубікон Москви». «Визвольний Шлях», травень 1980, стор. 546.

4. "The New York Times", 25.4.1988, стор. А 13.

«Женевський договір не приносить миру; як і договір у Парижі в часі В'єтнамської війни, він дає фіговий листок, який дозволяє більшій потузі відступити без визнання збентеження з приводу неспроможности перемогти у громадянській війні, у яку вона вмішалася».

«Сімпартійний повстанський союз з осідком в Пашевар, Пакістан, відкидає якунебудь співпрацю з комуністичним урядом, і обіцяє не скласти зброї аж поки в Кабулі не заіснує ісламський уряд»⁵.

«Доки не буде в Афганістані уряду (...), який мав би довір'я народу, миру в Афганістані не буде, — сказав нині президент Моммед Зія ил-Гак».

«Рішуче відкидаючи женевські договори, теперішній лідер семипартійного союзу Гульдін Гакматіяр сказав цього тижня, що муджагедінські сили опору продовжуватимуть боротьбу аж доки росіяни і їхні маріонетки не заберуться з Афганістану»⁶.

З усіх цих повідомлень виступає ясно неоспоримий факт, що попри відтягнення основних радянських військових частин з Афганістану боротьба не припиняється і віз даліше котиться так же само, як котився на протязі останніх вісім літ. Та чи є тепер якісь виразніші позначки на те, куди, дійшовши до роздоріжжя, він може покотитися?

Можливості лівого повороту

Повне опанування Афганістану було передумовою лівого повороту, тобто вступлення на шлях до Третьої світової війни. За вісім літ Москва не зуміла опанувати Афганістану. Чому?

Пише Алекс Алексієв: «Стоячи віч-на-віч із застрашаючого вияву насиллям, афганські муджагедіни, на початку війни озброєні не багато більше як непоборною відвагою і посвятою, здавалося, були приречені на поразку так же само, як і багато других перед ними, які сміли підняти зброю проти радянців. Та у цьому випадку відвага й рішучість показалися могутньою зброєю, і опір продовжувався і зростає»⁷.

Бачачи завзятість, витривалість, посвяту муджагедінів, почали присилати їм допомогу США, Савдійська Арабія, Китай і другі держави, однак на протязі довгого часу та допомога не була та-

5. Там же.

6. "The Washington Post", 15.4.1988, стор. А 26.

7. Alex Alexiev. "U.S. Policy and the Way in Afghanistan". Global Affairs, зима 1988, стор. 86.

кої величини і такої якості, щоб вона поставила муджагедінів хоч би приблизно на рівні їхніх ворогів, особливо в ділянці повітряної оборони і наступальних можливостей на заміновані й уфортифіковані міські осередки Афганістану.

Ситуація з допомогою покращала починаючи від ухвалення Конгресом США у грудні 1984 р. резолюції про допомогу повстанцям, яка, знов же, штовхнула президента США Рональда Регана видати у квітні 1985 р. директиву, яка стверджувала, що завданням американської політики є допомагати муджагедінам прогнати советів з їхньої країни всіма можливими засобами. Рішальний же перелом прийшов щойно в осені 1986 року, коли муджагедіни почали діставати американські протилетунські ракети «стінгер». Американський сенатор Гордон Дж. Гамфрі про це сказав, що рідко бувають випадки, щоб один рід зброї так радикально змінив ситуацію.

Усе це привело до теперішнього стану, в якому, як то твердить А. М. Розентал, «афганський рух опору досягнув уже одну історичну перемогу, а тепер тяжко бореться за другу. В першій боротьбі він подолав советські намагання колонізувати Афганістан. Друга боротьба, яка щойно почалася, ведеться за це, щоб афганці самі могли вирішувати політичне майбутнє своєї країни, як росіяни заберуться з неї. І афганці кажуть, що вони доти будуть боротися, доки не здобудуть і цю другу перемогу»⁸.

Три причини склалися на це, що по восьми роках затяжної боротьби Москві не вдалося підкорити Афганістан: 1) завзяття і витривалість афганців; 2) санктуарії на іранській, а особливо пакістанській території; 3) допомога прихильних до їхньої боротьби держав. Москва при допомозі підписаних у Женеві договорів старається усунути другу і третю причини, і тепер заіснувала небезпека, якої так побоювався Константин С. Менгес. У часі, як женецькі переговори входили у рішальну фазу, він писав: «Якщо буде дозволено урядовцям Стейт Департменту реалізувати їхні погляди, існують дуже поважні можливості, що США приймуть ефективну політичну умову, дозволяючи Кремлеві еwentально сконсолідувати своє панування над Афганістаном (...). Хитання США може послабити піддержку Пакістаном резистансу (...). Є вістки, що Стейт Департмент почав натискати на Зія, щоб він погодився на договори (...). Поділ між групами резистансу може також загостритися, як деякі лідери відкинуть договори як советську пастку, знов же другі його приймуть їх як шлях до влади. Видовище воюючих між собою борців за свободу підірвав би піддержку для них Заходу і Пакістану (...). Советська перемога в

8. A. M. Rosenthal. "The New Afghan Struggle". "The New York Times", 15.1.1988, стр. А 31.

Афганістані, отже, є дуже реальною можливістю (...). Якщо ця дефективна умова не буде усунена, існує можлива правдоподібність комуністичного Афганістану, розподіл Пакистану і захоплення влади просоветськими радикальними групами у деяких нафтових державах Перської затоки»⁹. А це є шлях до Третньої світової війни.

Можливості правого повороту

Після підписання женецьких договорів попадали в американську пресу слідуючі коментарі: «... героїство повстанців здивувало навіть деяких їхніх найбільш відданих прихильників у Конгресі. В 1980 р., згідно з Вільсоном (демократичний конгресмен з Тексасу), це було поза сферою чиєїнебудь уяви, щоб муджагедіні могли прогнати російську армію з їхньої країни»¹⁰.

Або ще: «Хто б не переміг в Афганістані після того, як відійде 115.000 советських вояків, це напевно не будуть експерти (...). Загальна ж бо мудрість, яку загально визнавали дипломати, генерали і спеціалісти, передбачувала швидку советську перемогу. Бувший амбасадор США в Афганістані запевняв журналістів, що росіяни зліквідують резистанс на протязі коротких місяців»¹¹.

Це дуже важні ствердження. З однієї сторони вони вказують на основну причину, чому Советський Союз до цього часу вдержався, з другої ж сторони вони віднотовують перелом у мисленні західних спеціалістів від ССРСР, спричинений останніми, пов'язаними з Афганістаном, подіями. По цій же лінії іде і коментар Граама Е. Фуллера.

«Вихід з Афганістану, твердить Г. Е. Фуллер, — неблаганно сугерує, що комунізм може таки і не є подихом майбутнього. Ви і я про це знаємо, але чи Москва є готова це визнати перед мешканцями Східного Іркутська? У Гавані? (...). Ми говоримо про питання, яке заторкує основну легітимність комуністичного режиму. Від громадян Советського Союзу, які терплять уже дуже довго, вимагалось і вимагається терпіти десятиліттями злидні у болючому процесі будування комунізму. Режим систематично давав запевнення, що народ за всі страждання брав принайменше участь у великому експерименті майбутнього, пливучи на хвилях історичної konieczности у напрямі неминучого провалу приреченого на загибель капіталістичного світу. Кожна нова революція у світі

9. Constantine C. Menges. "The Afghan Trap". "National Review", 1.4.1988, стор. 34-35.

10. Robert Pear. "Arming Afghan Guerillas: A Huge Effort Led by U.S.". "The New York Times", 18.4.1988, стор. А 11.

11. Редакційна "Quagmire, Revisited". Там же, стор. А 22.

приводила остаточний тріумф комунізму ближче, як один чи більше цвяхів забивано у домовину Заходу (...).

І оце є, власне, те, що нині підривається, як Москва публічно визнає полишення на призволяще комуністичної держави, і до того ще й суміжної (...). Що то мусять другі советські клієнти думати? Чи може Москва так собі легко покинути ідеологію, похід історії, боротьбу проти імперіялізму? (...). Що це означає для багато других споріднених режимів, які також пробують плисти на хвилях історії без потонення?»¹².

А от ще міркування С. Сестановіча: «Бачачи мілітарну перемогу в Афганістані виразно поза межами досяжності, Міхаїл Горбачов повів рід агресивної, настійливої дипломатії, яка вже стала його сигнатурою (...), і покищо майже затьмарив принципіальне значення події: Советський Союз є ближче як колинебудь раніше до поразки, яку, як то багато експертів твердили, він не міг би перетривати (...). Як перший дійсний вилім у доктрині Брежнєва, поразка в Афганістані, як припускається, позбавить сили духа союзників, посіє ідеологічний сумнів вдома, виставить нового лідера на критику його конкурентів, вкаже советським народам (між ними розлюченим вірменам, азербайджанам, татарам) на заіснування розгубленості у Кремлі»¹³.

В усіх цих коментарях ясно перед очі читача висувається специфічний характер Советського Союзу: російська імперія, але побудована на фундаментах марксо-ленінського детермінізму. А це є похід історії, який іде невблаганно від одної стадії розвитку людства до слідууючої, і тому капіталізм мусить поступитися комунізму, як вищій формі розвитку.

У зв'язку з женевським договором тепер часто подибується порівнювання Афганістану з В'єтнамом, та у цитованого вище Фуллера виходить виразно велика між ними різниця. Для США В'єтнам — звичайна поразка, для СССР Афганістан — підкопання, підмулення, зрушення фундаментів на яких ціла конструкція побудована. Питання тільки, чи вже саме відтягнення советських військ можна вважати поразкою, а чи треба чекати на остаточний результат: вдержиться комуністичний уряд у Кабулі, чи впаде.

Для об'єктивного спостерігача подій довкола Афганістану ясно,

12. Graham E. Fuller. "Afghanistan: So Much for the March of History". "The Washington Post", 6.3.1988, стр. С 1-С 2.

13. Stephen Sestanovich. "Kabul Crunch; Will Gorbachev Survive Defeat?" "The New Republic", 18.4.1988, стр. 11-12. Тут можна ще додати початок редакційної п.з. "Major Perils in Afghan Agreement" американського тижневика "Human Events" за 23-тє квітня: «Адміністрація Регана радіє умовами договору осягеного між США і Москвою у справі відтягнення советських військ з Афганістану, і дійсно цей договір може стати приголомшуючою перемогою для доктрини Регана, тобто відкочення російської імперії».

що Москва не думає його покинути. Вона скріпила армію своїх маріонеток, розбудувала їхнє летунство, зорганізувала поліційний апарат на зразок КГБ, уфортифікувала для них міста, і в додатку, позбавляючи, чи надіючись позбавити повстанців женевськими договорами їхніх санктуарій та військової допомоги, вона вважає це достатнім, щоб вдержати Афганістан у своїх ведмежих обіймах.

Ці пляни Москви показуються настільки очевидними, що президент США Рональд Реган вважав за конечне zareагувати. В промові у Спрінгфільді, Масачусетс, 21-го квітня він сказав: «Ми переконані, що вони (совети) ще дальше сподіються задержати при владі їхній здискредитований, присуджений на провал маріонетковий режим, і вони дальше намагаються загрожувати сусідньому Пакістанові, супроти якого ми маємо давні оборонні зобов'язання». І тому «на протязі слідуючих кількох місяців не буде часу на самозадоволення», бо «совети рідко коли раніше, і ніде на протязі останніх трьох десятиліть, покинули окуповану ними країну». І ставить він питання: «Чи совети дійсно зреклися цих амбіцій (домінувати над Афганістаном і сумежними країнами)? Ми не знаємо. І ми не знатимемо доти, доки драма повністю не закінчиться». Вкінці президент США заявив: «А тим часом совети знають, що доки вони допомагають своїм приятелям у Кабулі, ми продовжуватимемо доставляти муджагедінам усі засоби, які будуть для них конечні»¹⁴.

Ці ствердження Рональда Регана вказували б на те, що вище наведені побоювання К. С. Менгеса є безпідставні, а тому більш правдоподібними є передбачування Г. Е. Фуллера і С. Сестановіча. А це є шлях до революції. Та зараз необхідно таки повторити думку президента США, що ситуація вясниться щойно тоді, як драма повністю закінчиться. Це особливо важно підкреслити тому, що 8-го листопада 1988 року у США буде вибраний новий президент, а від демократичного кандидата на президента муджагедіни не можуть багато сподіватися. Може тут і лежать надії Горбачова, який розтягнув відтягнення советських військ аж до лютого 1989 року, коли у США при владі буде вже новий президент.

14. Julie Johnson. "Reagan Questions Moscow on Afghan Intent". "The New York Times", 22.4.1988, стр. А 7.

З дому неволі

ГОЛОС ПЕРЕСТОРОГИ

В Україні нині будується й експлуатується сім АЕС, з-поміж них три, про які піде мова: Ровенська, Хмельницька та Південно-Українська проектною потужністю 2,88, 4 й 4 мільйони кіловат відповідно. У зв'язку з тим, що Мінатоменерго ССРСР плянує розширення цих трьох станцій, науково-технічне товариство енергетики й електротехнічної промисловости республіки 25-го серпня 1987 року організувало обговорення техніко-економічного обґрунтування такого розширення.

Подібні обговорення із залученням широкої наукової та інженерської громадськості стали входити в практику нашого життя, і це радує. Пригадаймо обговорення проекту спорудження третьої черги Чорнобильської АЕС та одностайну думку громадськості про недоцільність її спорудження, яка знайшла підтримку в Держкомітеті ССРСР по використанню атомної енергії.

Непокоїть інше. Непокоїть войовнича відомча позиція Мінатоменерго ССРСР, яка не піддається ніяким перебудовам. Непокоять спроби знову й знову нав'язувати свої рішення, всупереч громадській думці, без врахування всіх необхідних компонентів проблеми, будь-що віднайти найлегші шляхи для розв'язання своїх, відомчих завдань.

Підставою для занепокоєння послужило й таке питання: чим обумовлено цю концентрацію потужностей та кожній із трьох атомних станцій? В екологічній оцінці атомних проєктів брали участь багато інститутів АН ССРСР та УССР, і всі вони дійшли до висновку, що не можна будувати АЕС потужністю більше 4-х мільйонів кіловат.

Концентрація великих потужностей у густонаселених районах, відчуження води, родючих земель, соціально-екологічні фактори — це дуже важливий вузол проблем, які непокоять учених та спеціалістів республіки. Територія Української ССР має найвищий по країні рівень господарського освоєння. На площі 603 тисячі квадратних кілометрів (або 3 процентах всієї території країни) сьогодні виробляється понад 20 процентів загальносоюзного сукупного продукту, в тому числі понад чверть усієї валової сільсько-господарської продукції. Так, на її долю припадає понад 20 процентів валового збору зерна, 60 процентів фабричного цукро-

вого буряка, 45 процентів соняшнику, близько 25 процентів м'яса, молока й картоплі, а також третина овочів, що виробляються в країні.

Насичення території республіки густою мережею атомних електростанцій неминуче призведе до підвищення загального радіаційного фону.

В умовах нарощування потужностей неминуче відбуватиметься підвищення забруднення радіонуклідами сільськогосподарської продукції України, що загрожує не лише її населенню, а й населенню всієї країни.

Не менш важливий вузол проблем у зв'язку з дефіцитом водних та земельних ресурсів, що різко загострюється. В зоні формування водних ресурсів республіки будуються вісім атомних електростанцій (з урахуванням Курської та Смоленської), які безповоротно споживатимуть близько 1,5 мільярда кубічних метрів води на рік. Таке зосередження великих енергетичних об'єктів у дефіцитних за водними ресурсами районах сприятиме тепловому та хемічному забрудненню води, бо фільтрація й «продувка» ставків охолоджувачів АЕС здійснюється в річки.

Особливо небажана якість води буде в періоди маловодних років, коли води для розбавлення стоків АЕС буде не досить. Крім того, не секрет, що на споруджуваних і працюючих АЕС не дотримуються вимог органів по регулюванню й охороні вод, а це значною мірою погіршує екологічні умови, які склалися.

Ще далеко не вичерпано можливості вдосконалення теплової енергетики, особливо у зв'язку з намічуваною розробкою нових потужних родовищ вугілля в Донбасі, адже нині надзвичайно актуальним є спорудження на Україні пікових та напіВПікових теплових електростанцій з сучасними високоефективними установками по очищенню димових газів від золи, окису сірки та азоту.

Взагалі, гадаємо, настав час докорінно перебудувати структуру розвитку народногосподарського комплексу республіки на найближчу перспективу з метою зменшення її енергомисткості, переходу на ресурсоти енергозберігаючі технології, скорочення відчуження земельних ресурсів з сільськогосподарського обороту та ін.

Не можна також не врахувати морально-економічних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і легковажити її психологічним впливом на населення республіки.

Таким чином, ми вважаємо за необхідне відмовитися від планів розширення Ровенської, Хмельницької, Південно-Української АЕС і звертаємося до Ради Міністрів ССРСР з проханням прислу-

хатися до нашої думки, а також — розглянути весь комплекс проблем розвитку ядерної енергетики на території Української ССР.

*О.М. Алімов, академік АН УРСР, доктор економічних наук,
М.М. Амосов, академік АН УРСР, член-кореспондент АМН СРСР,
доктор медичних наук, Герой Соціалістичної Праці,
А.М. Гродзинський, академік АН УРСР, доктор біологічних наук,
Д.М. Гродзинський, член-кореспондент АН УРСР, доктор біологічних наук,
Є.П. Дибан, член-кореспондент АН УРСР, доктор технічних наук,
С.І. Дорогунцов, кандидат економічних наук, Г.О. Клименко, кандидат
технічних наук, А.М. Панов, інженер, В.В. Зорін, доктор технічних
наук, О.О. Русинов, інженер, В.М. Шестопалов, доктор
геолого-мінералогічних наук, О. М. Щербань, академік АН УРСР, доктор
технічних наук, С. О. Яковлев, кандидат геолого-мінералогічних наук.*

* * *

Це скорочений текст листа діячів науки підсоветської України до Редакції газети «Літературна Україна» за 21 січня 1988 р. під назвою «А який прогноз на завтра?» (Атомна енергетика на Україні). Правовис підправлено — «Г» замість «г», «УРСР» замість «УРСР», «СССР» — замість «СРСР» тощо.

В УКРАЇНІ ПОСТАЛА АСОЦІАЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Перша декларація УАНТІ

На наше тверде переконання офіційні спілки письменників, художників, журналістів, театральних діячів та кінематографістів України не представляють всієї повноти духовних, літературних, культурних і громадських процесів, що ширяться і набирають всесильнішого розгону серед інтелігенції в Україні і є фактично з поза мистецьких причин спізнювані формальними спілками діячів культури. Цією декларацією ми проголошуємо створення нового добровільного об'єднання українських мистців слова, кіно і театру: Українську Асоціацію Незалежної Творчої Інтелігенції (УАНТІ). Наша мета видавання творів членів Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелігенції окремими книжками, підготовка і випуск періодичних видань і альманахів літературно-мистецьких напрямків, організація виставок художніх полотен, усна і письмова пропаганда творчості Асоціації, підтримка всіх, хто бажає своїм талантом і громадською мужністю прислужитися благу і духовному розвитку рідного українського народу, національного буття України.

У контексті загально-людських ідеалів — домінуючий мотив творчості членів Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції.

Ініціативна група:

Почесні члени Міжнародного ПЕН клубу

*Ігор Калинець, Михайло Осадчий, Микола Руденко, Євген Сверстюк,
Іван Світличний, Ірина Сених, В'ячеслав Чорновіл
та*

*Василь Барладяну, Михайло Горинь, Панас Заливата, Ірина Калинець,
Михайлина Коцюбинська, Павло Скочок, Стефанія Шабатура*

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КЛЮБ У КИЄВІ

Літом 1987 р. у Києві створено Український Культурологічний Клуб (УКК), головою якого обрано колишнього політв'язня Сергія Набоку, а секретарем Ольгу Гейко-Матусевич.

Клуб відбуває кожного тижня свої засідання у залі павільйону «Сучасник».

У праці Клубу беруть активну участь Лариса Лохвицька, Леонід Мілявський, Інна Чернявська, Олесь Шевченко, Віталій Шевченко, Євген Сверстюк, Степан Хмара та інші колишні політв'язні, а в дискусіях брали участь письменники Сергій Плачинда, В. Заценко, вчені — Михайло Брайчевський та Сергій Білокінь.

У жовтні, в одному з засідань Клубу брали участь працівники американської вистави «Інформатика в житті США», яка в той час відбувалася у Києві — Петро Фединський, Ростислав Хом'як, Валентина Лімонченко і Марта Перейма.

Вкоротці після цього, в українському і російському виданні «Вечірнього Києва» (19 жовтня 1987 р.) появилася погромницька стаття проти Клубу Олександра Швеця.

У відповідь на цю статтю правління Клубу вислало до редакції «Вечірнього Києва» лист такого змісту:

Головному редакторові газети «Вечірній Київ» від членів Ради Українського Культурологічного Клубу.

19 жовтня 87-го року на сторінках газети поміщена стаття Олександра Швеця «Театр тіней», в якій у спотвореному світлі, а інколи зумисно неправдиво показана діяльність Українського Культурологічного Клубу. Від першого до останнього рядка той матеріал витриманий в дусі застою, коли уважалося, що всі засоби і нечесні, і неправдиві пригоди, якщо потрібно захистити честь

мундиру. І тому він викликав у нас почуття глибокої відрази. Нам виглядає, що авторові, який хотів писати про новий клуб, вартувало б знати, що робить той клуб і яка його ціль і почуте викласти об'єктивно, а не наводити біографічні дані членів клубу, оцінені ним не з позиції гласності і перебудови, а почасти спотворено. Ми вимагаємо від редакції газети дати змогу клубові опублікувати нашу докладну відповідь, так як це робиться у виданнях столиці СРСР, які перейшли на рейки перебудови.

Київ, 20 жовтня 1987

Голова ради Клубу
Сергій Набока

Секретар ради
Ольга Матусевич

Члени:

Вадим Галеновський, Тат'яна Битченко, Анатолій Битченко,
Григорій Міняйло, Олеся Шевченко.

Перший публічний виступ Клубу відбувся 27-го вересня 1987 р. на площі Жовтневої Революції в Києві.

Ганна МИХАЙЛЕНКО

Я ВЖЕ НІЧОГО НЕ СПОДІВАЮСЯ І ДИВЛЮСЯ В СВІТ ПОРОЖНІМИ ОЧИМА

Лист до сестри Параски Смолій

22-го лютого 1980 року в Одесі заарештовано українського правозахисника Ганну Михайленко. Вже сім років її насильно «лікують» в різних психіатричних тюрмах. Зараз вона перебуває у Казанській психіатричній тюрмі.

Це вперше за сім річне ув'язнення її листи дійшли на Захід.

Нижче друкуємо лист Ганни Михайленко до її сестри Параски Смолій від 29-го червня 1987 р.

Добридень, дорога сестро!

Уже кілька днів минуло після комісії, а я все не можу писати тобі листа. Комісія відбулася 23-24 червня, але мене знову не виписали!

Цього разу буцімто винні мої родичі, які привертають до мене увагу, а якщо мене виписати, то можуть з якихось причин скаритися.

Офіційно на комісії мені цього не говорили, але я знаю це з інших джерел. Офіційна відповідь Тобі буде така: «Незадовільний психічний стан», хоча він у мене ні разу не змінювався.

Весь цей час я думала, чому ж мої родичі «роблять мені погано», проте не знайшла їхньої провини.

По-перше, вони пишуть не скарги, а прохання до державних інстанцій, а це не може бути заборонено, а тим більше засуджувано.

По-друге, мої родичі довго зверталися до керівництва лікарні з проханнями усними й письмовими зглянутися над старою, хворою жінкою, але жодних зрушень не було.

Тепер мої родичі впали у відчай, бо їм доводиться нести зі мною мій хрест і нема надії на краще. Професорів залякують, і вони бояться брати на себе відповідальність.

Спершу мені обіцяли 5-6 років, а тепер за такої постановки питання і зовсім нема жодних перспектив, хіба що в дуже тяжкому стані.

Аліса Олексіївна знову обіцяє зиму, але я вже нічого не сподіваюсь і дивлюся в світ порожніми очима. Уже не вірю, що мене випише комісія, яку призначила не Президія Верховної Ради і Міністерство охорони здоров'я.

Цього року були два професори. Один з них був у минулій комісії, другий бував раніше. «Виписних» запитань не було. Акт на мене лікарня подавала. Лікарі кажуть, що на всі питання я відповідала правильно. Аліси Олексіївни на комісії не було, пішла на лікарняний, і в цьому я відчула щось негаразд. Заступив її Михайло Феліксович. Спершу мені обіцяли іншу комісію, а потім вирішили, що її не буде. Два дні я чекала наслідків, дуже нервувала, плакала — нерви не витримали.

Уже вкотре звернулась до комісії з заявою про виписування без примусового лікування через поганий соматичний (не психічний) стан здоров'я і великий термін, але його не задовольнили. Михайло Феліксович заявив комісії, що в мене доброякісна пухлина, проте я більше довіряю своєму станові, а він недобрий.

Ти, сестро, не переживай, будемо кріпитися разом, хоча це легко сказати. Я готова до всього і добра ні від кого не жду.

Не знаю, що писати Катерині, вона старенька, помре. Листів від неї покищо не було, напевно, ніколи через дитину, а нікому написати. Від Альоші була листівка. Пише, що в червні в них народилася дівчинка Оксана. Вага 3.300, а зріст 51 см. Усі здорові, положили пройшли щасливо. Дівчинка спокійна.

Тепер про посилку. 25-го червня я одержала посилку від 16 червня. Дуже добра посилка, все дійшло добре, тільки мед роз-

бився. Хтось старанно її жбурляв. Дуже дякую Тобі за все, а також за листівки, я ними привітала Альошу і Таню.

Сир дійшов добре, а цибуля трохи проросла, але це велика для нас поміч. Потроху, стримуючись, робимо салатик, бо ж хочеться чогось вітамінного.

Моїй напарниці трохи краще, але не все може їсти. Дуже дорогий став мед. Бачу, що моєї пенсії не вистачає й на дві посилки. Як будемо жити?

Ти вже зовсім зі мною замучилася, а сама нездорова. Боюся за Тебе дуже. Де купувала м'ясні консерви? Дай Боже здоров'я добрим людям, що з нами діляться. «Курчата» порівняно з яловичиною дешеві і дуже поживні. Потроху ділимо їх і ставимо до холодильника.

Зараз у нас стоїть спека понад 30°, але сьогодні пішов дощ. Трохи передихнули, а то в палатах було дуже душно, мухи не дають спокою навіть на прогулянці. На прогулянку тих, що працюють, водять двічі на день, але дуже їх скорочують.

Рухаюся мало, та багато й не можу — розучилася ходити, сиджу, як курка. Вчора пощастило попраति, завтра лазня, вже брудна голова. На роботі два дні не була: то посилку відкривали, то була нездорова.

Машинку кручу потихеньку. Майстер на швейці хороша, медсестра теж дуже культурна.

Напиши про себе. Як здоров'я, чи був дощ, як мучишся сама з городом? Дуже скучила за всіма вами, за дітками, за тваринами, за нашими ластівками (тут їх не бачу). У мене тут гороб'яче сімейство, майже ручне. Кличу їх, як курей.

Листа від Тебе покищо не отримувала. Всім знайомим і сусідам переказуй вітання, а особливо Наташі. Дуже шкодую, що не можу побавити її діток. Спасибі їм, що Тобі допомагають. Чи довго вона цього року буде у відпустці? Ти писала, що тітка її погано живе. Хай дасть їй трохи грошей, якщо може.

У мене покищо гроші є, отоварювання тут бідне. Чекатиму від Тебе добрих вісток, не переживай і не думай сюди їхати. Краще посилку пришлеш, дорога дуже важка. Від діда Миколи нема тимчасом листа, допоможе нам чи ні?

Треба Тобі прописатися в мене, але для цього треба буде здати халабуду. Там димар забрала в мене автостанція, дим іде на квартиру, треба буде з ними воювати, там дуже нахабний був начальник.

Не забудь переказати вітання Меланії, Антоніні, Марії, Анні.

Розі і їхнім чоловікам. Цілую Маленьку Ганнусеньку, як вона росте?

Цілую тебе міцно і обіймаю.

Сестра Ганя [Михайленко]

Казань, 29.VI.1987 р.

Василь СТУС

НАШИХ ОКРЕМИХ ДОЛЬ НЕМАЄ, А Є ОДНА ВЕЛИКА — ДОЛЯ НАШОГО НАРОДУ

З листа до Левка Лук'яненка

Вже після появи у в-ві «Смолоскип» збірки «Василь Стус» на Захід дійшла копія листа Василя Стуса до Левка Лук'яненка від 9-го листопада 1977 року.

У другу річницю смерті поета, публікуємо уривок з цього листа. Порушені Стусом проблеми ще в 1977 році залишаються не менш актуальними в 1987 р.

Особисто я уявляю Наглядний комітет на Україні [Українська Гельсінська Група], як комітет т.зв. нацменшості. Отож, крім питань прав людини, він мав би ставити й питання про право народу, застережене, до речі, в Заключному [Гельсінському] акті, хоч і побіжно. Цим він, Комітет України, і має ризнитися од Московського.

Коли право людини і його місцевий «простір» досить добре розроблено у московських демократів, де працювало чимало мудрих людей, то право народу, гадаю, як і місцевий «простір» цього права, зачіпалося ними або побіжно, або й гірше того... Стилістика демократів [Москви] значно виробленіша за стилістику демократів України, де надто багато «редукцій», викликаних або українським переляком, або — що майже тотожне — українськими специфіками союзного права (у Москві «дають» 5 р., на Україні — 12 р. і т.д.). Через це московські демократи ідуть майже в повен зріст, а українські — рачкують, поповзом, краще — то переламавшись у крижах. Нас січе мінометним вогнем (отже, і демократів, що рачкують, оскільки не обходять), тому нас і мало. Тільки показав голову — і зник.

Але хоч і які несприятливі умови маємо, проте питання вироблення прав нашого народу і їх існуючий простір — у межах За-

ключного акту — має бути обговорене. Бо наших окремих доль немає, а є одна велика — доля народу нашого.

... Питання українського розселення по Союзові — стан духовного забезпечення його національного буття. Чимало є ще українців, яким боронено проживати на Україні — і вони коріняться будь-де: на Колімі, в Красноярському краї, Казахстані і т.д.

Питання релігії: де українська церква, українське Святе Письмо?

А питання контактів української людності в цілому світі? Скільки там є мистців, яких чекає народ, для якого вони жили.

Чому ми не можемо читати української періодики з чехів, поляків, канадців, нашої спільноти з США, ФРН, Аргентини, Австралії, Англії, Франції?

Питання репресій української інтелігенції — звичайно, важливе питання. Але вичерпувати цим усю діяльність Наглядового комітету — *ніяк не можна*. Ми здаємо собі справу з того, що український демократичний рух має на меті поставити перед урядом ті питання, без розв'язання яких неможливе конституційне право про фактичну рівність націй. Ми є представники мирних рухів, ми не є прибічники антиконституційних способів своєї діяльності. І тому слід менш гостро дивитись на перспективу мордовсько-пермського переселення, бо це насильство над нами, проти якого ми безсилі. Однак ми мусимо це робити, бо без нас цього не зробить ніхто. А грубе насильство над нами тільки свідчить перед цілим світом, що посутніх контраргументів проти нас нема.

Я вважаю, що ми повинні ставити вимогу перегляду багатьох судових процесів, може, з Вашого починаючи. Власне, всіх, які не викликають довіри в об'єктивності їхнього переведення. Ми повинні й ставити питання про 1933 рік, що завдав нашому народові непоправної шкоди. . .

с. Матросова, 9.XI.1977 р.

Василь Стус

Євген КРАМАР

З ВИСОТИ ЛУЦЬКИХ БАШТ

(Закінчення, 4)

Потрібно окремо сказати про церкву св. Івана Богослова, оскільки вона напевно існувала до того часу, як почали зводити мурований з цегли замок. Цілком можливо, що вона була сучасницею того попереднього замку, який в 1259 р. зруйновано за наказом Бурундая.

Церква св. Івана Богослова була єпископською катедрою. Отже, або її зруйнували відразу після заснування в Луцьку єпископства, або вона була ще перед тим, але грала ролю головного храму (єпископії), а після заснування єпископства стала єпископською катедрою. В одному із документів XIII ст. фундатором цієї церкви названий князь Любарт (Данило) «который тую церковь соборную фундавалъ це есть и гробъ его, въ той церкви и померъ есть»⁹⁰. Всупереч цьому деякі автори вважали, що соборну церкву св. Івана Богослова побудовано за князя Андрія, сина короля Юрія I, тобто десь до 1321 р.⁹¹, або ще раніше, за князя Ярослава (1155-1180) чи його сина⁹². Ці різні думки можна звести до спільного знаменника, якщо міркувати ось як. Церква св. Івана Богослова була в Луцьку, звичайно до князя Любарта, дерев'яна або й мурована. Коли саме була побудована ця попередня соборова церква, про це можна лише думати-гадати. А за князя Любарта її було перебудовано чи, можливо, замість попередньої церкви на тому ж місці побудовано нову-муровану. При цьому, отже, і Любарт фундатор церкви, і вона чи й одноіменна попередниця існували до Любарта. В XVII ст. цю соборну церкву спалили татари, але лучаки швидко відбудували її. У XVIII ст. вона була вже замала та й стара, тому в 1776 році греко-католицький єпископ Сильвестер Рудницький розпорядився розібрати її, а на тому ж місці побудувати нову, в стилі рококо. Вивели частину стін, але в 1795 р., в наслідок третього поділу Польщі, Волинь перейшла до Росії. Дальше будівництво цієї вже єпископської церкви в умовах пра-

90. Леонід Маслов. «Архітектура старого Луцька», стор. 15.

91. Л. Орда. Зазначена праця, стор. 12.

92. Леонід Маслов. «Архітектура старого Луцька», стор. 15.

вославної Росії було припинено. Стіни простояли до 1840 р., після чого їх розібрали.

Соборна церква св. Івана Богослова мала одну баню, покриту гонтою. Один вхід був із заходу, а другий з півдня чи півночі. Над основним входом — зображення св. Івана Богослова. Згідно з останніми археологічними розкопками (1984 р.), церква мала складний архітектурний малюнок. На території Луцького верхнього замку якраз є два будинки. Вони побудовані в кінці XVIII ст. і пізніше, а тому до будівництва самого замку прямого відношення не мають. Щодо самого замку, то, звичайно, немаловажне значення має його датування, але, як не прикро, проте не можна назвати точної дати будівництва і пізнішої перебудови. В до-советській історико-краєзнавчій літературі з цього приводу протиріч майже не було — існуючий і зараз Луцький верхній замок датували часом князя Любарта (Дмитра), а добудову — часами князів Витовта і Свидригайла. Правда, спорудження цього замку пов'язували із одним Вітовтом⁹³. Висувалося також таке твердження: замок споруджено з старих стін не пізніше XVI ст.⁹⁴. Слова «з старих стін» можна розуміти двояко: старі стіни розібрали і з їх матеріалу побудували нові; старі стіни домурували у висоту чи якось і вийшов модернізований новий замок. В давнину кладка таких споруд була настільки міцна, добротна, що розібрали стін для нового будівництва не виправдалося б.

Стіни Луцького верхнього замку справді домуровувалися у висоту, та це була добудова вже раніше вимурованого замку, а не початкове будівництво нового цегляного на якихсь попередніх стінах. Але ці винятки ніяк не похибнули загальної думки про спорудження замку Любартом і завершення будівництва князями Вітовтом і Свидригайлом. Звідси пішла історико-краєзнавча назва замку — Любартів. І не безпідставно, бо в ілюстрації Луцького замку з 1545 р., з покликанням на слова луцького владыки, князів, панів і землевласників, сказано: «Иж напервей велики князь Любарт почал был тии обадва замки муровати, а на ним князь Свидригайло доконивал, а однакож не могли окольного замку домуровати который останок оного замку древом есть зароблено»⁹⁵. І навіть така деталізація: задокументовано, що в XVI ст. ланцюги й замок підйомного мосту збереглися ще з часу Любарта⁹⁶. Особа, яка складала ілюстрацію Луцького замку, зрозуміло нічого не видумала і не змінила чужих думок, а передала так, як вважали авторитетні й компетентні в цій справі люди.

93. В. Б. Антонович. Зазначена праця.

94. П. Семенов. Зазначена праця («Луцк»).

95. «Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов», т. 4, отд. 2, стор. 66.

96. «Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов», т. 2, п. 2, стор. 70.

Отже, в XVI ст. лучани за традицією вважали, що будівництво замку почав князь Любарт, а продовжував князь Свидригайло. Продовження будівництва відносилось насамперед до Окольного замку, бо Верхній, як головне княже укріплення, мав будуватися в першу чергу і не міг залишитися незакінчений. Щодо князя Вітовта, то тут усяка логіка і презумпція: раз будував Любарт і продовжував Свидригайло, то не міг не будувати Вітовт, який князував між ними і також дбав про Луцьк. В деяких давніших публікаціях будівництво князем Любартом Луцького замку відноситься приблизно на 1325 р.⁹⁷ Ця дата неприйнятна. Вона ґрунтується на вже згадуваних повідомленнях, ніби Любартів батько, великий князь Гедимін, вже в 1321 р. остаточно включив Волинь до складу своєї держави, а потім передав цю українську землю в уділ Любартів. На користь такого датування мала б свідчити й любартова грамота з 1322 р. про обдарування Луцької соборової церкви св. Івана Богослова (1322 р.). Та, не зважаючи на все це, Любарт дістав Волинь з містами Володимиром і Луцьком лише після смерті останнього галицько-волинського князя Юрія-Болеслава II. Отже, міг розпочати будівництво замку лише після цього. У всякому разі, пов'язуючи будівництво Луцького верхнього замку з князем Любартом, не можна виходити за хронологічні межі його князювання 1340-1385 рр. У зв'язку з цим в давнішій історико-краєзнавчій літературі й укорінилося таке датування зазначеного замку: за Любарта; XIV ст. і середина, друга половина, кінець XIV ст. (звичайно, із застереженням про пізнішу модернізацію). Однак цю традицію порушила советська історико-краєзнавча література. В ній щодо датування Луцького верхнього замку не все гаразд, творяться різні неузгоджені дати. В частині советських публікацій за давнішою традицією також ще значиться Любартів час⁹⁸. В інших рясніють такі дати: 80-90-і рр. XIII ст.; 90-і рр. XIII ст.; 1290-1340 рр.; початок будівництва — 1337 р.; XIII-XVI ст. тощо. Але в основному теперішнє советське краєзнавство викристалізувало погляд, за яким Луцький верхній замок почав споруджуватися за Луцького князя Мстислава, сина короля Данила, тобто десь у 80-90-х рр. XIII ст. і до 1340 р., коли в Луцьку став князем Любарт, замок мав би бути в основному закінчений⁹⁹. Наступ проти Любарта ведеться і з ідейно-політичної позиції: представник

97. "Encyklopedia powszechna" t. XVII, стр. 672; "Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. V, стр. 781.

98. «Визначні місця України», К, 1961; Волинь фотоальбом з серії «Області Радянської України», К, 1971; «Нариси з історії українського мистецтва», К, 1960, стр. 45.

99. Г. Н. Логвин. Зазначена праця. Його ж «По Україні». «Стародавні мистецькі пам'ятки», К, 1968, стр. 150; «Історія міст і сіл УРСР». Волинська область, стр. 54; Я. Д. Исаевич. «Культура Галицько-Волинської Русі» — «Вопросы истории», № 1, 1973, стр. 104; багато інших публікацій.

чужої, литовської лінії, великий феодал, отже клясовий ворог, то як же його ім'я залишати за замком. Попередній волинський (луцький) поет О. Богачук з цього приводу писав:

«Ніяк не можу примиритись я,
Чому на ньому Любарта ім'я?
Тут мій прапрадід камінь піднімав
І каменем розчавлений, упав
... Не раз, не два приходив я сюди,
Шукав його загублені сліди,
Вклонявся я не Любартові, ні,
А прарові прапрадіда в стіні».

Звичайно, вірш написано у відповідності до вимог соціалістичного реалізму і партійності в літературі, але справді при найменуванні і датуванні Луцького замку належало б керуватися й іншими, так би мовити, надклясовими категоріями.

Від давніх писемних матеріалів не можна вимагати більше, ніж вони могли дати і фактично дали. Розраховувати на знахідку якогось досі невідомого матеріялу, який точно і повно відповість на питання про початок і тривалість будівництва замку — це, звичайно, принадна мрія. А поки що є писемні матеріяли середини XVI ст., в яких початок спорудження Луцького замку (Верхнього й Окольного) пов'язується з князем Любартом (Дмитром). А все ж потрібно уважніше вислухати доводи тих, хто відносить спорудження замку до часу перед Любартом.

В теперішній совєтській історико-краєзнавчій і мистецтвознавчій літературі, особливо в матеріялах археологічних розкопок можна знайти дещо і для спокійніших, поважніших міркувань. Та й у давніших публікаціях є натяки на те, що Любарт мав би збудувати замок на місці давнішого. Чи був у Луцьку до 1340 р. якийсь функціонуючий замок і яке його відношення до існуючого досі, про це вартує поговорити докладніше з використанням всієї нової інформації

Тут відразу згадується та Луцька фортеця, яка вистояла проти Куремси і яку після того було зруйновано на вимогу Бурундая (приблизно 1259 р.). Хто і коли збудував фортецю, невідомо. У всякому разі це не було те укріплення, яке збудував ще князь Володимир Великий. Те початкове нераз нищилося, відбудовувалося, перебудовувалося, поки не було доведене до такого стану, в якому застали його Куремса й Бурундай. «Галицько-Волинський Літопис» започаткував свій виклад з 1201 р. і нічого не згадав про те укріплення, яке потім майже через 60 р. облягав Куремса і розпорядився зруйнувати Бурундай. Отже, можна постулювати: це

укріплення було збудоване до 1201 р. Було б важливо знати яке було це зруйноване укріплення — земляно-дерев'яне, чи муроване. Оскільки писемні джерела з цього приводу мовчать, то робляться припущення, здогади. Наприклад, Куремса не міг взяти Луцьку фортецю, хоч застосовував пороки-каменомети. Дерев'яні фортеці, як правило, не витримували пороків, тому й можна припускати, що тоді Луцька фортеця була вже мурована. В «Галицько-Волинському Літописі» сказано, як Бурундай наказав «розметати» (розкидати) фортеці. На виконання цієї вимоги князь Василько «розмета» Луцьк та інші укріплення. Слово «розмета» не несе якоїсь специфічної інформації, бо розкидати можна і дерев'яну і муровану споруду. Сам Бурундай не був в Луцьку в час руйнування тамтешньої фортеці, але, мабуть, хтось з його оточення наглядав, як виконується Бурундаєва воля. У всякому разі Луцька фортеця справді була зруйнована і то не поспішно.

До кінця XIII ст. монголо-татари досить владно почували себе і на Волині, і на решті України. На їх вимогу галицько-волинські князі ходили походами на Литву й Польщу. Кожен новий князь діставав від хана ярлик на право володіння цим князівством. Якщо на вимогу монголо-татар було зруйновано низку галицько-волинських фортець, то зрозуміло, що ті ж ще вельми сильні монголо-татари не могли допустити, щоб через деякий час ті ж фортеці було відбудовано. «Галицько-Волинський Літопис» нічого не знає про відбудову зруйнованої за наказом Бурундая луцької фортеці, і взагалі не згадує про існування в Луцьку до 1292 р. будь-якого укріплення. Будь до цього року в Луцьку таке грандіозне будівництво, то літописна мовчанка з цього приводу була б незбагненна. Адже «Галицько-Волинський Літопис» відзначив як важливі для Волині події будівництво кам'яних «стовпів», тобто башт у Кам'янці (Брестська область) і в Чорторийську (Волинська область). Князь Володимир, син князя Василька, заснував Кам'янець і «сѣда же въ немъ столпъ каменъ, высотою 17 сажней, подобенъ удивленію всѣмъ на нь» (під 1288 р.). І князь Мстислав «въ Черторийски въ городъ заложил столпъ каменъ» (під 1291 р.). Ці «стовпи» не йдуть в жодне порівняння з Луцьким верхнім замком, то якби тоді будівництво цього замку велося до 1292 року, останньої дати «Галицько-Волинського Літопису», щоб це джерело не відзначило цю подію. Звідси й припущення: до 1292 р. зруйнована за наказом Бурундая Луцька фортеця, напевно, так і лежала в руїнах. Це однак, не означає, що Луцьк до кінця XIII ст. був зовсім не захищений.

Зараз йдеться лише про відсутність фортеці на місці зруйнованої за наказом Бурундая, тобто на місці початкового дитинця і теперішнього замку. Як видно з цитованого повідомлення про Гедимінову облогу Луцька в 1321 р., в цьому місті тоді вже був за-

мок. Але чи тоді цей замок був мурований, тобто чи це той самий цегляний, який стоїть і досі, відразу відповісти нелегко. Можна лише припустити: якби тодішній луцький князь Лев мав у своєму розпорядженні такий мурований замок, то йому нічого було б тікати від Гедиміна. Мабуть, під 1321 роком фігурує просто міська огорожа тощо. Так чи не так, але це повідомлення породжує непорозуміння і мало б свідчити про існування в Луцьку замку ще до 1340 р., тобто до князя Любарта.

І ще таке. В 1347 (49) р. польський король Казимир Великий здобув луцький замок. Знову ж: чи це той же замок, який в 1321 р. взяв Гедимін, а чи вже новий, побудований Любартом за досить короткий час? На ці питання також нелегко дати категоричну відповідь. Хоч немає прямих документальних свідчень, але можна припускати, що якесь оборонне будівництво в Луцьку велося за короля Юрія I та його синів Андрія й Лева, а також за князя Юрія-Болеслава II. Адже є відомості, що князі-дуумвіри Андрій та Лев були «непоборним щитом» проти монголо-татар. В самому монголо-татарському стані появилися різні відцентрові сили, і він вже не був такий монолітний, як спочатку. Цей давало б можливість галицько-волинським князям десь на початку XIV ст. приступити до будівництва могутньої луцької фортеці.

Автор цих рядків свого часу був пристав саме до такої думки¹⁰⁰, яка, однак, поспішна. Щодо монголо-татар, то не слід забувати, що й останньому галицько-волинському князеві Юрію-Болеславові II хан Ізбек видав ярлик на князівство і в 1337 р. він на вимогу ординаїв і разом з ними мусів іти походом на Польщу. І взагалі якби Луцький верхній замок був побудований, хай і «в основному» до Любарта, то незбагненно, як це могло б забутиися і як давня традиція могла б пов'язати з початком будівництва Любарта. Та й тут не просто неясна, глуха традиція, а свідчення поважних людей з покликанням на ім'я Любарта. Можна було б піти на компроміс: цей мурований з цегли замок розпочали будувати до Любарта, скажімо й за князя Мстислава — десь у 80-х рр. XIII ст., а Любарт після 1340 р. завершив будівництво. Однак такий компроміс неприйнятний і не лише тому, що немає окремих свідчень будівництва до 1340 р. Любарт не прийняв незавершеного будівництва — в цьому переконує сам огляд замку. До пізнішої (після Любарта) надбудови всі замкові башти мали однакові зубці-мерлони, однотипні бійниці, у всій цій наземній частині замку був однаковий матеріал (цегла), застосовувалися однаково кладки, той же самий розчин, будівельний спосіб тощо. Отже, замок був побудований від початку до кінця за одним планом, задумом, під

100. Євген Крамар. «Коли збудовано Луцький замок?» — «Наука і суспільство». № 3, 1977, стор. 54.

одним керівництвом¹⁰¹. Отже, Любарт не міг успадкувати від своїх попередників розпочате й незавершене будівництво.

І ще таке. В XIII ст. основу фортечного будівництва на Волині складали муровані «стовпи»-башти. Вже згадувалося про такі «стовпи» в Кам'янці і Чорторийську. Подібні башти були в Бресті і Холмі, і напевно в Стовп'ї (назва Стовп'я-Стовп'є пов'язана саме з стовпами-баштами). Коли волиняни в 1243 р. захопили Люблин, то відразу побудували там кам'яну башту¹⁰². Оці стовпи-башти поза межами Волині на українських землях не відомі. Вони дещо нагадують відповідні західно-європейські військово-оборонні споруди донжони. З Західньої Європи напевно й веде слід до волинських башт. Ці башти були або прямокутні (квадратні), або круглі. Вони й давали можливість вести бій у широкому секторі і на дальшій відстані, не підпускати ворога близько. Отже, одинока башта була самостійна елементом кругової оборони.

Не видно, щоб до кінця XIII ст. на Волині робилися спроби декілька таких башт сполучити мурами з утворенням замкнутої фігури, замку-фортеці. Замок-фортеця — це вже новий вид фортифікації. В ньому окремі башти включені в загальну систему оборони. Сполучення декількох башт мурами давало можливість обороняти певну, обмежену периметром стін, площу. Це вже вищий стан військово-оборонної тактики, характерної для пізнішого часу — XIV ст.

Оскільки Луцький верхній замок — це класичний зразок замку-фортеці, тобто трьох кількоповерхових башт, сполучених між собою мурованими стінами, то отже є підстави датувати його саме тим сторіччям. Цим самим мало б виключатися датування його кінцем XIII ст., коли подібні споруди ще не практикувалися. Правда, так і залишається нез'ясований період від Юрія I до Юрія-Болеслава II, тобто приблизно 40 років XIV ст., коли могли б спорудити цей замок. Проте це виключається. Будівництво такого замку вимагало значних коштів, зусиль, тривалого часу і більш-менш стабільної політичної ситуації.

З початку XIV ст. по 1340 р. у Галицько-Волинському князівстві князували Юрій I, Андрій з Левом, Юрій-Болеслав II, отже жодному із них не вистачило б часу впоратися з таким значним будівництвом. І не тільки часу. Галицько-Волинське князівство в той час не було також монолітне, як за князя Романа Хороброго, бо в певний час за Данила Галицького вже діяли певні відцентрові сили, головню боярська опозиція та багато інших негативних чинників. І ще: будівництво такого могутнього замку-фортеці мало бути розраховане на значне місто, постійну столицю князів-

101. Г. Н. Логвин. «Луцкий замок».

102. "Dzieje Lublina". Lublin, 1965, стор. 38.

ства. Ні в кінці XIII, ані на початку XIV ст. Луцьк таким містом не був, бо столицею Галицько-Волинського князівства далі був Володимир. Як би в цьому часі було порушено питання про будівництво на Волині замку-фортеці, то в цей час він мав би бути побудований насамперед в місті Володимирі. А між тим, як видно з вище цитованого повідомлення про похід польського короля Казимира Великого на місто Володимир в 1347 (49) р., в цьому місті тоді ще було дерев'яне укріплення.

Щодо Луцька, то статус столиці всієї Волині він набув саме за князя Любарта (Дмитра), який князував як ніхто інший в Луцьку цілих 45 р. То ж саме за Любарта столиці Луцьку пасував і такий замок. Новий, литовського походження князь, отже й нові впливи, порядки, в тому й в будівельній справі. Тому й не знає Луцький верхній замок подібного до себе в долитовській добі історії України. За розміром цегли і системи кладки стін цей замок не знає аналогій з попереднім давньоукраїнським будівництвом¹⁰³. В Луцькому замку добавили впливи пруських лицарів, які вважалися майстрами фортифікаційної справи, риси подібності до замку в Черську (Польща), навіть елементи наслідування південнонімецького замкового будівництва¹⁰⁴. Частково такі впливи могли бути на Волині і до 1340 р., але в основному вони поширилися за допомогою литовців, за Любарта. При цьому слушно підкреслювалося, що в Луцькому замку чужі впливи перероблено на місцевий лад.

З вищенаведених міркувань ясно вирисовується думка: Луцький верхній, вимурований з цегли замок був відразу (на протязі певного часу) доведений до кінця; слідів різних станів будівництва до пізнішої надбудови башт і стін в ньому не видно; ні в кінці XIII, ані на початку XIV ст. цього замку ще не було; роботи по спорудженню замку розпочалися не раніше 1340 р., за князя Любарта, коли Луцьк став його столицею. Годі назвати конкретні роки будівництва, але воно тривало не один рік і мало б розпочатися після того, як впорядкувалися Любартові справи на Волині — десь так в середині XIV ст. З огляду на сказане, цілком слушна й неофіційна назва замку — Любартів.

Вартує зупинитися ще і на такій обставині. Теперішні советські дослідники майже в унісон твердять про спорудження замку в останні десятиріччя XIII ст. за князя Мстислава, у всякому разі — до Любарта. А в той же час охоронні таблиці на самому замку інформують про інше: В'їздова башта — XIV ст.; Владича і Свидригайла (Стирова) — XV ст.; фортечні стіни — XV ст. Тут не тільки явна суперечність з історико-красознавчими й мистецькознавчими матеріялами останніх років, але й неузгодженість між

103. Г. Н. Логвин. «Луцький замок».

104. Леонід Маслов. «Архітектура старого Луцька», стор. 45.

самими таблицями. Адже в XIV ст. не могла бути одна В'їздова башта без стін та й інших башт, тим більше, що, як вже зазначено, все це будувалося разом. І тут же на замковій стіні текст для інформації відвідувачів: «Строительство замка начато во второй половине XIII века на месте деревянного укрепления». Таким чином відвідувача спантеличують остаточно. До речі, про це попереднє укріплення, на місці якого мав би стояти. Аджеж й давня усна традиція також говорить про це.

У з'ясуванні цього питання, як і деяких інших, могла б допомогти археологія. Так ось, що дали розкопки Стирової (Свидригайлової) башти влітку 1978 р. Було розкопано нижній, зараз вже підземний її ярус. Товщина стін цього ярусу 3–3,5 м., він вимуруваний з колотого каменя характеристичною романською кладкою. Всередині цього розкопаного ярусу невелике приміщення, в яке з замкового подвір'я веде вхід у вигляді порталу з отесаних кам'яних бльоків. В основі порталу поріг з каменя. Все це на глибині 3,8 м. від теперішньої поверхні. Такий кам'яний мур є не тільки під баштою, але й заходить під прилеглу стіну. Правда, обмежена площа розкопаного не дозволяє судити, як далеко під стіною він тягнеться. Добре видно сліди стикування між цією кам'яною частиною і вищою цегляною: не більш менш рівна лінія, а неправильна зубчастість, щербатість. На дні розкопу знайдено деякі речі: рогову прокатку, орнаментовану кістяну трубку для сучіння ниток, браковану заготовку для кістяної ложки, залізний наконечник стріли, дещо з кераміки. Від цих знайдених речей віс давниною, значно глибшою ніж XIV ст. — їх датують приблизно XI–XII ст.

Щодо розкопаного кам'яного ярусу, то й не досвідчене в археології око побачить в ньому більшу давність ніж у зведених на ньому цегляній частині. З цього приводу може бути дві версії: розкопаний кам'яний ярус був просто кам'яним фундаментом для верхнього цегляного муру і, отже, вони будувалися одночасно, тобто після каменя відразу йшла цегла; нижня кам'яна частина — це залишки попереднього мурованого замку, на яких пізніше зведено замок з цегли — в такому разі нижня кам'яна і верхня цегляна частини могли бути роз'єднані між собою тривалим часом.

Матеріали розкопок дозволяють вибрати правильну версію. В нижній і верхній частинах Стирової (Королівської, Свидригайлової) башти різний будівельний матеріал — відповідно колений камінь і цегла. Це вже дещо говорить, але лише з цього ще не можна робити далекосяжних висновків, бо в мурованих будівлях нерідко фундамент і стіни кладуть з різного матеріалу. Однак в цьому разі нижня (кам'яна) і верхня (цегляна) частини відрізняються між собою також розчином і способом кладки. Це все

істотна різниця і вона свідчить, що мурували різні майстри з різними мулярськими навиками — отже, напевно в різний час. Далі, між фундаментом і стіною завжди рівна, горизонтальна лінія стику. Це й зрозуміло: спочатку до однакового рівня виводять фундамент, а потім кладуть стіну. В Луцькому замку характер місцевості не такий, щоб мурувати уступами. А в Стировій башті лінія стику між кам'яною й цегляною частинами взагалі неправильна, ламана. Так буває, коли мурують на старих знищених стінах. Перед дальшим муруванням їх ще й треба трохи розібрати, очистити від вивітреної, розсипчастої верхньої частини. Отже, характер лінії стику в цьому разі також свідчить, що нижня кам'яна частина не могла бути фундаментом під одночасну верхню цегляну частину і що башту з цегли вимурували на залишку попереднього муру. З тих же міркувань (різний матеріал і розчин, неоднакова кладка, неправильна лінія стику) приміщення в середині нижньої, кам'яної, частини не можна вважати за льох Стирової башти, бо в ньому є портал з кам'яним порогом. До того ж, на кам'яній частині виявлено сліди дерев'яної апалубки, якої не може бути між фундаментом і наступною стіною. Під час розкопок 1983-1984 рр., що проводилися біля Віздової башти, також виявлено залишки мурів, на яких було зведено цегляну стіну. Розкопано західню частину (княжого) палацу, прибудованого до цієї башти. Підвищений поверх цього палацу побудовано десь в XVI ст.^о, і він лежить на стінах якоїсь давнішої будови. Отже, в двох місцях Луцького верхнього замку під цегляними мурами знайдено залишки попередніх, явно давніших мурів. Це безперечно рештки мурованого замку, що передував тому, який побудував у XIV ст. князь Любар.

Можна тут натрапити на категоричне твердження: зведений з цегли замок повністю повторив план попереднього. Ще передчасно так заявляти, бо розкопки зроблено лише в двох невеликих місцях, а не на всьому периметрі замку. Все ж цілком слушна думка, що в основі Луцького замку залишилися мури давнього часу¹⁰⁵. Розкопки 1983 р. виявили також залишки початкового Луцького дитинця — з насипних валів та дерев'яних конструкцій. Звідси висновок: всі луцькі фортеці: початкова дерев'яна, пізніша мурована, рештки якої під цегляним замком і сам цей замок будувалися на одному й тому ж найбільш придатному для цього місці. Про найдавніший дерев'яний дитинець зараз багато не можна сказати, наскільки немає достатнього археологічного матеріалу.

о. В краєзнавчих матеріалах часто фігурує цей «княжий палац» XVI ст. Однак така назва не зовсім вмотивована. Адже удільне князівство на Волині остаточно скасоване відразу після 1452 р., тому в XVI ст. в Луцькому замку вже не могли будувати княжого палацу. Така назва більше відповідає тій давній будівлі, на якій зведено палац XVI ст.

105. І. П. Крип'якевич. Зазначена праця, стор. 23.

Звичайно, його, за Длугошем, мав би побудувати князь Володимир Великий, але не відомо доки він стояв, хто його нищив, відбудовував, перебудовував тощо. Щодо найпізнішого мурованого з цегли замку, то також є не ясно: це творіння князя Любарта, а чи, за словами поета Богачка, наших прапрадідів, та все ж з волі, задуму й підтримки цього князя. А от що це за мури, на яких Любарт розпорядився звести свій замок — хто його знає. Безперечно, це залишки фортеці. Саме її, напевно й зруйновано за наказом Бурундая десь у 1259 р. Таким чином є відповідь на те, яка була ця фортеця — мурована. Коли її руйнували, то, звичайно, не дуже старалися, бо виконували чужу, ворожу волю. Тому й залишено значну частину мурів, а ота ламана, щербата лінія стику це і є сліди руйнування (розбирання) цієї мурованої фортеці.

Хто і коли збудував цю фортецю покищо неясно. Можливо, що даліші розкопи колись проллють світло на це питання. У всякому разі, ця мурована фортеця мала б бути побудована до початку XIII ст., бо «Галицько-Волинський Літопис», започаткований з того сторіччя, нічого не знає про її будівництво. Цілком можливо, що руїни цієї фортеці після її зруйнування в 1259 р. були знов якось пристосовані для оборонної справи, однак годі вважати, щоб вони були поповнені до стадії нової завершеної фортеці. Адже в такому разі було б нелогічно розбирати готову фортецю і на її залишках мурувати новий замок. Любарт будував свій цегляний замок на рештках того муру, який залишився після зруйнування Луцької фортеці з 1359 р. Отже, цілком слушна традиція, за якою теперішньому мурованому з цегли замку передував якийсь інший. Виявляється, що він був мурований з каменя, принаймні частково. І не мають рації ті советські дослідники, які вважають, що Луцький верхній замок розпочатий будівництвом десь у 80-х рр. XIII ст. і до князя Любарта вже був майже або й цілком готовий.

Вже говорилося про пізнішу надбудову Луцького верхнього замку. І цю надбудову датують по-різному: кінець XIV- початок XV ст.¹⁰⁶; кінець XV ст.¹⁰⁷; XIV-XVI ст.¹⁰⁸; XV-XVII ст.¹⁰⁹ тощо. Документальних свідчень про точний час домуровання замку в висоту немає — це й дає привід і право на різні версії. Але й тут можна було б спробувати звести цей хронологічний різнобій до спільного знаменника. Поперше, потрібно б знати мету, мотив перебудови (добудови) вже головного замку. Цей мотив, звичайно, не амбіційний, а суто практичний. Замок, збудований Любартом, з тими зубцями-мерлонами й вузькими бійницями призначався в основному

106. Г. Н. Логвин. Зазначені праці.

107. Р. Оксенюк. «Жива книга історії» — газ. «Радянська Волинь» за 5.9.1969 р.

108. «Большая Советская Энциклопедия», изд. 3, т. 15, стб. 213.

109. УРЕ (выд. 1), т. 8, стор. 298.

для стрільби з лука, він відповідав вимогам до-вогнепального періоду. Зі застосуванням вогнепальної зброї потрібна була модернізація замку. В західній Європі вогнепальна зброя відома з XIV ст. В Україні з XV ст. ця набагато руйнівнича зброя вже була в широкому вжитку. Отже, десь у цей період мала б відбутися реконструкція Луцького замку з пристосуванням його (зокрема — нові бійниці) для нового виду зброї. Польща, Литва, а з ними й Волинь внаслідок територіальної близькості були тісніше пов'язані зі Західною Європою, отже новий вид зброї було прийнято звідти швидко. Звідси висновок: необхідність модернізації Луцького верхнього замку виникла вже десь на початку XV ст. Цілком вірогідно, добудову замку в своєму великому Луцьку здійснив князь Вітовт, продовжував її і князь Свидригайло. Адже його ім'я не дарма пов'язане з одною баштою. Час князювання й проживання Свидригайла в Луцьку (1433–1452) якраз співпадає з поширенням в Україні вогнепальної зброї. Та й в ілюстрації з 1545 р. Свидригайло прямо вказаний як продовжувач будівництва.

На першу половину XV ст. й належало б віднести реконструкцію Луцького верхнього замку. Зрозуміло, і після того в замку велися будівельні роботи — поточний ремонт, підтримування замку в належному стані тощо. Однак це вже не будівельний етап. Звичайно, Луцький замок ще не розкрив усіх своїх таємниць. Деякі з них, напевно, взагалі будуть нерозгадані, але чимало тепер ще неясного з часом проясниться. А найбільше в цій справі дасть археологія. Покищо розкопано дуже мало і по периметру і в середину замку. Зокрема потрібно було б бодай пробними, контрольними розкопами перевірити думку про те, чи теперішній цегляний замок (Любартів) повністю повторив контури попереднього, оскільки така цегла, як на Луцькому замку, раніше ж в Луцьку, а чи взагалі в Україні не практикувалася. Тут доцільно було б зробити дальший глибинний пошук для з'ясування причин появи на Волині такої цегли. Безперечно, цеглу випалювали десь на місці, але чомусь не таку, як до того часу. Можливо, що технологічний слід веде за межі Волині, до Литви чи ще куди. А камінь з того муру, що лежить в основі цегляного замку, також вартувало б знати, звідки він — можливо, що аж з Кременця по р. Ікві, а далі Стиром доставляли до Луцька. Це не проста, так би мовити, спортивна цікавість, а зернина до зернинки для з'ясування всіх аспектів справи будівництва Луцького замку.

З Луцьким замком нерозривно пов'язана давня, зараз неіснуюча соборна церква св. Івана Богослова, яку в 1984 р. частково розкопано. Була вона мурована з традиційного матеріалу (плінери) на особливому розчині з вапна і товченої цегли, а підлога з великих квадратних керамічних плит. Вартувало б, щоб відповідні фахівці порівняли будівельний матеріал церкви св. Івана Бого-

слова з будівельним матеріалом замку, зокрема — його нижньої, кам'яної частини. Якщо співпадав би матеріял, розчин чи ще щось, то можна б говорити, хай і гіпотетично, про приблизно однаковий час будівництва. А між тим, всупереч давнішій думці про будівництво церкви св. Івана Богослова десь в XIII ст., матеріяли її теперішніх розкопок наче б то дають підставу датувати її XII ст. В зв'язку з цим можна було б упевненіше підходити й до датування тих решток мурів, які опинилися під пізнішим Луцьким верхнім замком. Одним словом, дослідникам ще довго не бракуватиме роботи. А якщо досліджувати об'єктивно, без гонитви за заздалегідь запланованою оригінальністю, якщо відкинути позанаукові міркування, то можна списати чимало нових цікавих сторінок до історії міста-патріарха Луцька.

Примітка: В травневому числі «Визвольного Шляху» на стор. 578 для зноски «е» дано помилковий текст. Має бути такий: «Цей історичний виклад зроблено на підставі таких праць: 1. В. Н. Татищев. «История Российская». 2. С. М. Соловьев. «История России». 3. І. П. Крип'якевич. «Галицько-Волинське князівство». 4. «Історія міст і сіл УРСР». Волинська область. 5. «Історія Української РСР» у восьми томах, десяти книгах. 6. Зазначені в виносці № 1 та інші матеріяли.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

Д-р Павло ПУНДІЙ

НАУКОВО-ПРОФЕСІЙНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ ЕМІГРАЦІЇ (1920-1944)

Після трагічного закінчення Визвольних Змагань у 1920 р. уряд Української Народньої Республіки подався на Захід, на еміграцію.

З ним виїхали також політично-активні українські лікарі та медичні студенти, для яких життя і праця на рідних землях не були можливі. Деякі виїхали за океан, інші поселилися в різних країнах Європи, а більшість із них залишилася в Чехо-Словаччині, де були ще найкращі умовини життя, праці та докінчення медичних студій і спеціалізації.

Це все сталося завдяки прихильному ставленню чеського президента Т. Г. Масарика і його міністра Вацлава Гірса. Тут українські емігранти дістали велику моральну й матеріальну допомогу.

І так у Чехо-Словаччині відкрито три високі українські школи: Український Вільний Університет у Празі, Господарську Академію в Подебрадах і Український Педагогічний Інститут у Празі. Засновано також і українську гімназію, яка перетривала аж до Другої світової війни.

Чехи признавали медичні студії початі в Українському Тайному Університеті у Львові та приймали медиків на докінчення студій до Карлового університету в Празі. При цьому давали українським студентам стипендії, як також можливість для наукового вдосконалення, спеціалізації та праці.

По закінченні медичних студій більша частина молодих лікарів поверталася до Галичини, де у Львівському університеті нострифікували свої дипломи, а тоді починали лікарську практику.

В 1922 р. українські лікарі зорганізувалися у «Спільці Українських Лікарів у Чехо-Словаччині», яка поставила собі чотири головні завдання:

- 1) об'єднати українських лікарів на еміграції;
- 2) допомагати їм для фахового вдосконалювання та наукової і професійної праці;
- 3) вести наукову та культурно-освітню працю;
- 4) підтримувати громадську діяльність.

Спільку очолив проф. д-р Борис Матюшенко, заступником і скарбником був д-р Іван Рихло, а секретарем д-р Антін Гончаренко.

Одержавши від чехо-словацького уряду грошову допомогу в сумі 120.000 чеських корон, Спілька почала видавати науковий лікарський журнал «Український Медичний Вісник» і продовж трьох років (1923-25) видала його 6 чисел, розміром 40 друкованих аркушів.

Другим великим досягненням «Спільки Українських Лікарів» у Чехо-Словаччині було видання в 1926 р. «Медичного латинсько-українського словника», на 304 сторінок друку. Це видання було опрацьовуване продовж трьох років із зібраних матеріалів д-ра Мартирія Галина під редакцією проф. д-ра Бориса Матюшенка і д-ра В. Наливайка. Більшість цього видання пішла на Східню Україну й до Галичини.

Це була коротка, але золота доба для українських лікарів у ЧСР.

Після цього, із зростаючими труднощами в Чехо-Словаччині, Видавництво Спільки припинилося, а лікарі-емігранти містили пізніше свої праці в крайових виданнях: у відновленому «Лікарському Віснику» у Львові та, частинно, в «Українських Медичних Вістях» у Києві.

«Спілька Українських Лікарів» узяла також активну участь у двох наукових українських з'їздах у Празі, організуючи медичну підсекцію. Перший з'їзд відбувся 3-7 жовтня 1926 р., де виступили з доповідями такі лікарі: Матюшенко, Белей, Добриловський, Мазепа, Ортинський, Рибак і Наливайко. Другий науковий з'їзд відбувся 20-24 березня 1932 р., на якому такі лікарі виголосили доповіді: проф. Горбачевський, Наливайко, Ортинський, Матюшенко, Якубівський і Мазепа.

Деякі члени Спільки брали участь у наукових з'їздах лікарів і природників у Львові, а такі лікарі, як Матюшенко, Добриловський і Ортинський співпрацювали в редакції «Книги здоров'я», яка мала вийти друком у Львові перед Другою світовою війною, але, на жаль, вже не появилася.

Активну участь брали члени Спільки в утворенні й діяльності Української Наукової Асоціації в Празі.

Лікарі СУЛ дали декілька медично-популярних викладів про туберкульозу й венеричні хвороби для ширшої публіки, а також улаштували виклади для пластунів з ділянки анатомії та першої медичної допомоги.

За старанням Спільки, в 1927 р. відіслано до Медичної Секції Української Академії Наук у Києві великий транспорт німецької медичної літератури, закупленої раніше для України та перехованої в Берліні ще з 1919 р.

Треба ще згадати про участь Спілки Українських Лікарів разом із Українським Лікарським Товариством у Львові у Всеслов'янському Лікарському Союзі. Від обидвох цих товариств вислано делегацію, яка брала участь в організуванні цих слов'янських з'їздів, а саме у вересні 1926 р. 1-го З'їзду у Білгороді, у травні 1927 р. 2-го З'їзду у Варшаві і до деякої міри 3-го З'їзду у Празі. на жаль, через політичну зміну й реорганізацію цього слов'янського Союзу за державним принципом, а не за національним, як це було досі, українці втратили право голосу і вийшли із Союзу.

Не зважаючи на це, члени СУЛ брали активну участь у багатьох чеських наукових товариствах і з'їздах та поміщували свої наукові праці в чеських, німецьких та інших не-українських медичних журналах.

Спілка Українських Лікарів у Чехо-Словаччині щедро причинилася до збірки пожертв на будову Українського шпиталю у Львові та видавання популярного часопису «Народне Здоров'я», що виходив також у Львові.

А коли говорити про другий, громадський сектор, то діяльність СУЛ виявилася в тому, що Спілка брала участь у різних громадських організаціях і починах, напр.:

1) в Українському академічному комітеті; 2) в Контактному комітеті українських організацій в ЧСР; 3) в товаристві прихильників Української Господарської Академії; 4) в комітеті для допомоги українським і білоруським студентам; 5) в комітеті для вшанування пам'яті проф. І. Пулюя; 7) при організуванні різних національних свят.

Від початку існування, до Спілки Українських Лікарів у Чехо-Словаччині вступило 120 лікарів, з того 10 ветеринарних лікарів творило окрему секцію. Першим головою Спілки був проф. д-р Борис Матюшенко від 1922 до 1935 рр., другим був д-р Юрій Добриловський від 1935 до 1940 рр., а 24-го лютого 1940 р. на річних зборах обрано д-ра Миколу Завальняка, який залишився на цьому пості аж до розв'язання Спілки 21 вересня 1940 р.

Почесними членами СУЛ були проф. д-р Іван Горбачевський, д-р Модест Левицький, проф. д-р Всеволод Гармашів та проф. д-р Борис Матюшенко.

Тепер слід згадати коротко про поодиноких визначних членів Спілки:

Проф. д-р Іван Горбачевський, родом з Галичини, закінчивши медичні студії і спеціалізацію у фізіологічній хемії у Відні, був запрошений на становище професора Карлового університету в Празі. Тут зробив він велику наукову кар'єру, бо був чотири рази

деканом медичного факультету та один раз ректором чеського університету. За австрійської влади його назначено міністром здоров'я, а по війні він поселився в Празі, де з відкриттям Українського Вільного Університету став професором фізіологічної хемії та викладав хемію в Українській Господарській Академії в Подєбрадах. Проф. І. Горбачевський перший зробив синтезу сечової кислоти. Помер у 1942 р., проживши 88 років.

Проф. д-р Борис Матюшенко (1883-1944), родом з Києва. Медичні студії закінчив у Києві та був активним членом РУП, а опісля членом виконного органу Української Соціал-Демократичної Партії.

1917 р. організував медично-санітарну службу в Україні, а за часів гетьмана Скоропадського був директором департаменту здоров'я. В 1919 р. був членом української делегації на мирову конференцію в Парижі та головою Закордонного бюро Українського Червоного Хреста до 1921 р.

По війні він поселився в Празі, де став професором УВУ та Української Господарської Академії в Подєбрадах.

Завдяки своїм дипломатичним здібностям і особистому знайомству з д-ром Вацлавом Гірсою, радником чеського міністерства закордонних справ, пощастило йому дістати від чеського уряду щедрі фінансові допомоги українським лікарям і студентам та українським інституціям у Чехії. Він зорганізував Спілку Українських Лікарів у Чехо-Словаччині, видав 6 чисел «Українського Медичного Вісника» та «Медичний латинсько-український словник».

Д-р Б. Матюшенко був також членом Українського Наукового Інституту в Берліні, дійсним членом НТШ та членом Чеського Євгенічного Товариства. Він плянував майбутнє української медичної професії. Старшим лікарям з родинами він помагав приміститися на працю в більших скупченнях нашої еміграції або на Карпатській Україні. Напр., у таборах військовиків у Йозефові та Ліберці працювали д-р Микола Равич, д-р Ігор Сокологорський і д-р Микола Кметь; у Подєбрадах — д-р Модест Левицький, а потім д-р Олександр Плїтас; при українській гімназії працювали д-р Лідія Бич і д-р Олександр Ліпський. Д-р Всеволод Гармашів одержав посаду професора соціальної гігієни в Українському Педагогічному Інституті в Празі, а д-р Наталія Мазєпа дістала посаду бактеріолога в чеському Державному Інституті Здоров'я.

На практику в Карпатській Україні виїхали такі лікарі: д-р Олександр Білоус, д-р Микола Стаховський, д-р Антін Гончарів-Гончаренко, д-р Люцій Кобилянський, д-р Микола Равич, д-р Степан Літов, д-р Рибачевський, д-р Манацький, а д-р Іван Оче-

ретько і д-р Окопенко дістали працю як контрактові лікарі в чехо-словацькому війську.

Молодших лікарів проф. Матюшенко старався примістити в університетських клініках для спеціалізації і праці, напр., д-р Іван Рихло на інтерні, д-р Юрій Добриловський на гінекології, д-р Василь Наливайко на хірургії, д-р Іван Ортинський на венерології, д-р Кость Воевідка на гінекології, д-р Ярослав Рибак на інтерні, д-р Євген Дурдело на Дерматології, д-р Микола Кметь та д-р Кейванова-Францева на педіатрії. Деякі з повернулися до Галичини і працювали в своїх спеціальностях, як напр. д-р К. Воевідка в Станиславові, а д-р Є. Дурдело у Львові.

На еміграції були ще такі визначні лікарі:

Д-р Мартирій Галин (1856-1943), лікар, генерал-хорунжий санітарної служби Української Армії. Був він членом Українського Наукового Т-ва в Києві та очолював медично-термінологічну комісію і видав у 1920 р. «Російсько-український медичний словник».

За гетьманату керував Термінологічною комісією в Міністерстві народного здоров'я. Від 1920 р. на еміграції, жив і працював у Басарабії.

З його опрацьованих матеріалів д-р Матюшенко і д-р Наливайко зредагували і видали в 1926 р. «Медичний латинсько-український словник».

Крім цього, д-р М. Галин опублікував ряд розвідок з хірургії та кілька споминів поміщених у збірниках «За державність».

Д-р Микола Корнилів (Василів) (1895-1958), родом з Харківщини, лікар та спеціаліст суспільної медицини. В 1920 р. поселився в Софії (Болгарія), де по закінченні медичних студій працював 16 літ на болгарській державній службі як спеціаліст суспільної медицини. В 1935 р. вийшла його наукова праця болгарською мовою «Методи і тактика здорової пропаганди».

Перед Другою світовою війною спеціалізувався в гінекології на університетській клініці у Львові та під прибралим прізвищем д-р М. Василів співпрацював в Українському Гігієнічному Т-ві, а також був дописувачем та технічним редактором журналу «Народне Здоров'я» та «Книги здоров'я». Під час першої окупації Зах. України жив і працював у Кракові, а 1941 р. повернувся на Волинь, до Рівного, де працював як повітовий лікар та провадив трирічну школу медичних сестер та акушерок.

Від 1944 р. опинився знову на еміграції, а в 1949 р. переїхав до США, де працював в американських шпиталях і туберкульозних санаторіях. Помер у 1958 р.

Дуже маркантною людиною серед українських лікарів був *д-р Віктор Піснячевський* (1883-1933), лікар і журналіст та громадський діяч, родом з Поділля. Як студент Військової Медичної Академії в Петербурзі, брав участь в організації української парламентарної фракції в першій Державній Думі та дописував до київської «Ради» під псевдонімом А. Горленко.

В рр. 1917-19 мав власний щоденник в Одесі «Одеський листок», а в 1918 р. редагував український щоденник російською мовою «Молодая Украина».

На еміграції у Відні заснував 1919 р. і редагував тижневик «Воля» аж до 1922 р. У 1923 р. відійшов від публіцистичного життя та працював як лікар у Братиславі, де і помер 1933 р.

Д-р Піснячевський працював також науково в своєму медичному фаху і опублікував кілька десятків своїх розвідок.

Д-р Василь Наливайко (1887-1938), лікар і визначний громадсько-політичний діяч та подорожник.

Народився на Поділлі за Збручем; середню освіту здобув у Кам'янці Подільському, а медичну освіту в Томську, на Сибірі, та в Одесі.

За часів української державности займав високі лікарські становища при Українській Армії та двічі попадав і двічі вивався з большевицького полону. В 1920 р. був інтернований в Польщі, лікував хворих емігрантів у Ченстохові та брав участь у веденні курсів для мед-сестер. У 1923 р. переїхав до Чехії та почав працювати хірургом при університетських клініках.

Д-р В. Наливайко брав активну участь у працях Спілки Українських Лікарів у Чехо-Словаччині та разом з проф. Матюшенком видав «Медичний латинсько-український словник» у 1926 р. Він дописував до «Українського Медичного Вісника» та виголошував доповіді на 1-му і 2-му українських з'їздах у Празі. В рр. 1926-29 д-р В. Наливайко працював як хірург у Скадарі, Альбанія, а потім подорожував по Палестині і Єгипті та написав книжку споминів «По святий землі» з додатком «Жида в Палестині», на 291 сторінок, з 93 фотографіями.

Д-р Микола Равич (1875-1949), родом з Полтавщини. Середню освіту здобув у гімназії в Прилуках, а медичну в Московському університеті. Потім був асистентом славного проф. Теофіля Яновського в Києві, а за української державности був заступником міністра здоров'я УНРеспубліки.

Після приїзду до ЧСР, працював як лікар у таборі українських військовиків у Йозефові, а від 1926-36 рр. був окружним лікарем

на Карпатській Україні. Помер у Регенсбурзі, Німеччина, в 1949 році.

Д-р Микола Стаховський (1879-1948), відомий лікар-ляринолог та громадський діяч, родом з Волині.

Брав активну участь у Визвольних Змаганнях, а пізніше був головою дипломатичної місії УНР у Лондоні. Потім переїхав до ЧСР та осів в Берегові, на Карпатській Україні, де, крім лікарської праці, брав участь у культурній та громадській роботі. Помер у 1948 р. і похований у Празі.

Д-р Лев Стаховський (1911-1968), син Миколи, родом з Вінниці, також лікар-оториноларинголог. Медичні студії закінчив 1937 р. в Празі, а в 1944 р. став доцентом празького університету.

В 1947 р. емігрував до Венесуелі, де працював як спеціаліст-науковець у галузі туберкульозу та мікозів вуха, горла і носа.

Д-р Стаховський був дійсним членом НТШ та засновником і першим головою Української Громади в Каракасі. Помер у 1968 р.

Д-р Юрій Кобилянський (1855-1941), родом з Київщини, талановитий мовознавець, музикант і публіцист та учасник Лисенківських хорів.

За української державности був членом Центральної Ради та радником УНРеспубліки в Туреччині. На еміграції в Чехо-Словаччині завідував санаторією в Квасах.

Д-р Гнат Белей, колишній Український Січовий Стрілець, потім закінчив медицину у Празі та спеціалізувався і працював на клініках. При кінці провадив приватну практику в Лоунах.

Д-р Петро Шепченко, родом з Поділля, працював як залізничний лікар на Волині. Написав популярну книжку «Страшне лихо».

Перед своєю смертю подарував свою цінну бібліотеку Українському Лікарському Товариству, а лікарські прилади — «Народній Лічниці» — у Львові.

Д-р Василь Білецький, лікар-емігрант з Чернігівщини.

По Визвольних Змаганнях осів і працював у Галичині, а свій значний маєток віддав на українські товариства в Тернополі.

Д-р Михайло Васильченко, лікар-бактеріолог, родом з Херсонщини.

Під час Визвольних Змагань був підполковником Залізної Дивізії, а в 1920 р. був інтернований в Польщі. Після звільнення, працював у шпиталі в Каліші, звідки переїхав до Холму, де і помер у 1941 р. Написав повість «Катаклізми».

Д-р Іван Луца (1865-1923), лікар і письменник та громадський діяч з Одеси. По розбитті тарнівського центру, переїхав до Львова в 1922 р. та деякий час практикував у Винниках. Помер у Львові 1923 р.

Д-р Юрій Луца (1900-1944), син Івана, визначний український лікар, поет, прозаїк, есеїст та публіцист. Працював як лікар у Варшаві, а потім у Яворові, де в 1944 р. згинув героїською смертю несучи лікарську поміч бійцям УПА.

Його визначні книжки і праці: «Ліки під ногами», збірка поезій «Світлість» і «Вірую», тритомник «Нотатник», «Призначення України», «Чорноморська доктрина» і «Розподіл Росії».

Д-р Модест Левицький, лікар і письменник та громадський діяч з Поділля, член уряду УНР та голова санітарного відділу міністерства шляхів.

По закінченні Визвольних Змагань був лікарем і лектором української мови в Українській Господарській Академії в Подєбрадах. У 1927 р. переселився до Луцька, де вчив української мови в гімназії, там і помер у 1932 р.

Д-р Євген Лукашевич (1871-1929), лікар, громадсько-суспільний діяч і публіцист, родом з Галичини, довший час жив у Києві.

В Києві розвинув лікарсько-наукову працю в Українському Науковому Товаристві та брав активну участь у двох лікарських з'їздах у Києві, де було основано Всеукраїнську Лікарську Спілку в 1918 р. В часах революції був одним з організаторів Українського Червоного Хреста на Східній Україні, а під кінець 1918 р. був уповноваженим міністром уряду УНР до Швейцарії. В 1921 р. осів у Варшаві, де провадив успішну лікарську практику до 1929 р.

Д-р Михайло Завальняк (1902-1963), лікар-фтизіятр та громадський діяч, родом з Миколаєва над Дністром.

Юнаком бере участь у Визвольних Змаганнях, а опісля емігрує з частиною армії до Чехо-Словаччини. Тут кінчає гімназію і медицину та спеціалізується у фтизіатрії. Працює у туберкульозних санаторіях, а 1936 р. стає директором санаторії. Належав до СУЛ та був обраний останім її головою в 1940 р.

В 1945 р. емігрує до Німеччини і працює як лікар у шпиталі Ді-Пі в Регенсбурзі. В 1949 р. переїжджає до Америки, де працює спершу як старший лікар, а від 1960 р. суперінтендент туберкульозного шпиталю в Мериленді. Був членом УЛТПА в Мериленді та ініціатором Стипендійного фонду ім. проф. Івана Горбачевського. Помер у 1963 р. та похований на українському цвинтарі в Балтімор.

Д-р Олександр Плітас (1896-1958), українець грецького походження, народився на Донщині, гімназію скінчив у Ростові, а медицину в Харкові.

Як лікар брав участь у Зимовому Поході (1919-1920), і в Листопадовому поході отамана Тютюнника в 1921 р. Три рази чудом зберігся від смерті і в 1923 р. емігрував до ЧСР, де нострифікував свої медичні студії. Довгі роки працював як лікар і викладач в Українській Господарській Академії в Подебрадах.

За Карпатської України був повітовим лікарем у Хусті. По війні працював як таборовий лікар у Регенсбурзі, а в 1949 р. виїхав до Америки, де працював у туберкульозному шпиталі в Мериленді. Помер по операції в 1958 році.

Д-р Домна Гупало-Ясінчук (1895-1971), народилася в Помор'ях, а гімназію закінчила 1914 р. у Львові.

Медицину почала студіювати у Відні, а під час Визвольних Змагань служила як санітарний хорунжий Української Армії. По війні студіювала медицину в Українському Тайному Університеті, а закінчила в Карловому університеті в Празі 1929 року.

В 1926 р. вийшла заміж за д-ра Іллю Ясінчука та провадила приватну практику в Королеві і Мукачеві на Карпатській Україні.

На еміграції в Німеччині працювала зразу як лікар на Судетах, а потім у переселенчих таборах у Фісені та Міттенвальді, в Баварії. В 1949 р. виїхала до Америки та працювала як лікар-резидент у психіатрії в Сиракузах. По нещасливому випадку, залишила професійну працю та жила в Арізоні. Померла у Вашингтоні в 1971 р.

Д-р Ясінчук була членом УЛТПА та дописувала до «Лікарського Вісника» та «Нашого Життя».

Д-р Михайло Качалуба (1908), лікар, поет і письменник, родом з Тернопільщини.

Медицину закінчив у 1935 р. в Женеві, Швейцарія. Перебуваючи там, одружився з товаришкою студій Люїзою Гайм та при кінці 1938 р. опинився на Карпатській Україні, де працював як лікар у Великій Березній. По упадку Карпатської України, переїхав на Словаччину, де працював як лікар у Дольнім Кубині до 1968 р. В тому ж році повернувся з родиною до Швейцарії, де практикує медицину.

Він належав до СУЛ та дописував до українських і словацьких часописів і журналів. Як письменник видав кілька збірок поезій та три томи автобіографічної повісти «З моєї Одиссеї».

Д-р Михайло Гончаренко (1894-1968), родом з Київщини. Гімна-

зію скінчив у Болгарії, а медицину в Карловому університеті в Празі. Тут оженився з чешкою, доктором медицини, Боженою Ярошевою, та до 1945 р. працював як зубний лікар-стоматолог. По війні переселився в Карлові Вари, де спеціалізувався на лікарстві інтерніста-бальнеолога.

Він належав до Спілки Українських Лікарів у ЧСР та помагав своїм землякам матеріально. Помер при операції на заворот кишок у 1968 р.

На закінчення цього допису хочу підкреслити, що біографічні дані, які я зібрав, заслуговують на ширшу працю. Надіюся, що в недалекому майбутньому зможу її здійснити. Вшанування піонерської праці наших лікарів дасть поштовх молодим студентам ступати їхніми слідами.

Використана література:

1. Звіт із засідань лікарської підсекції Українського наукового з'їзду в Празі, 3-6 жовтня 1926. «Лікарський Вісник», ч. 2, 1926, стор. 24-31.
2. VIII з'їзд югославських лікарів та наради делегатів слов'янських організацій у Білгороді. «ЛВ», ч. 2, 1926.
3. 15-річчя Спілки Українських Лікарів у ЧСР. «ЛВ», ч. 1, 1938, стор. 67-73.
4. Д-р С. Дмоховський: Вклад у народню скарбницю. «ЛВ», ч. 3, 1954.
5. Д-р М. Завальняк: Організація українських лікарів у Чехо-Словацькій Республіці. «ЛВ», ч. 10, за травень 1958, стор. 23-28; «ЛВ», ч. 14, за червень 1959, стор. 23-27.
6. Д-р Е. Лукасевич: Перший український науковий з'їзд у Празі. «Літературно-Науковий Вісник», ч. 1, Львів, 1927, стор. 82-87.
7. Д-р Юрій Добриловський: 80-ліття проф. д-ра Івана Горбачевського. «ЛВ», ч. 3, липень 1934, стор. 73-76.
8. Д-р Іван Ортинський: 50-ліття проф. д-ра Б. Матюшенка. «ЛВ», ч. 1, лютий 1934, стор. 1-5.
9. Загальні Збори Спілки Українських Лікарів у ЧСР. «ЛВ», ч. 2, Львів, 1 березня 1936, стор. 54-57.
10. Симон Наріжний: Українська еміграція, част. перша. Прага, 1942. а) Спілка Українських Лікарів у Чехії, стор. 220-227; б) Українська Наукова Асоціація в Празі, стор. 243-244; в) Українські наукові з'їзди в Празі, стор. 245-248.

Микола КЛИМИШИН

ПОМЕР Д-Р МИХАЙЛО КУШНІР

У дні 8-го квітня, 1988 року, помер у шпиталі у Вашингтоні св. п. д-р *Михайло Кушнір*, бувший сотник-летун УГА, член УВО, провідний член ОУН, довголітній член Головної Ради ОУН, мистецтвознавець і мистець-графік, дійсний член НТШ, член ЦК СУМ, член Головної Управи ООЧСУ, основник і перший голова Головної Управи Асоціації Діячів Української Культури, професор Українського Католицького Університету.

В четвер 14-го квітня, 1988 року, відпроварила його українська громада Вашингтону й околиці на вічний відпочинок на Український Національний Цвинтар-Пам'ятник у Вашингтоні, Д.К. На цей відпочинок він заслужив собі солідно своїм довгим і тяжким життям, і щирою, відданою працею для добра й слави українського народу.

Своею працею охоплює покійний так багато різних ділянок (виховної, суспільної, культурної, релігійної і політичної), що годі сказати, котра із них його особливо полонила, де він найкраще виявив свій талант, в якій ділянці мав він найкращі досягнення і котрі твори його найцінніші.

Через його скромність, про його успіхи й досягнення дуже мало відомо. Про нього, як про мистця-графіка, наприклад, знали більше німці, чим українці. Німці видали три його збірки графіки високої мистецької вартости. Українці ледви щось про них чули. В українській мистецькій літературі можна знайти тільки дуже скупі згадки про його мистецьку творчість. Надіюся, що тепер, після його відходу, відчувши болючу втрату так цінної творчої людини, заговорять про нього мистецтвознавці, історики культури і інші науковці.

В молодому віці, як старшина Української Галицької Армії, пережив він роки самостійної української держави в 1918-1921 роках і це витиснуло на його особистості патріотичне тавро, яким він відзначається у своїй праці та в усіх своїх писаннях і в артистичних творах. Щоб все це належно оцінити, найкраще буде розглянути найперше його автобіографію, яку він, на щастя, залишив, написану його власноручним прегарним письмом.

Curriculum vitae

Михайло Кушнір, народжений 23-го серпня, 1897 р., в Станиславові, Західня Україна.

Освіта:

- а) гімназія в Станиславові;
- б) філософічний факультет на Українському Університеті у Львові, в рр. 1922-26;
- в) філософічний факультет на польському Університеті Яна Казімежа у Львові, в рр. 1926-1931;
- г) філософічний факультет на Університеті Карла Рупрехта в Гайдельбурзі, в рр. 1948-1950;
- д) Академія Мистецтва у Відні (кляса Альойса Делюга) і в Мюнхені (кляса Карла Каспера), в рр. 1919-1921;
- е) студії графіки у Рудольфа Шістля і Конрада Майда в рр. 1919-1921.

Наукові ступні:

- а) Магістер філософії (Університет Яна Казімежа — Львів), 1931 р.
- б) Доктор філософії (Університет Карла Рупрехта в Гайдельберзі), 1950 р.

Суспільно-політична праця:

1918 — сотник-летун УГА, важко ранений в березні 1919 р., вивезений до Відня в цілі переведення складної операції костей і виготовлення протези лівого рамена.

1922-1929 активний член Української Військової Організації (УВО).

1922-1925 — один із організаторів Українського Тайного Університету у Львові, економічний референт Української Крайової Студентської Ради.

1926-1939 — організатор «Просвіти» на Станиславівщині.

1928-1930 — редактор тижневика «Станиславівські Вісті».

1928-1932 — основник і директор Театру ім. Тобілевича і директор сполучених театрів: ім. Тобілевича і кооп. Український Театр у Львові.

1941-1945 — Керманіч Відділу Культурної Праці при Українському Центральному Комітеті.

1943-1945 — член Військової Управи Дивізії «Галичина».

1945 — член Українського Національного Комітету — референт культури.

1947-1970 — член Головної Управи і Центральної Управи Спілки Української Молоді.

1960-1970 — Голова Центральної Виховної Ради СУМ.

1970 — почесний член Спілки Української Молоді і виховник IV ступеня.

Від 1960 член Головної Управи Організації Оборони Чотирьох Свобід України (ООЧСУ).

1965-1970 — голова Асоціації Діячів Української Культури (АДУК).

Від 1929 член ОУН, багаторазовий в'язень польських тюрем.

Дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка.

Лист. 12 — 1973

М. Кушнір (власноручний підпис)

Ляконічні записи, що їх тут подано, нашіцкують довгу гористу дорогу, яку покійний пройшов у дуже цікавому й багатому на історичні події часі. За його життя український нарід додав до своєї історії бодай два великі грубезні томи. На їх основі можна розшифровувати ті скупі записи, що накреслені в його автобіографії.

В розділі «Освіта» стоїть: «Станиславівська гімназія». Про Станиславів, що тепер називається Івано-Франківське, є два томи регіонального збірника, в яких є докладні дані про ту гімназію. Це гімназія давнього клясичного типу. Між предметами навчання — грека й латина, які були головними предметами. Залежно від того, як хто сприймав науку, в тій гімназії солідний учень мав всі дані пізнати за вісім літ історію, літературу, мистецтво, архітектуру, філософію; одним словом — усі компоненти культури старинної Геллади й Риму. На основі писань д-ра Кушніра можемо додумуватися, що він не марнував часу, будучи учнем Станиславівської гімназії. Уроджений в 1897 році, він міг кінчити свою гімназійну освіту матурою в 1915-1917 роках. На вищі класи його гімназійного навчання припадають воєнні роки. Тож зараз по maturі він міг бути ще рік або й два в австрійській армії, заки в 1918 році став летуном Української Галицької Армії. Шкода, що не маємо даних, в якій військовій формавції він був у австрійській армії, але, коли вже в 1919 році він був сотником-летуном УГА, то видно, що мусів він бути летуном і в австрійській армії.

Від першого листопада 1918 р. Західня Україна була вільною

державою. Коли та як йому вдалося приєднатися до української армії, ми не знаємо, але вже в березні 1919 р. він тяжко ранений переходить складну операцію в шпиталі у Відні і як реконвалісцент вже є вписаний в осені 1919 року на Академії Мистецтв у Відні, де він спеціалізується в графіці. Його професорами є знані висококваліфіковані мистці: Альойз Делюга, Рудольф Шістль і Конрад Майд. Якийсь час перебуває в Мюнхені, або тільки відвідує Мюнхен, щоб запізнатися з навчанням професора-мистця Карла Каспера. Докладніших даних про це наразі немає.

За той час закінчилися бої за волю України, а Польща окупувала Західню Україну. Ще були надії, що щось може змінитися. Покійному вдалося без інтернування і табору полонених вернутися до Галичини і тут він вступає до студентської організації у Львові, де він бере активну участь в організуванні Тайного Українського Університету, як референт економічного відділу Української Крайової Студентської Ради. В «Українській (гасловій) Енциклопедії», том 8, маємо про це згадку та світлину, на якій бачимо Михайла Кушніра, а з ним: С. Волинець, І. Хлонь, І. Полюга, К. Яворівський, Л. Глинка, що був головою Ради, В. Мартинець, С. Троян, П. Кривоносюк і Юліян Вассиян.

Причиною постанови Тайного Українського Університету стало розпорядження польської окупаційної влади, що на студії до університетів у Польщі міг вписатися тільки громадянин польської держави, який відбув військову службу в польській армії. Українські студенти, у відповідь на це зарядження, постановили бойкотувати польські університети. У зв'язку з цим було багато непорозумінь і неприємностей серед студентської молоді, бо не всі поставилися до того бойкоту позитивно. Більшість із них виїздили на заграничні студії (головно до Праги), але були й такі, що пробували таки вписатися на польський університет, за що були й карані. Так було до кінця 1925 року. М. Кушнір подає, що він був в Тайному Українському Університеті на філософічному факультеті протягом 4 літ, а після того, як бойкот був перерваний, він вписався на Університет у Львові, який поляки назвали ім. Яна Казімежа. На тому університеті він був до 1931 року й одержав ступінь магістра філософії. А докторат філософії зробив уже аж по Другій світовій війні, коли був на еміграції в Німеччині від 1948 до 1950 років.

Увесь час своїх студій належав покійний до Української Військової Організації (УВО), що складалася переважно з бувших старшин і вояків Січових Стрільців, Українських Січових Стрільців і Української Галицької Армії, як також Армії УНР. Коли на зміну УВО постала Організація Українських Націоналістів (ОУН),

він став її членом і був ним до кінця життя. З тої причини доводилось йому побувати у польських в'язницях, але караний не був.

Хоч не караний, але як підозрілий він не міг по закінченні студій дістати працю по своєму фаху, тому прийняв працю організатора «Просвіти» на Станиславівщині, яку повинив ще за студентських часів.

Політика польської окупаційної влади у відношенні до студентів-українців, хоч була несправедлива й прикра, то все таки вийшла на користь українським селам і містам, бо студенти йшли за дуже низьке винагородження, а часто й безплатно, до праці на культурному полі в «Просвіті», кооперації і в різних приватних українських установах, аматорських хорах, театральних гуртках, молодечих організаціях і в приватному шкільництві, де виконували дуже цінну ролю, що приносила буйний розцвіт українській культурі.

В роках 1926 до 1939 він вів організаторську працю в Станиславівщині як організатор «Просвіти», а опісля як директор філії «Просвіти» в Станиславові. «Просвіта» організувала читальні по селах і містах, а при них хори, аматорські театральні гуртки, їхні фестивалі з конкурсами, на яких змагалися за першу нагороду десятки хорів, чи театральних гуртків, у висліді яких відбувалися крайові конкурси, що стимулювало жваву діяльність і розвиток культури. У двох томах «Альманаху Станиславівської Землі» (оба понад 900 сторінок) розсіяні згадки і знімки, де на почесних місцях, часто серед конкурсних журі, виступає молодий, з гарною усмішкою, Михайло Кушнір. Він був викладачем на курсах організаторів «Просвіти», кооперації, «Маслосоюзу», на курсах ремісничо-промислових Товариства «Рідна Школа», на організаційному курсі «Союзу Українок», а на ньому і викладачем. Між діячами Театру ім. Тобілевича на світлині — Михайло Кушнір.

Якби вдалося списати все, що він зробив у Станиславівщині для розвитку освіти й культури, щойно тоді можна б належно сказати, яку цінну працю провів він у тих роках. Під кінець 1939 року він опинився за це в польській в'язниці на вулиці Білінського в Станиславові, де просидів до кінця тодішньої Польщі.

Під німецькою окупацією, себто від 1941 року та аж до кінця війни він продовжує організаційну працю «Просвіти», яку на вимогу німців переіменовано на Українське Освітнє Товариство (УОТ), і яке підлягало керманичеві культурної праці в УЦК Михайлові Кушніреві. Одною із більших імпрез УОТ був фестиваль української пісні на прославу композитора Дениса Січинського в травні 1943 року, в Станиславові. У фестивалі брали участь найсильніші в тому часі хори Західної України: два хори Львова —

«Боян» і «Сурма», два хори Станиславова — «Боян» і «Думка», хор Дрогобича і хор Коломиї.

Від квітня 1943 року М. Кушнір є вже у Військовій Управі, що займається організацією Дивізії «Галичина». В тому часі, після катастрофальної поразки німецьких армій під Сталінградом, німці додумалися змінити свою настанову про те, що «зброю носять тільки німці», і дали дозвіл на формування військових одиниць різних народів Східної Європи. УЦК привітав цю можливість і заходився зорганізувати українські військові відділи, що, як колись Українські Січові Стрільці, мали б стати зав'язком української армії. З огляду на нестримний відступ німецької армії з території України передбачувалося різні можливості для українського питання і на всякий випадок варто було подбати, щоб українці мали в руках зброю. В тому часі УПА вже була у своєму високому силовому стані. Набирання рекрутів до «Дивізії» суперечило інтересам УПА й ОУН, яка в Галичині мала дуже сильні впливи. Постає конфлікт. ОУН поставилася проти акції УЦК. Для М. Кушніра, як члена ОУН, створилася прикра ситуація. Він вже у травні 1943 року поставив свій підпис на відозві Військової Управи, як референт пропаганди, а відозва кликала молодих українців вступати в ряди Дивізії. На нещастя, большевицька пропаганда повела зі своєї сторони запеклу акцію проти набору до Дивізії, що викликало велике замішання.

Це, однак, не тривало довго. Між ОУН-УПА а Військовою Управою дійшло до узгодження ще до кінця 1943 року, у висліді чого ОУН-УПА вже не противилися наборові охотників до Дивізії. Але большевицька пропаганда, до якої долучилися поляки й фольксдойчери, яких у німецьких рядах було дуже багато, робили великі перешкоди.

По закінченні Другої світової війни лишається М. Кушнір в Німеччині, а коли відносини дійшли до зглядного упорядкування, а університети зачали в Німеччині правильне навчання, він вступає на університет у Гайдельберзі й там по двох роках закінчує свої студії докторатом філософії. Тут належить зазначити, що Університет Карла Рупрехта в Гайдельберзі, це один з найстарших і найславніших університетів Європи, заснований ще в 1386 році. Його дисертаційна праця: «Питання розвитку стилю в модерному мистецтві», яку він представив і оборонив у 1950 році.

По переїзді до США він поселився на стало у Вашингтоні в дільниці Сільвер Спрінг. З того часу він працював у вихованні молоді головню в СУМ і ТУСМ-і. Цю працю зачав він ще будиши в Німеччині. Як член Центрального Комітету СУМ і як член Крайової Управи СУМ в Америці, він редагував сумівський журнал «Аван-

гарт» до 1957 року. Був членом Головної Управи ООЧСУ й писав свої статті в «Авангарді», «Віснику» ООЧСУ і «Крилаті», а крім того був виховником на вишкільних таборах СУМ і ТУСМ. Молодь була захоплена його гутірками.

В 1965 році, після маніфестації в Торонті під кличем «На захист української культури і народу», була заснована «Асоціація Діячів Української Культури» (АДУК), яку очолив М. Кушнір. До Управи належали: Степан Галамай, Вячеслав Давиденко, Михайло Дмитренко, Іван Ковалів, Юрій Крохмалюк-Тис, Євген Курило, Володимир Ласовський, Григор Лужницький, Антін Малюца, Фотій Мелешко, Ірина Пеленська, Богдан Стебельський, Михайло Черешньовський, Микола Чировський, Роман Кухар, Орест Павлів, Михайло Сосновський і Юрій Стойко.

В діяльності ОУН на еміграції відіграв М. Кушнір важливу роль як член Головної Ради ОУН від 1955 року аж до своєї смерті. Він співпрацював з Бандерою, Ленкавським і Стецьком. Дуже важна його кореспонденція повинна бути зібрана в архіві як цінний документ його співпраці з кожночасним Головою Проводу ОУН. Це є важне його доповнення до його писань, які він поміщував у всіх періодиках революційної ОУН на еміграції.

Його спадщиною конечно зайнятися, щоб у посмертних виданнях випустити повну збірку його писань і його мистецьких творів. Його мистецькі твори, як вже було згадано, досі мало знані українському загалові. Є там три збірки дереворитів, які були видані в німецьких видавництвах, і є там багато неопублікованих його мистецьких творів. Між ними є цінні мідьорити на тему притчі «Про блудного сина», до «Слова о полку Ігоревім», між якими є недокінчена картина великих розмірів «Бою над Каялою», де бере участь 300 коней. Над тією картиною він працював останньо й дуже був затурбований, що через частинний параліж вказівного пальця на правій руці не буде могти ту картину скінчити.

Багато його викінчених писань досі ще не публіковані. Ця спадщина обнімає понад 500 сторінок машинопису великого формату. Цим конечно зайнятися, бо його дружина, Софія, яка вже давно стратила зір, цим не може зайнятися.

На закінчення цього короткого огляду подаємо неповну бібліографію його опублікованих писань, що є відбиткою з другого тому «Альманаха Станиславівської Землі».

Від основания Українського Католицького Університету в Римі з його філіями, д-р М. Кушнір щойно тоді міг працювати по своєму фаху як професор УКУ у філії у Вашингтоні й Філядельфії.

Від 1950 до 1970 він міг був дати українським студентам багато цінних лекцій, як би український нарід мав для того потрібні умовини.

Ми понесли велику втрату з його відходом. Покійний був дуже цінним письменником-філософом. Як людина, він був дуже приємний і незвичайно скромний. Його щирий, приязний усміх і дружня поведінка з'єднували йому симпатію від першої зустрічі. Це було цінне головню в його праці в молодечих організаціях. Я мав особисту приємність працювати з ним довгі роки і хотів би цим спогадом про нього віддячитися йому за приємні розмови й поради. Я був би дуже радий, якби тією мою згадкою про нього я міг причинитися до належного пошанування його творчости, яку він нам залишив у спадку.

Неповна бібліографія друкованих праць

Для доповнення характеристики творчости Михайла Кушніра подаємо список його праць, які вдалося нам вибрати, а це ж тільки мала частина того, що він написав.

Персоналістична критика — Естафета ч. 1

Поети — пластики психічного світу — Естафета ч. 2

На шляху поглиблення культу Марії — Логос

Українська молодь в СССР — Збірник матеріалів НТШ ч. 7, Канада, 1966

Статті у «Визвольному Шляху» за роками:

Державницька освіта і виховання — 1956, кн. 9, 10

Проблема відповідальности з погляду християнства — 1957 кн. 3

Проблема буття з погляду християнства — 1957 кн. 4

Мовчанка — шлях до слова живого — 1957 кн. 10

Самітник з Екс (Поль Сезан, 1839-1906) — 1958 кн. 12

Два обличчя людини — 1959 кн. 8

Правильне розуміння Бога — 1960 кн. 2

Габріель Марсель і християнський екзистенціалізм — 1960 кн. 7-8

За повноту людства — 1960 кн. 10

Державна установа, а не Христова Церква — 1961 кн. 9

Міт сучасности — 1962 кн. 3, 4, 5, 6, 7-8, 10

Джерела і мистецтво «Божественної комедії» — 1966 кн. 1

Українська музична творчість у московсько-большевицькому полоні — 1966 кн. 3

Людина і її покликання — 1966 кн. 4, 6

Сівач історіотворчих ідей (погляди на працю журналіста із становища українського націоналізму) — 1973 кн. 10

Загроза масової культури для культурного самовизначення української діаспори — 1975 кн. 6

Роздуми про національну цивілізацію — 1976 кн. 3, 4, 5

Проблеми живої традиції — 1977 кн. 1, 2

Світ мистецтва — 1977 кн. 4, 5, 6, 7-8, 10, 11, 12, 1978 кн. 1

Стиль сучасної мислі — 1979 кн. 7-8, 9

Досліджування і навчання — 1980 кн. 7-8, 9, 10, 11

Світоглядні основи української ікони — 1982 кн. 2, 4, 5

Большевицька філософія — 1977 кн. 9, 11, 12, 1988 кн. 2, 3, 4, 5, 6, 7

На сторожі історіотворчої свідомости — 1978 кн. 10

Недруковані праці:

Григорій Савич Сковорода (недруковане, 500 сторінок машинопису)

Велич християнської традиції

Підстави християнського світогляду

Зустрічі з мистецтвом

Моральні проблеми в сучасному театрі

Французька авангардистська література

Елементи української національної культури

Підстави українського католицького світогляду

До проблеми української культурної творчості в діаспорі

Український націоналізм — джерело історіотворчої свідомости

Про коня і мистецтво слів кілька

Та багато ін.

Новелі, оповідання, спогади

Богдан ЧУЙКО

**КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ — ТИ ЦАР, А КОЛИ
ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ — ТИ БАНДИТ**

(Продовження, 4)

«Не відповідають дійсності показання Чуйка про те, що з'явився з каяттям у грудні 1945 р. «Збіг» Чуйка з-під охорони і приховання своїх злочинів заперечують такі свідчення (див. Легалізація 1945 р.). Крім того... свідок Войтик Катерина свідчила, що Чуйко довго переховувався, не бажаючи з'явитися з покайням, і що він був схоплений військом вдома під час вечері. Про працю Чуйка у бандерівським підпіллі та в СБ і його затримання військом свідчить також звідомлення бандерівця 'Волоса'. Із змісту цих звідомлень видно, що якраз в СБ був Чуйко» (судовий вирок ст. 6-7).

Висновки Каплунського дивують «геніяльністю»: до правдивих свідчень Войтик він ставиться «критично», а змушені терором показання, які заперечуються документами справи, він кладе як доказ вироку.

а) Легалізація 7.12.45 р. стверджувалась документами викраденими слідчим Гончаровим у 1971 р. із справи 1948 року. З приводу цього дивись у мої скарги прокуророві 5.4., 18.7., 24.9. із 1971 р. (т. 6 стор. 274; т. 9 стор. 131, 139).

б) На підставі легалізації у 1946 р. мені видано паспорт ч. 276 Жовтневим РОВД; військокоматом військовий квиток ч. 291 (т. 4 стор. 343), ВТЕК свідоцтво ч. 83 (т. 1 стор. 69), яких не тільки не легалізованим, а всім сільським мешканцям не видавали до 1970 року. Тому ці документи із справи з 1948 року були викрадені.

в) Відсутність інспірованого «збігу» стверджено офіційним документом (т. 7 стор. 57-58).

г) Спрямування, яке свідчить, що я не був арештований, а відправлений на лікування (т. 1 стор. 69).

г) Навмисний «збіг» спростований свідченням начальника Жовтневого РОВД Дорошенка (т. 4 стор. 205).

д) Свідчення колишнього оперативника лейтенанта Єпішкіна Д.М., того самого, від якого я «втік», що «не було такого випадку, щоб у мене хтось утік. Такого випадку у мене не було» (т. 4 стор. 200).

е) Його ж рапорт від 3.1.1946 р. (т. 7 стор. 48-49).

Всі ці докази суддя ігнорував і не заперечив їх. Анонімові відомості відомого, але не встановленого свідка, фальсифікував їх, назвав «звідомлення бандерівця 'Волоса'» про те, що я був в СБ і «збіг» з-під охорони, і взяв як докази для вироку.

«Судова колегія вважає, що злочини Чуйка кваліфіковані правильно за ст. 56 ч. 1, 58 ч. 1 та 84 КК РСФСР. Зібраними доказами доведено, що бандерівська боївка, очолювана Чуйком, убивала советських громадян у зв'язку з їх громадською діяльністю, та виконанням обов'язків по розтрощенню фашизму. Такі дії правильно кваліфіковані як терористичні дії. Діяльність Чуйка в затриманні та допиті советських громадян — це діяльність спрямована на захоплення влади, а тому такі дії правильно кваліфіковані за ст. 56 ч. 1 КК УРСР. Всі ці дії проведені Чуйком з метою ослаблення советської влади.

Враховуючи вагу злочину, судова колегія не знаходить можливим застосувати давність притягнення до кримінальної відповідальности. Вибираючи міру покарання, судова колегія приймає до уваги вагу злочину, що Чуйко частково відбув міру покарання, додатні характеристики Чуйка за час після відбуття покарання за постановою Особливої Нарadi не відбувати міри покарання у в'язниці» (вирок стор. 7).

Обвинувачення в тому, що на хуторі Турівка я очолював окружну боївку СБ — вигадане. Ні слідство, ані суд не ствердили цієї версії архівними ОУНівськими документами. Ні один із учасників боївки свідки Зборик, Дмитрів (Лесів) у своїх власноручних показаннях при поверненні з каяттям, а Поперечний по своїй справі, по свіжій пам'яті не зазначили і не підтвердили цього факту. Це обвинувачення заперечується документом 5-го відділу УКГБ області (т. 2 стор. 283-284), що боївкою, про яку йде мова, керували відомі обвинуваченню зовсім інші особи. Через це у вирокі не зазначена і не названа та округа, боївкою якою я командував. Те, що «звірячі вбивства» колишніх військовополонених свідомо інспіровано і для доказу заздалегідь відкопані останки угарських окупантів і видані за останки військовополонених, які вступили добровольцями до УПА, і чотирьох з них розшуком і до цього дня не встановлено, бо вони живі і сьогодні це підтверджують архівні ОУНівські документи (т. 7 стор. 9-19).

Версія фашистського поліція про вбивство фіктивних десантників Бондаренка і Єршова не встановлена ні слідством, ані судом, покладена в основу доказів вироку. Всі ці злочини так схожі на «Підпал Райхстагу».

ОУН-УПА під час німецької окупації на своїй землі вела непримириму боротьбу з окупантами. На кривавий терор відповідала тим же: знищуючи окупантів і їхніх пособників — провокаторів, донощиків, мародерів-грабунів, за допомогою яких було знищено і загнано в рабство мільйони невинних українців. Боротьба поневоленого народу з окупантом — є його законним правом. Тому советські суди цю священну народню боротьбу не в праві кваліфікувати як терористичні дії, бо вони цим самим заперечують ті закони, які проголошують.

Ні слідство, ані суди не встановили ані одного затриманого, ані одного допитаного і не долучили до справи ані одного архівного ОУНівського протоколу-допиту, проведеного і складеного Чуйком. Здогади свідка Зборик, що шифри «309» та «304» належать мені, без підтвердження цього ОУНівськими архівними документами і при наявності таких (т. 7 стор. 9-19), які заперечують це, не в праві уважатись за докази зради батьківщини, навіть за засадою «тестіс унус, тестіс нуллус», а тільки яскравим виявом геноциду.

Боротьба українського народу під час німецької окупації, моя пімста окупантам за живим спаленого брата, а двох засланих до Авшвіцького концтабору, не дає права судові уважати це за діяльність з метою захвату та ослаблення неіснуючої в тому часі на окупованій німцями Україні советської влади!!!

Про судову сваволю і насильство свідчить ще і такий факт: з літа 1939 року я на території Західньої України не мешкав і під час її приєднання до СРСР знаходився в Польщі на зарібках. Я тільки під час німецької окупації повернувся додому з гестапівських застінків. Тому громадянином Советського Союзу я ні юридично, ані практично не був. У 1971 році з приводу мого громадянства слідчий Гончаров допитав десятки односельців, які підтвердили згаданий факт.

Документально це підтверджується ще й тим, що я є з 1919 р. народження і в 1940 році мав бути призваний до Червоної Армії. Я не був призваний тому, що не мешкав на території Советського Союзу. Одначе ці факти в 1972 році не завадили судді Каплунському В.Г. визнати мене винним у «зраді батьківщини», громадянином якої я не був і цілком природньо не міг її «зрадити».

Після проведеної з 12 до 23 липня 1972 року розправи Черновецьким облсудом в газеті «Прикарпатська Правда» від 18-го сер-

пня 1972 р. був опублікований плягіат Лагойди М. під назвою «Імена їх відомі». Прізвиська колишніх військовополонених із архівних ОУНівських «Протоколів зголошення» полонених добровольців до УПА (т. 7 стор. 9-12), які ніби «в поті лиця» були встановлені слідчими по справі. А насправді половини із них по кон'юнктурних міркуваннях не встановлено й досі.

1977-1979 рр.

В 1972 р., відбувавши термін у пос. Кучино в ІТК-389/36 Пермської обл. після перенесеного інсульту ВТЕК щорічно, до закінчення терміну 3.12.76 р., признавала мене інвалідом 2-ї групи. Проте, всупереч ст.100 ІТК РСФСР, яка забороняє непрацездатних інвалідів спроводжувати на заслання, я 5.12.76 р. був етапом відпроваджений в Томську обл., село Бокчар, на заслання. При цьому адміністрація ІТК ВО-389/36 незаконно відібрала в мене всі слідчо-судові документи по справах: копії вироків, висновків, виписки із справ і судових протоколів, копії моїх і адвокатових скарг, одержані відповіді-відписки, праці по економії будівництва та ін., всього на 1081 аркушів. На мою заяву із заслання з проханням повернути мені незаконно skonфісковані дозволені законом документи, начальник ВС-380/36 листом від 11.4.77 р. ч. 44/7-4-1 відповів, що всі вони «конфісковані обосновано за встановленим законом порядком».

Уважаю, що цим «законним порядком» було спільне відбування терміну «убивці» разом із «по звірячому вбитим» вироком Каплунського, а дійсно живим Чубенком Григорієм, одним із 8-ми колишніх військовополонених, які вступили в 1944 р. добровільно до УПА (т. 7 стор. 9-19), і одним із тих чотирьох не встановлених слідством і судом. А конфіскація судових документів мусіла була позбавити мене можливості мотивованої скарги з цього приводу.

З Томської в'язниці при морозі 54° везли мене вночі вдягненим у літні таборові штани і дві тілогрійки 210 км. до села Бокчар. У цій подорожі я підхопив двостороннє запалення легенів і три місяці пролежав у Бокчарській районній лікарні (це запалення тепер хронічне). За час перебування на засланні я був під опікою п'яťох начальників: міліції, засланців, по вихованню, нагляду і райпрокурора, які не захотіли дати мені приміщення і працю протягом 15 днів, як це передбачено законом, але зробили все можливе, щоб зміст мого вироку став відомий Бокчарській патріотичній молоді, яка постійно над мною знущалася, обзиваючи мене бандитом, плюючи на мене як на Христа, обкидаючи грязю-

кою, загрожували, тероризували нічними викликами до телефону і обіцяючи розправу. У райвиконкомі і райкомі як прокаженого на прийом не приймали. Нарешті гора народила мишу — висновком Бокчарського районного суду старця-каліку 2-ї групи із шестилітнім стажем звільнили із заслання «до видужання». При цьому змусили мене дати розписку, що я буду щорічно надсилати довідку ВТЕК про інвалідність 2-ї групи. І тут же за наказом Бокчарського ВТЕК роблять з мене інваліда 3-ої групи, яким я ще 1945 року був визнаний довічно (відмороження, ампутація пальців обох ніг). Спасло мене те, що термін попереднього висновку ВТЕК закінчувався тільки в грудні 1977 р. Нагляд я мав на засланні. Але з приїздом до м. Мічуринська знову наділили мене наглядом. І знову почалися травлення, виклики, постійні нічні перевірки, зневажання. Того ж року Мічуринська ВТЕК взагалі позбавила мене інвалідности. Потрібно було втручання Тамбовської обласної ВТЕК, яка змусила Мічуринську видати мені довідку ВТЕ-81 ч. 094553 про інвалідність 2-ї групи. При цьому був присутній керівник Мічуринського відділу соціального забезпечення Гурьев Н.П., який, підрахувавши мій трудовий стаж, запропонував написати заяву на призначення інвалідської пенсії, але відповіді на цю заяву не одержав. Після того я звернувся із заявою до Івано-Франківського КГБ з проханням повернути мені безтермінове посвідчення ВТЕК з 1946 року, яке знаходилось у справі з 1948 року (т. 1 стор. 69). Замість повернення, я одержав образи й погрози.

1978 року, після відбуття терміну, я написав скаргу по справі, яку відправив адвокатуві Лук'яненкові Левкові (у м. Чернігів), з яким я відбував термін. Я прохав його відредагувати її, юридично обґрунтувати, надрукувати і прислати мені. Він виконав моє прохання, а я відправив її: прокуророві СССР і копії прокуророві УССР, журналові «Соціалістична законність», «Радянське Право» і голові Асоціації Українських Правників у США. Цю останню за два місяці після відправлення пошта повернула мені, мотивуючи, що такої скарги на адресу Посольства США не пересилає. Тільки із прокуратури УССР на мотивовану скаргу протягом тижня відповіли: «засуджений правильно». Цю мою горе-скаргу при обшуку КГБ знайшло в Лук'яненка. Мене допитують і змушують дати брехливе свідчення, що цю скаргу від мене вимагав Лук'яненко й змусив мене прислати йому. Я відмовився дати брехливі свідчення, і за це мені обіцяно кроваву розправу. Почалась вона з ВТЕК від інспірованої «пенсійної справи» і продовжується й досі.

1978 року я знову в Мічуринську відбував перевірку у ВТЕК. Голова Арков заявив мені, що 2-га група в мене стверджується,

але довідки він мені не дасть, бо мені вже час подихати. Я поде-нервувався, захворів і мене повезли в Москву на обслідування. У Москві стався серцевий приступ. Підбрала мене швидка допомога і непритомного привезла до лікарні. Там я був на лікуванні майже 4 місяці, і там же Московська ВТЕК видала мені довідку ВТЕ-123 від 7.10 до 31.1.79 р., ч. 018442, довічного інваліда 2-ої групи («Пенсійна справа», стор. 7).

В 1979 р. я знову подав 21.3. у Мічуринський Міськсобез мотивовану пенсійну заяву, законну трудову книжку та інші потрібні документи: «Прошу призначити мені пенсію до інвалідності з урахуванням трудового стажу згідно виданої мені довідки Управи 'ВП' п/я 120/1 'Ангарстрою' по будівництву залізничної лінії Тайшет-Лена, де на зазначених посадах, із платнею і утриманням вільнонаємного я працював, відбуваючи адміністративне покарання». Таким чином я повідомив працівників собезу, що стаж моєї трудової книжки з 23.6.1949 до 1.6.56 р., за час відбування покарання на засланні, зроблений на основі визначення Іркутського облсуду від 1.6.56 р. При звертанні за інвалідською пенсією я керувався існуючими законами, а власне, що Особова Народа не була судом, а його протокол не є вироком. До того ще 27.6.71 р. він був анульований постановою Президії Івано-Франківського обл. суду і, якщо я в тій самій справі був повторно засуджений, не в праві рахуватись двічі судимим. Але виявилось, що по репресивній необхідності в одній справі можливі дві судимості; Особливу Народу можна зробити «судом», а його протокол, навіть анульований, «вироком» («Пенсійна справа» — вирок).

Я уважав і вважаю, що інвалідська пенсія, навіть при не повному стажі, мені належить, бо інвалідом 2-ї групи я став у місцях позбавлення волі, згідно зі ст. 42 ІТК та ст. 460 ГК РСФСР, постанови Ради Міністрів ССРСР ч. 590 від 3.8.72 р. п. 17, 124 та інших правил та розпоряджень.

26 березня 79 р. я приніс у собез наново переписану пенсійну заяву. Інспектор Волкова зазначила, що вона не може зарахувати у загальний стаж час відбування покарання на засланні, бо вважає це незаконним. Тоді я згодився його вилучити. Волкова у моєї присутності із загального 18-ти річного трудового стажу вилучила час на засланні, і в пенсійному обоснованні власноручно записала: «Всього безперервний стаж 11 років, 6 місяців і 17 днів, в чому розписалася вона і я. Пообіцяла, що стосовно стажу на засланні собез запросить підтвердження, а якщо його не буде, то нарахують мені інвалідську пенсію по неповному стажу.

1980 рік

З 1977 р. до дня арешту 24.3.1980 р. із Мічуринського Міськсобезу на подані пенсійні заяви від 15.10.77 р. і від 21.3.79 р. із усіма пенсійними документами, я ніякої відповіді, виклику, запрошення і будь-якої пенсії не одержав. Відмову пенсії я одержав із Тамбовського облсобезу — Феонова Л.В. від 14.3.80 р. ч. п.-1334. У ній повідомлялося, що я «з 1970 р. інвалід 2-ї групи, і став ним не на виробництві. Стаж із 1949-1956 рр. фіктивний. Права на пенсію не маю» (стор. 6). Ця відповідь була слідчим у справі підмінена іншою. Цю відповідь 18.3.80 р. я оскаржив у Міністерстві Соціального Забезпечення РСФСР і в копії міському прокуророві Кайді В.І. В ньому я писав, що стаж 1949-56 рр. може бути законним або незаконним, але ніяк не фіктивним. З приводу цього «фіктивного» стажу просив допросити адміністрацію «Ангар-строю» — Продька В.І., начальника 1-го відділу, полковника Чернобильського, Осипенко та ін. (ст. 3, 121).

24.3.1980 р., із застосуванням провокації, мене привезли до прокуратури ніби «свідком» дворічного «волокити», керівника собезу Гурьєва Н.П., якого притягають до кримінальної відповідальності за те, що не призначив мені пенсії. Там мене арештували під претекстом невідбуття повного терміну заслання. Я був арештований без ордеру, а за постановою, в якій обвинувачувався в тому, що в 1944 році «затримував, допитував, тортурував та вбивав советських громадян».

Із пред'явленої мені «постанови» я довідався, що як учасник антисоветської націоналістичної банди... з метою захоплення державного майна у вигляді пенсійного забезпечення 26.3.1979 р. *ви-повнив* і пред'явив до Міськсобезу документи для призначення пенсії по інвалідності, *влучив* у трудовий стаж час відбування кримінального покарання з 23.8.49 р. до липня 1956 р. шляхом *оформлення* фіктивного трудового стажу, досяг призначення пенсії у розмірі 116 руб., 70 коп. ... шляхом обдурення працівників Міськсобезу і зловживанням їхнього довір'я за прикметою повторности ст. 15 ч. 2, ст. 93 КК РСФСР (див. судовий вирок).

Обвинувачення в тому, що «виповнив», «влучив», «оформив» трудовий фіктивний стаж за час відбуття кримінального покарання, «досяг» призначення пенсії — цілковито брехливе і свідомо інспіроване.

Керівник Мічуринського Міськсобезу Гурьєв призначив і нарахував мені пенсію 116 рублів і 70 к. і фіктивну заборгованість по пенсії 956 рублів і 19 к., яких я не одержував — злочинно, конспі-

ративно, шахрайським шляхом без мого відома, передбаченого законом повідомлення і запрошення. Інспірація «пенсійної справи» виконувалась протягом 1977-80 рр. Інспектор Міськсобезу 26.3.79 р. у моїй присутності і за моїм проханням у пенсійному поданні вилучила стаж на засланні з 1949-56 рр. (стор. 11), і пояснила слідству, що Гурьев 5.4.79 р. забрав від неї пенсійну справу Чуйка і назад її не повернув (стор. 99-100). Отже, Гурьев протизаконно ігнорував стверджений стаж 11 років 7 місяців і 17 днів і 26.3.79 р. шахрайським шляхом, приховано нарахував мені пенсію із повного 18-ти річного трудового стажу, без виключення часу на засланні.

Другим злочином Гурьева було оформлення шахрайських комісійних актів від 26.3. та 20.12.79 р. ч. 4/100, в яких зазначено, що призначення і анулювання моєї пенсії відбувалися у моїй присутності, що не відповідає дійсності (стор. 5-6, 8-11).

При перевірці в прокуратурі одержаних від Гурьева моїх пенсійних документів я виявив відсутність моєї пенсійної заяви від 21.3.79 р. в якій я повідомляв Міськсобез про походження стажу 1949-56 рр. Ця заява була прихована Гурьевим і тільки після мого арешту, на мою вимогу, він повернув її і вона була долучена до справи 129-м аркушем.

Допитати Гурьева про причину його злочину і відсутності відповіді по моїй пенсійній справі більше року, слідчий Гробов відмовився. Протягом слідства я дізнався, що пом. прокурора Гробов з 1977 р., разом з Гурьевим, від дня мого звернення по пенсію, приховано інспірували мені «кримінальну пенсійну справу». Тому я не одержував із Міськсобезу ні відповіді, ні повідомлення, ані пенсії. З тією метою Гробов в Івано-Франківську більше місяця підвищував кваліфікацію по інспіруванні мого обвинувачення. Із прилученої до моєї справи Тимчукової справи і моєї, він знімав копії до моєї «злочинної пенсійної діяльності». У складеному ним «обвинувальному висновку» на 9 сторінках він начіпляв на мене епізоди обвинувачення Тимчука, і таким способом створив гібрид старого Івано-Франківського товару в новій Мічуринській упаковці. Там 99% старого політичного гарніру із Івано-Франківської справи, по якій я відбув 15 років покарання, і 1% пенсійного, використаного заслоною для прикриття нових репресій по політичних мотивах (див. обвинувальний висновок).

Після цього Гробов проявив незадоволення з висновку Московської ВТЕК про довічну мою інвалідність 2-ї групи, і 15.3.80 р., по задалегідь до мого арешту заготовлених «постанові», спрямував мене до Тамбовської психіатричної лікарні МВД на медичне

дослідження, з метою зняти з мене інвалідність 2-ї групи (стор. 131-138).

Висновок ч. 9 Комісії судово-медичної експертизи

Чуйко відмовився від дослідження лікарів спец-клінічних експертів, чим позбавив можливості конкретно відповісти на питання постанови від 21.3.80 р. . . Чуйко Б.М. у 1941 році референт, а пізніше керівник обласної Івано-Франківської СБ, спеціалізувався у виявленні, захопленні та знищенні українських партизанів, советських розвідників і громадян співчуваючих советській владі. Особисто допитував, знущався та вбивав після допитів Артамонова, начальника штабу, Завадських, військовополонених десантників (список прізвищ). У зв'язку з невстановленням у жовтні Мічуринською ВТЕК інвалідності 2-ї групи, спрямовується на медичне дослідження стану його здоров'я і встановлення групи інвалідності.

Низку скарг у московській лікарні 25075 не підтверджено (а які саме не зазначено). Діагноза Московської ВТЕК: розповсюджений артеріосклероз, церебро-артеросклероз, залишки явища перенесеного порушення кровообігу мозку, правобічний гемопорез, інтемічна хвороба серця, артеро-кардіосклероз, симптоматична гіпертонія, проміжна кулявість, відсутність пальців на обох ногах, 2-а група інвалідності. Туркевич І.Я. (пропущено: хронічна пневмонія, облетеруєчий склероз судів обох ніг, на правій ступні відсутність пульсу, парадагас).

Висновок

Експерт Туркевич, Губич, Данилова, Клотікова із 7 до 29 квітня 1980 р.

Висновки відмови обслідування: Чуйко від обслідування спец-експертів відмовився. Комісія експертів позбавлена можливості відповісти на поставлені перед нею питання. Проте, вивчаючи медичні документи, комісія вважає, що на 29.1.79 р. описані в акті ВТЕК Ворошилівського району м. Москви функціонально-морфологічні зміни в центральній нервовій системі і внутрішніх органах Чуйка не відповідають 2-ій групі інвалідності, можуть відповідати 3-ій групі. 2-га група знімається. (Печатка, підписи) (стор. 299-306).

Я офіційною мотивованою відповіддю від 14.4.1980 р. дорученому в руки головному лікареві психо-лікарні Кокар'єву А.Н. в при-

сутності керівника 18 відділення Севаст'янова О.Н., відмовився від обслідування у божевільні тамбовських спец-експертів, зацікавлених у справі, і просив відправити мене на медичне обслідування до лікарні.

Експертів Туркевича, Губича, Данилової і Клотікової я в очі не бачив. Насильно у наручниках був запроторений до божевільні всупереч ст. 59 КК РСФСР, де Кокар'єв і Севаст'янов загрожували тримати мене на «вічній койці», а також застосовувати інші репресивні заходи. В наслідок заочного «медичного висновку» 2-а група інвалідности була з мене знята (1980-1986 рр. ВТЕК АМ-244 дев'ять разів підтверджувала мою інвалідність 2-ї групи, підтверджувала висновки Московської ВТЕК і заперечувала тамбовських спеців).

Таким чином пом. прокурора Гробов терором, провокацією, шахрайством, підробками, підтасовкою документів, фальсифікацією, репресіями та брехнею і наклепами здійснив четверте покарання по політичних мотивах під виглядом кримінального злочину. Моя скарга прокуророві міста від 27.5.80 р. на свавілля Гробова залишилась без відповіді. Але згадка у п. 18 про те, що його методи перевершили гестапівські, на суді обурила прокурора Сахаровського.

12 липня 1980 р. у м. Мічуринську, в клубі ім. Леніна відбулася судова розправа, якою керував суддя Карускевич В.А. На початку судового слідства і повторно, на письмі і усно, я прохав суд запросити як свідків членів Пенсійної Комісії і допитати їх у суді: на підставі яких пенсійних документів і законів вони призначили мені інвалідську пенсію, якої я не одержував, а тоді відмінили її? Чи були вони ознайомлені із змістом моєї пенсійної заяви від 21.3.79 р. (стор. 129)? Чому про призначення мені пенсії мене не повідомили? За якими міркуваннями вони склали шахрайські акти, в яких зазначили, що я був присутній при призначенні і анулюванні моєї пенсії? Чи ознайомлені вони були з пенсійним представленням-висновком для призначення мені пенсії, в якому 26.3.79 р. інспектор Волкова стаж заслання з 1949-56 рр. із трудової книжки вилучила і встановила новий загальний пенсійний стаж. Вилучення стверджено її і моїм підписом, а якщо зазнайомлені, то чому знехтували це і протизаконно призначили та відібрали мені пенсію?

Суд після наради відхилив моє законне прохання, не вмотивувавши свого рішення. Таким чином, мене позбавили права захисту та участі в судовому слідстві. Ця судова сваволя змусила мене до бойкотування суду мовчанкою. На прохання адвоката суд

зачитав свідкові Гурьеву мою пенсійну заяву від 21.3.79 р. (стор. 129), яку він приховав, а після мого арешту повернув слідчому. Гурьев пояснив судові: «Якби була заява такого змісту, що Чуйко відбував покарання, ми не мали б права призначувати комісію на призначення пенсії. Якби я бачив таку заяву, то пенсію Чуйкові не призначив би» (судовий протокол стор. 2-3). Але як долучилася моя заява із Міськсобезу до моєї пенсійної справи, то на це ні суд, ні Гурьев відповіді не дали.

Я з працівниками Міськсобезу не робив ніяких умов чи узгоджень, не мав з ними ні дружніх, ні особливих стосунків, не приймав ніяких маєткових зобов'язань і їхнім довір'ям не користувався. Отже, я ні практично, ні юридично не міг зловживати їхнім довір'ям. Ні слідством, ні судом першої інстанції, а потім 2-ї і 3-ї, факт підміни трудової книжки не встановлений, а Висновок-встановлення Іркутського обласного суду, що підтверджував законність стажу заслання, на вимогу адміністрації «Ангарстрою» викрадена. Стаж 1949-56 рр. Мічуринським міськсобезом у моїй присутності був вилучений як незаконний, і не давав права пенсійній комісії... нараховувати пенсію по ньому. Не дивлячись на це слідство і суд, моє законне прохання про призначення мені пенсії по інвалідності 2-ї групи, яким мене зробили в'язниці, кваліфікував ст. 15 і ч. 2 ст. 93 КК РСФСР як «намагання незаконно одержати інвалідську пенсію шляхом зловживання довір'я працівників міськсобезу».

Я в останньому слові мотивовано спростував усі інспіровані обвинувачення і судові розправи. Обвинувальним висновком Грובה-Карускевича довів, що по «пенсійній інспірованій справі», після відбутих термінів, четвертий раз розправляються зі мною з політичних мотивів. Накидають мені нове обвинувачення ніби я 1941-44 рр. був уже не Окружним, а Обласним керівником СБ Івано-Франківської обл. І це нове брехливе обвинувачення по впливі 36-ти років ганебно прикривають вивіскою так званої «пенсійної справи». Суддя Карускевич, відповідно з одержаною вказівкою, зробив з мене «особливо-небезпечного рецидивіста» і призначив 6 років особливого режиму. Я як глядач добре виконаної вистави, за відмінну гру акторів, після проголошення вердикту завзято плескав їм і вигукував «Браво»!

Після вироку, в камеру Мічуринського ІЗ 65/3, де мене тримали, ускочив суддя Карускевич з вимогою повернути йому текст мого останнього слова. Я відмовився. Тоді він обшукав мою постіль, речі і забрав його з моєї кишені.

Вже наступного дня після судової розправи, від участі в якій я

свавільно був відсторонений, у газеті «Мічуринська правда» від 13.6.80 р. була опублікована перша дефамация слідчого інспірованої «пенсійної справи» радника юстиції 2-ї кляси Гробова Бориса під заголовком «Кожному своя пам'ять». У ній радник діє за рекомендацією старогорецького теоретика наклепу Медія: «Сміло застосовувати наклеп і кусати, бо у всякому випадку близна залишиться». Він обвинувачує мене чужими обвинувальними версіями, узятими із 2-го тому прилученої до моєї справи, справи Тимчука Д.А. ч. 684, і пише: «Цими руками 36 років тому він затягав петлю на шиях партизанів, які боролися з фашизмом. . . Верещагіній Тоні, Кучеренку Михайлові (протокол його допиту свідком у справі Тимчука у т. 2) і Саменку Петрові, яким ще не було й 20 років, коли їх забили у штабі Чуйка, попередньо скалічивши, так, як це можуть робити тільки бандити». Про те, що я «штаб» був у селі Маневі — він бреше. Про загибель дружини Шулера — бреше. Про допити, проведені самим Чуйком — бреше. Про те, що я позбувся пальців ніг у копиці сіна — бреше. Бреше також, що я видав себе за інваліда Великої Вітчизняної Війни, що відкрило Чуйкові двері Новосибірського політехнічного інституту — учися будь ласка! Учасник війни — і дали Чуйкові приміщення — бреше. Два цих магічних слова в лікарнях — лікуйтесь, будь ласка! — брехня. Те, що Гробов по «пенсійній справі» давав мені оглядати фото Манівського обеліску, і в мене тряслися руки так, як в алькоголіка — також брехня. Про вбивство колишнього військовополоненого Григорія Чубенка — Гробов нагло бреше. З поданих Гробовим обвинувачень, за винятком Чубенка, немає у жодній із моїх справ. Так свідомо і заздалегідь брехливо обвинувачувати прилюдно може тільки російський шовініст, людиноненависник, кар'єрист, потвора — Гробов. Явна фантазмагорія, безпардонна брехня, повторювана Гробовим «і іже з ним» багаторазово, принесла й певні наслідки. Вона підіграла шовінізм, посіяла сумнів в душах людей і покликала до помсти-геноциду над українцями. Ось вона, моральність, дозорця советських законів, майстра провокацій, шахрая-фальсифікатора, інспіратора-слідчого «пенсійної справи». Сваюля, яка ні оскарженню, ані розглядові не підлягає.

У цій же газеті від 17.6.80 р. ч. 119 у дефаматії із одверто репресивною назвою «Не забудемо, не простимо» заступник редактора Аршанський В. С. повторює Гробовські маячіння і пише: «Юристам дано судити з позиції юридичної, журналістам — з позиції моральної. І з мікроскопічною докладністю доведено судово-медичним експертам його особисту участь в мордуванні советських вояків». Істина, як відомо, завжди конкретна, справжня, а брехня — також. А тому повністю конкретним і аргументованим

має бути її викриття, бо коли мудрість мовчить, тоді невігласи, брехливі обвинувачувачі скаженіють, фантазують і пишуть:

Судовий вирок на основі ексгумаційного акту від 15.9.71 р. ч. 145 (стор. 135 т. 5) стверджує: «Судовомедичною експертизою встановлено, що знайдено кістки 8-х трупів людей, смерть яких могла статися у 1944 р. . .» (лист 5-й). Отже, немає «мікроскопічної докладності», немає «знущань», а є тільки брехня і терор вибраної жертви під'юджуванням для пропаганди в її ідеологічній боротьбі.

«Знайдено кістки» — заздалегідь по-зłodійському відкопано останки фашистських окупантів, побитих повстанцями УПА (див. справу ч. 33603), які прийшли на нашу землю з мечем і від нього й загинули. Така участь чекає всіх окупантів. Ці «знайдені» фашистські останки обвинувачувачі представили людям ніби останками «по-звірячому замучених червоних військовополонених», а в дійсності добровольців УПА. До судової розправи фашистським останкам правляли багатолюдні жалібні перепоховання, на яких обвинувачували ОУН-УПА. Таким чином обвинувачувачі своєю брехнею більше згубили як придбали, бо населення, яке було на цих жалібних мітингах, достовірно знало, кому належать відкопані останки і з якою метою їх перейменовували. При цьому із чотирьох не встановлених розшуками «по-звірячому» вбитих, живий Чубенко Григорій — це наглядний доказ того, що фашистські останки навмисно використані з пропагандистською і репресивною метою, і «моралістам» та «юристам» слід було б мовчати.

(Продовження буде)

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

З листів до Редакції

20 квітня, 1988

До
Редакції «Визвольного Шляху»,
в Лондоні.

Дорогий Друже Редакторе,

Ваш цінний журнал в числі за березень 1988, на стор. 365 помістив матеріал Степана Семенюка «У сорокову... смерти Ярослава Хомова-Лімницького». В цьому матеріалі є неточності, що мають значення для історії ОУН.

Українська Видавнича Спілка в Лондоні видала в 1958 р. спогади С. Мечника, де на стор. 114 про Лімницького написано так: «Перед цим Провідником області був Лімницький. Його арештували і він провів якийсь час у тюрмі, а тоді в Бабиному Ярі (кацет) Організація підготувала для нього втечу, але на той час він був уже настільки виснажений, що не міг рухатися. Так він і загинув».

Друг Хомів-Лімницький був Обласним Провідником Київської області і загинув не пізніше як в початках червня 1942 року, може близько двох місяців скоріше як Провідник правобережного Краю Дмитро Мирон-Андрій. Відносно дати смерти Дмитра Мирона-Андрія, що подають 24-го липня, я вірю, що це було 25-го липня, 1942 року, о годині 3-ій по полудні, на вул. Фундуклеївській, в Києві.

Степан Семенюк дуже добре зробив, що подав точніші дані про місце народження Хомова-Лімницького, і помістив його знімку.

З пошаною до Вас

Степан Мудрик — Мечник

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

*M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

**«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСІДСТВО,
ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ
ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУ-
ЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО
БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!**

**СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ,
ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА
РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.**
